

Universitätsbibliothek Mannheim

Philippi Melanchthonis De Rhetorica Libri Tres

Melanchthon, Philipp

Coloniae, 1523

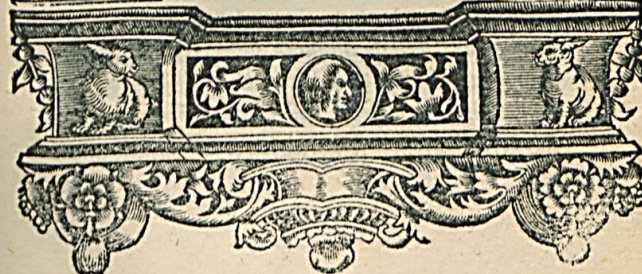
urn:nbn:de:bsz:180-digad-10044

PHILIP

PI MELANCHTHO-
NIS DE RHETO
RICA LIBRI
T R E S.

COLONIAE ANNO
M. D. XXIII.
MENSE OC-
T O B R I.

PHILIP. MELANCHTHON
BERNARDO MAVRO S.

OE CV NDA fuit epistola tua, mi
Bernarde, quæ senas unica literas ha
tenuit apud me tibi peperit. Illas ue
ro, siue tuarum literarum elegantia
emerebatur, siue amicitia nostra, plu
rimi quidem fiet utrumq; hoc, quod ab amici officio ab
sens non cecideris: illud, quod in literis adhuc tuis, hoc
est, bonis, quibus ante solebas, cum tecum agerem, uer
sari uideris. Quod cum re ipsa, dignum est laude, tū
pro usu studiorum tuorum difficile. Sic enim existimo,
magna ex parte ad impuras istas & indoctas literas
animum cogi tuum, quæ solæ hoc tempore dicuntur
philosophicæ. Vincit enim persuasio hominum no
strorum, ut ἡγεμονία bonorum studiorum de
generem quandam & dilutam philosophiam præscri
bant. Ibi si ingenio nō uoles abuti tuo, & id quicquid
est uel ocij uel temporis, lucrifacere reliquis studijs
tuis, necesse admodum erit, acri iudicio rem adeo in
sinceram temperes, & astu quodam hanc Lernam
adoriare. Nam crede mihi, alia est literarum ratio, qua
ingenium, qua mores, qua rerum communium sensum
erudias. Et paulū quæso auoca animum à uulgi opini
onibus, suoq; literas pede metire: tū intelliges, & impu
ras illas multis profecto modis noxias eē, & his hone
stis uere illud ipsum τὸ καλὸν sua et natia facie præpi.
quam

PHILIP. MELANCHTH. DE RHETO.

quam ferè res bonæ aliæ nube quadam tegunt, & nescio
in quam αἰδ' & κυνέην claudunt. solæ literæ sub lucē,
sub bonorum oculos, ἀκίβδηλον, & non adulteratam
tantum non undiq; conspicuam exponunt. Dolet animo,
eas iacere literas, quibus deuictis, sacra omnia & pro-
phana conspurcari cœperunt: quod ut intelligas, ab i-
psis puericiæ rudimentis coniecturâ cape, Publicus quō-
dam mos fuit, percepta re grammatica, rhetorū curæ
pueros commendare, quibus autoribus, omni genere
humanorum studiorū alebantur. Sic uniuerſa tractari
solebat, ut corū esset usus aliquis dicēdo, iudicando. Ex-
ercebatur iuuentus pulcherrima ratione, cum propoſi-
tis thematis declamaret: qui labor & animum & vires
augebat. Ibi suus literis honos constabat, ibi fructum li-
terarū sentiebant scholæ. Quid enim refert commemo-
rare, quā multa, quā felicia monumēta ex illisq; scho-
lis nostra ætas habeat? Rhetoribus successerūt, qui iuue-
tutē dialecticis illis incōditis, ut modeste dicā, imbuūt: q̄
sanē probaturus erā, si aliquē ipsi usū corū agnouissēt,
Nā & dialectica amo, & sic mihi de illis uidetur, nemi-
nē recte erudiri posse, qui nō & illa discat. sed nugasho-
rū temporū nolo, quibus factū est, ut pro apostolicis li-
teris, sophisticas habeamus: Nazianzenis, Augustinis,
Lyranos, Carrucanos, Sentētiariorū sex milia. Quos
ut non est meū, nec in ordinem cogere, nec eximere nu-
mero: ita hoc, quanq̄ & fortiter & audaciter satis, au-
sim dicere, parū admodū in ijs esse, quod cū spiritu illo

PHILIP. MELANCHT.

Euangelico recte conueniat. Ex quo grege sunt, quibus
nondum satis ERASMVVS probatur, qui primus,
etiam doctorum iudicio, Theologiam ad fontes reuoca-
uit: CAPNIONE M factio ista nō est passa, a flam-
mis, ab incendio pulcherrimas bibliothecas asserentem.
MARTINVM LVTHERIVM ferre non po-
test, quod recta moneat. Adeo ex uere doctis nemo est,
cui non fuerit hactenus ab audaci imperitia periculum.
Sed reflorescunt fauore superum bonæ literæ, & cri-
gunt sese passim. Quamq̃ adhuc partes egregie suas tu-
tantur, qui uulgo scholis ἀρετὰ καὶ φιλοσοφία philosophica pen-
dunt. quæ si qua fortuna possent castigari & purgari,
magna fieret accessio (sic enī uidetur mihi) bonis studijs
Ac nisi me fallit opinio mea, ex dialectica pendent o-
mnia quæ ut sunt initia studiorū, reliqua ex suo modo
temperant. Vigebant literæ quondam, quum & illa es-
set salua, hoc est cum paribus officijs dialectica & rhe-
torica iuuentutem erudirent. Iam explosa ē scholis rhe-
torica, uide q̃ sit exigua, quàm sit mæca, quàm sit inutilis
dialectica, ut uel hinc agnoscas, quanti referat, οὐκ
τε δύ' ἐγχομένω. Est apud nos in Saxonibus uir
quispiam iuxta bonus ac literatus, cui crebra est de re-
ctis literis mentio, qui per iocum rogans quendam ex
isto genere professorum, quàm sibi frugem uideretur ex
Analiticis posterioribus Aristotelis fecisse: Tum ille, ar-
chitectona factum, qui nescio quas illic geometricas de-
monstrationes didicerat. Ridicule quidem, sed uere.

Quid

EPIST. NVNCVPATORIA

Quid enim aliud peteret ex hoc tam caco & inadito specu, ut ne ad limina quidem tuto peruenire liceat? Id genus exempla si uoles & à tuis pete. Perpauci enim sunt, qui hoc ipsum genus studiorum intelligant quo aluntur: sic enim abutimur Musis. Quare uisum est mihi paucis, idq; obiter tantum notare, qui dialecticorum qui rhetoricorum usus sit. & illa quomodo è suis autoribus peti commode possint. Fortasse uidebor nugari aliquibus, sed ueniam mereor, qui hisce qualibuscunq; nugis in uiam reuocare studiosos conmitor, alioqui satis fuerit interim, si quid erat ocij, felicioribus nugis impendisse. Primum omnium, ut dialectica non ulla ratione alia discuntur, quàm ut horum temporum moribus satisfiat, ita sunt qui rhetoricam arbitrantur, modum epistolarum scribendarum, aut falsas principum laudes, ipsorum enim uerbis utor. ubi te quaeso, quid istis facias hominibus? Equidem hæc inuitus ὡς ὕστερον ὀυτοῦ, & præter decorum attingo, sed admonitos oportet studiosos, & interim mei rationem non habebo, dum illi sapere incipiant. Nam ut scias, quæ sit ratio studiorum de quibus dico, commune argumentum est & rhetori & dialectico, hic intra fines propositi negocij uelis paulū contractioribus nauigat, ille euagatur liberius. huius ad docendum, illius ad monendum est accommodata oratio: quem in modum fertur Zeno, quicumq; is fuit, cū dialectica rhetoricam contulisse. Proinde dialectica primum tradenda sunt, in quibus iudicium artis &

Idē oratoris & dialectici argumentum

Dialectica

τῆς μεθόδου fines, inuentionis loci, argumentorum figura, collocandi ratio facilius cernitur. Est enim dialectica cuiusq; thematis propositi exacta & artificiosa peruestigatio, ut si de officio dicendum sit, exigit ars, ut primum finitione declares officium, deinde subijcias partes: quas si inter se compares, erunt quædam officio affinia, quædā cōtraria. Quo exemplo, si, quicquid omnino inciderit agendum, tractes, dialectici munere fungeris. Fuit hæc quondam exercende iuuentæ consuetudo, unde sunt adhuc in nostris scholis congressus illi, quos disputationes uocant. Tum si iecerit fundamenta δ' ἰσχυροῦς usus, omnino ad communes causas perducendum adolescentem censeo, In his locos communes, uitiorum, uirtutum, fortunæ, mortis, diuitiarum, literarum, & similes exerceat. Quo futurū est, ut animum ad summas disciplinas instructū afferat: de aliorū scriptis non improbe iudicet, ipse cōmentari noua possit. Ad hoc plurimum conducet, formas locorum communium diligenter notatas in manibus habere, ut si quam sententiam, si quæ adagium, si quod ἀποφθελγµα dignum, quod in tabulas referatur, exceperis, suo recondas loco. Accedunt fabule quæ ut plurimum possint, allegoriæ præstant: cuius generis Plato, & qui ad illum proxime accedunt, artifices suas. An potuit explicari Homericum moly prudentius, quàm est à Maximo Tyrio expositum? Et uides quantus in Silenis Alcibiadæ sit ERASMVVS. Vt in alijs admirandus, sic ea declamatione, nescio quomodo seipso

EPIST. NVNCVPATORIA

seipso mihi maior uidetur, ac plane γνήσιον τῆς περὶ
 θῆς, & ut Sophocles ait, δεινὸν πρῶτον ὡς referre.
 Interim è manibus tuis ut excidant ERASMI de Co-
 pia, Chiliades adagiorum, ne committe. Dici non potest,
 quā ijs operam sis locaturus utilem. In hoc studiorū ue-
 luti campo qui iuventam exercuerit, uirū sane multum
 ad sublimia feret. Organon dialectica ministrabit, ut si
 qua inciderint forte, habeat ceu syluam orationis & ar-
 tificium, quo argumenta recte dispenset. Augebit splen-
 dore rhetorica, quæ omnium sibi artium ornamenta as-
 serit. Atq; ex his est demonstratio, quam in dialecticis
 docet Aristoteles, id est, euident & ordinata rei cuiusq;
 expositio, unde omnium argumentorum riui ut è fonte du-
 cuntur, amplissima differendi materia. In hoc Aristotelis
 dialectica debebant legi, in hoc à Cicerone multa, multa
 à Fabio scripta sunt, quæ partim imperitia nostrorum ho-
 minum iacent neglecta. partim indoctis commentarijs
 obscurata sic discuntur, ut præstiterit ea non attigisse.
 Sed hæc ego fortasse longius. Quanquā ita sit cōditio rei,
 ut nisi obtundas & frangas hoc hominum uulgus, nihil a-
 gas. Ego uero de rhetoricis pauca, neq; p ocium, ob hoc
 potissimū scribo, ut doceā qui sit dialecticæ usus, nec pro-
 bari mihi ulla ex parte nostri seculi cōmentarios: tū si q
 recta uia literas aggredi uolēt, ad rhetorū præcepta sta-
 ti se cōferāt, nihil i ullo genere studiorū promoturi, nisi
 hæc meditata teneāt. Tu quoq; è re tua feceris Bernar-
 de, si è nostro cōsilio studia cōparaueris tua. Vale, VVit-
 tēberge i Saxonibus Mēse Ianuario, Anno. M.D.XIX.

Demōstra-
 tio

PHILIP

PI MELANCHTHONIS DE
RHETORICA LI=
BER PRI=
MVS.

RHETORICA, DICEN=
di artificium, usui sane magno ue=
teribus fuit, non ad pædecan so=
lum industria quadam tractan=
dam, sed omnino etiã ad reipub.
administrationẽ, forũ, consilia,
suadendas leges, dissuadenda uitia,
sancienda belli pacisque iura, denique ad omnia ciuita=
tis recte constituenda munera. Eam ob causam in=
ter ïgenuas artes uel primas tenuit. Doccebantur rheto=
ca pueri, partim quo haberent ueluti organon quoddã,
ad quod exigenter reliquas disciplinas, partim quo de
ciuilibus causis recte iudicare consuescerent: & Ari=
stoteles quidem ciuilem facultatem i uocat. Suos quos=
dam professores habuit, rhetoras & sophistas.
Paulatim ut scholæ philosophis cesserunt, rhetorica
ius omne dialectica sibi asseruit, adeo, ut his tempo=
ribus uix etiam rhetorica nomen, nedum usus agno=
scatur: qua abolita, dialecticam barbari quidam &
ῥητορικὴ litteratores adeo eneruam, adeo icuinam tra=
diderunt

LIBER PRIMVS

diderunt, ut in aniles nugas, et quedam ceu ludicra puerorum enigmata abierit. commoditas uniuersa ignoratur, nam ad inueniendum & iudicandum tota pertinet. Studiose iuuentuti imponunt, qui τοιοῦτον ὁμοῖον bonorum studiorum dialectica censent, quo sic præludatur ingenijs, ut si quis Musico tradendus puer, antea fortiter ac barbare tantum uociferari discat. Nos in eo ponemus operam, ut intelligant iuuenes, quibus cum dialecticæ rhetoricæ conueniat, quibus non conueniat. Et utriusq; artis usum aliquem præscribemus, admonēbimusq; qua ratione ueterum rhetorica & dialectica legenda sint. Lectorem nolo, qui putat aliquid omnino frugis esse in commentarijs dialecticis, quæ adhuc scholæ nostrorum hominum mordicus tenent.

GENERA CAUSARVM.

Genera orationum pro uarietate argumentorum Guaria sunt, & quot sunt rerum siue causarum de quibus agitur modi, totidem sunt orationum genera. Res aut aut futurae sunt, aut factæ: de futuris deliberamus: facta, uel in iudicium uocantur, uel extra iudicium docentur, laudantur, uituperantur. Ex his tria sunt genera orationum, totidem enim sunt causarū figuræ. Deliberatiuum, quod ad consilia pertinet, ducenda uxor an non. Iudiciale, litium est, Clodium occidit Milo, iure occidit. Demonstratiuum, accommodatum docenti, nar- ranti res gestas, laudanti, uituperanti. Singula singulis capitibus explicabo.

Tria oratio=
ratio=
nū ge=
nera

Orato=

DE RHETORICA ORATORIS OFFICIA.

Tri o=
ratori
neceſſa
ria ad
dicēdū.

Causas dicet orator, si inuenerit rei de qua dictu-
rus est, naturam, uim, partes, circumstantias, affie-
nia, cōtraria: eaq; sic disposuerit, ut exigit uel rei condi-
tio, uel oportunitas: & uerbis ac sententijs ornauerit.

Inuētio

Inuentio est, cum propositum argumentū ad locos in-
uentionis exigitur. Vt si de iustitia sit dicendum, ad inuē-
tionis locos concedes: quid iustitia, quæ eius partes, quid
efficiat, quæ affinia iustitiæ, quæ pugnantia cum iustitia

Disposi-
tio

Et de locis infra. Dispositio, inuentorum artificiosa
collocatio. Elocutio, ornatus, & species orationis,

Elocu=
tio.

Aliam humiles causæ, aliam sublimes postulant.
Memoriam ac pronunciationem natura suppetitat, &
in eis quid ars possit ex alijs autoribus discas. Ego in
hoc potissimum rhetorica scribo, ut locos inuentionis,
iudicij, & dispositionis aliquanto facilius assequare, q̃
uulgo traduntur. nam hi fere à magnis rhetoribus ne-
gliguntur, cum ea sit sola dialecticorum facultas, nihil
minus quā sua ille agnoscunt.

ORATIONIS PARTES.

Orois
partes.

ORatio fere his partibus cōstat: exordio, quo præ-
paramus auditorem: narratione, quæ est causæ
expositio: cōtentione, qua nostra cōfirmamus, & aduer-
sa refellimus: peroratione, quæ orationis colophon est.

Genus
demon=
strati=
uum

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

Solebat quondam iuuentus, demonstratiui generis
causis primum exerceri, ut Quintilianus indicat:
uel

LIBER PRIMVS.

uel quod eius creber in reliquis generibus usus sit: & sepe locos, argumenta, iudicialibus, suasorijs, suppeditet: uel quod omnium uideretur tractatu facillimum. Nos à genere demonstratiuo uel hoc maxime ordimur, quod ex ipso loci omnes inuentionis, iudicandi ratio tota nascitur, & ad reliqua genera uiam munit. Quod qui accurate ac diligenter tractauerit, plurimum adiuuenti ad literas recte tractandas est habiturus, nedum ad causas communes. Versatur enim genus demonstratiuum primum in docendo, deinde in laude & uituperio. De posteriore multa satis rhetores. Prior species parcius colitur, eo quod à dialecticis in scholas uocata delituerit, Etenim quum tria sint genera causarum, ea rhetores si bi adseruerunt, quæ foro & consilijs erant frequentia: id in quo plurimum est artificij, nempe demonstratiuum, & ex quo alia riuos ducunt, scholis reliquerunt. Quod nisi meditatam habeant studiosi, in alijs parum efficiet. Duplex igitur est genus demonstratiuum, uel quod docentibus accommodatum est: uel quod ad laudandum & uituperandum pertinet. De laudatorio quidem postea: de eo quod in docendo consistit, prius agemus: nam & multiplex est, & recta discipulis apprime necessarium, ad hæc fere ignoratum uulgo.

DE PRIMA PARTE GENERIS DEMONSTRATIVI.

GENUS demonstratiuum, siue artificij docendi, est, quod exacte naturam & conditionem cuiusque rei, cer-

Demonstratiuum genus duplex.

Primum demonstratio- nis ge- nus

DE RHETORICA

certis inscriptam locis sic expedit, ut subterfugere non possit inquirentem, quicquid de instituto sciri omnino licet. Duo huius generis officia sunt: alterum, ut per locos suos in promptu habeat statim quicquid de unaquaque re dici potest: alterum, ut ordine qui maxime insinuet causam audientis animo, locos dispense. Hoc alij μεθοδικόν, alij ἀποδείκτικόν, alij διδασκαλικόν, ἑπισημολογικόν alij uocant. Atq; illud ipsum est, quod Aristoteles dialecticæ ueluti κορυφαίου ὅς caput fecit, ut sicut rhetorum partes in πραγματικοῖς sunt, ita uniuersum dialectici studium demonstrationem seu apodeixim, hoc est, euidentem quandā docendi rationem completitur, quam oportet ante didicisse, quā causæ ciuiles affertantur. Atq; ut citra studium ciuiliū causarum literas etiam recte tractare licet, ita citra genus demonstratiuum tractari rite non possunt: omnes enim disciplinæ ad demonstratiuum ceu amussim exiguntur. Porro hæc est dialecticæ tota fabrica, ratio apodeixeos, hoc est, ordo docendi. Quod qui non intelligit, ut est uulgus quoddam professorum, nec uim dialecticæ, nec usum demonstrationis aliquem agnoscit: et quos maxime oportebat faciles esse, ipsi se innectunt argutijs, et obscurant ueluti Cymmerijs tenebris, planèque illum, qui τὸ σκοτίον fertur in ore habuisse, referunt.

Omnino genus rerum demonstratiuum est, circa quod uersatur μέθοδος, quæ hoc potest, ut quocumq; proposito themate, natura eius uniuersa, artificiosa et compendia

LIBER PRIMVS.

compendiaria ratione exigatur, quam nisi teneas, nihil est, quod rite docere queas, nihil quo sequacem audientis animum illectes. Quod si omnia ut in buccam uenerint expuas, confusanea illa, & inefficax ratio mole ruet sua. Ut interim taceam qui ad methodum non assueuerunt, effoetis prorsum & sterilibus ingenijs esse, ineptos ad omnia literarum officia, quum inuenire ipsi per se nihil queant, iudicare de aliorum scriptis recte non possunt. Contra qui ad illam consueuerunt, & plurima ipsi inueniunt, & iudicant prudenter, & docent clare. Tantum abest, ut doctus censeatur, qui usum dī doctissimi ignorat, ut satius quoque fuerit non gustasse literas, quam adeo turpiter & impure didicisse. Huius generis oratio exordium non admodum requirit: narratio quedam perpetua est, pro re quedam confirmantur, quedam ita confutabuntur, ut suis obiter locis admonebo.

Oratio uniuerſa questionibus aliquot absoluetur, quæ interim uice status erunt.

Sunt enim inueniendi organa

An sit,

Quid sit,

Quibus causis partibus uē consiet.

Vnum an multa,

Quæ partes,

Quæ comparatio partium,

Quæ officia,

Quæ affi

DE RHETORICA

Quæ affinia.

Quæ contraria.

Vt earum rerum quæ absconditæ sunt demonstrato & notato loco facilis est inuentio: sic quum peruestigare aliquid uolumus, locos in numero ut habeamus oportet. Aliter effici non potest, quod in hac re primum putant, ut ab ijs, quibus auditor ueluti certis fidem habet, ad ea quæ nondum agnoscebat, traducatur. Qui uolet igitur ex ipsis deriuare fontibus rem aliquam, filum harum questionum ueluti *ὁδοῦ ποιοῦ* sequatur. Sunt autem questiones, quas Aristoteles, quem hac parte maxime ob id sequimur, ut qui sit eius usus, quem scholæ docet, intelligatur, in Analyticis posterioribus tractat, ubi artificium inueniendi, disponendi, docendi, graphice delineauit. Sed illic questiones tantum quatuor tradit, ea uidelicet sola uenatus, quæ proprie ad substantiam rei pertinent: ad externas affectiones rerum, ad accidentia, officia, affinia, contraria, non egressus. At in Topicis idem pluribus agitur, ubi ijs quæ sunt in natura rei generibus & differentijs, idem adiungit ac diuersum: accidenti magis & minus, & reliqua: Satius uisum est mihi, questiones in unum omnes conferre, & quo sit in promptu adulescenti erudiendo forma demonstratiuæ methodi, & intelligat, in omnibus dialecticorum uoluminibus aliud nihil agi, quam locos inuentionis, aut iudicij.

AN SIT. QUID SIT.

Vtraq;

Quæstiones
apud Ari-
stotelem: qua-
tuor.

LIBER PRIMVS.

V Traque questio proprie à dialecticis petenda est
 ego meo functurus officio, adnonebo tantum
 q̄ sit earū apud dialecticū usus. Suas enī hoc hominū ge-
 nus opes ignorat. Pluribus modis rē eandē discimus, si-
 nitiōe uero, mō omniū certissimo, quā prait confusanea
 quēdā notio rei, an sit, quæ quū rarius in artē cadat, et
 nisi per quæstionē quid sit, absolui nō possit, à me quoq;
 relinquetur. Quāquā uideo etiā à philosophis nōnūquā
 tractatā, ut in moralibus Aristoteles statī initio beatitu-
 dinē esse cōstituit. Sic enī ferē differit. Est aliq̄ huma-
 næ naturæ proprius finis, & summa qdā & extrema
 forma seu actus, est igitur felicitas. Plato itē sic in The-
 eteto scientiā esse, principio disputationis suæ docet: ut
 reliqua interī taceā: sed ea quidē argumentis non admo-
 dū perspicuis. Nisi forte bella est argumentatio: Sunt
 hoīm inter se mutui contractus, est societas æqua ciuiū,
 est igitur iustitia. Quæ argumenta ut ad quæstionē an
 sit pertineant, tamē aut nō satis indicant propositū, aut
 ex posterioribus ducūt. Nostrū institutū est, ex fontibus
 atque ut aiunt, ἀπὸ γένεως quod docetur, deri-
 uare. Et ut primū de simplici themate dicā. Quæstio,
 quid est, finitionem suppeditat, quæ id quod proponitur
 notiore aliqua eius parte declarat, quæ cum communi-
 or re subiecta sit, adsciscit sibi notionē minus uagā. quæ
 forma sit rei subiectæ. Vt cū accepi hominē eē M. Tul-
 lium. hominis autē ratio latius patet, quā ut per eam
 Marcum certus agnoscam, formam illius concipio,
 corpo

Duplex
 quæstio, an
 sit, quid sit.

Quæstio
 quid est.

9.
DE RHETORICA

corporis lineamenta, habitum faciei, & similia, quibus
ab alijs hominibus discrepat, atq; hoc quidem exempli
uice dico. Iam communes rerum notiones, certo quodā
ordine comprehendere oportet, ut quicquid proposi-
tum fuerit, definiās, quum in quem ordinem referendū
sit, intellexeris. Hi rerum ordines *κατηγορίαι* Græ-
cis uocantur, uulgus nostrum prædicamenta nuncupat,
substantiam, quantitatem, qualitatem, ad aliquid, agere,
pati, ubi, habitum: siue ut ab alijs numerantur, essenti-
am, motum, statum, alterum, idem. Prior enumeratio
uulgatior est, nempe Aristotelica: posterior non paulo
eruditior. Sed non refert quibus utaris nominibus, mo-
do scias capita rerum esse, & modos internoscendi sin-
gula. Sunt ex Arabum scholis, qui prædicamenta recte
cognoscendi modos appellant. Hic igitur est usus prædi-
camentorū, ut propositi thematis, de simplici iā loquor,
definitionem peruestigaturus, ad hæc rerum generalia
capita confugas, & hinc notionem thematis exquiras,
Substantiæ notus est intellectus, quæ per se existit, Quā-
titas in magno & multo est, longis, latis, & profundis
numeris. Qualitas est in formis *ἑνεργητικοῖς*. Ad ali-
quid ipsa inter se rerum comparatio: In his, & ubi &
quando, & agere, & pati sunt. Singula genera quam-
late pateant, dialectici docent. modo intelligas eum esse
ἄν *κατηγορίῳ* usum, ut quicquid inciderit tractandū
artificiose: primum requiras hos rerum ordines, unde
finitio thematis colligenda est. *Alexāder Aphrodisiēsis*
ē peripato

Prædica-
menta .

Prædica-
mētorum
usus.

LIBER PRIMVS.

ē peripato nobilis philosophus, decem uoces elementa
 ἡγεῖται philosophiæ nominat, nimirum ob id
 quod in oratione docentis methodica primas sibi defini-
 tio uendicet, quæ nisi ex prædicamentis nulla consitui
 potest. Quod ut planius ac rudius agam, exemplis tra-
 ctabo: ut si propositū fuerit, ut de iustitia dicas, primū
 ipsa iustitiæ simplex ratio perquirenda est, statim ad or-
 dines rerum accedes, dubitabisq; substantia ne sit. Ibi cū
 forte in rem quampiam iustitia cadat, & aluo subie-
 cto pereat, cum substantiæ ratione conuenire non po-
 test. Neq; uero magna est, nec multa, ut sensui exposita
 capiatur: quantitas igitur non est. In qualitate uirtutem
 inuenies, unde ratio iustitiæ petitur. Sunt enim qualita-
 tes, quædam affectiones mentium nostrarum, ubi affe-
 ctio qua redditur cuiq; quod debetur, iustitiam finies, de
 reliqua deinceps: Nam simplicem cuiusq; rei notionem,
 comparationes quædam sequuntur, unde Axiomata, hy-
 potheses, syllogismi sequuntur: nā his omnis oratio ab-
 soluitur. Habes igitur ex quibus definitio trahatur, nē-
 pe ex categorijs, quæ quomō p diuisionē, quomō itē ex
 accidētibus ducēda sit, ex Boëtio licet discere: qui paucis
 uolet summā rei ex Analyticis posterioribus petat. Mihi
 sic uidetur in discēdis prædicamentis exercēda iuuētus,
 ut in singulis generibus, suos ordines generum, differen-
 tiarum, specierum, in numero habeat: & relinquen-
 das interim nugas, καὶ τὰν κοινῶν μόνον de actu
 signato, exercito, & similibus. Diligenter item sunt ad-

Carica
 musa

B monen=

DE RHETORICA.

Definitur
aliquid mul-
tis modis.

monendi pueri, quorsum hæc res pertineat, exemplis erudiendi: afferendæ ex oratoribus, poetis, theologis definitiones, de quibus iudicent, maxime locorum com-
munium: ita civili iudicio, & rerum communium sensu imbuentur. Iam & multis definitur modis: quædam finitiones naturam rei, quædam affectiones quasdam peculiare declarant. ut apud Platonem: Mors est ani-
mæ à corpore discessio. apud poetã: Mors ultima linea rerum. Hic sane dialecticorum usus probari doctis, & erudiri iuuenta felicius posset. Iam in uniuerso definiendi artificio hoc spectandum est, ut notiora quædam sint in definitione, quàm sit res subiecta, alioqui declara-
re quod definitur, non solet. Ideo in quem incideris ordi-
nem definiturus, à capite ipso summo in subiectas spe-
cies, ac differentias descende. Vt cum concipio iustitiam
qualitatem esse. Qualitatis autem duplex ratio est, aut enim corporis qualitas est, aut spiritus. Iustitia non est corporis qualitas, erit igitur spiritus. Et earum quæ in spiritu sunt, aliæ dicuntur intellectiue, aliæ appetiue. Cur intellectiue qualitatis species iustitia non sit, nota est ratio. Iustum enim dicimus, non quod intelligat, sed quod uelit agatq; iusta. est igitur appetiua. Sic in categorijs perpetuus est rerum ordo, & continuo ex alijs aliæ ducuntur.

Secundus lo-
cus explica-
tio causarum

QVIBVS CAVSIS PARTIBVS VE CONSTET.

Finitione sepe cause rei partesq; exponuntur, q̃ ob rem mihi proximus locus, propter qd est, sic enim & in

LIBER PRIMVS.

nim & in simplicis rei notione causarum quæstionē uo-
 co: quæ si quicq̃ aliud, pulcherrime naturam aperit e-
 ius de quo dicitur. Nec enim res ulla sciri potest, nisi ex
 causis discatur: & ista quæstio penetrat initia cuius-
 q̃; thematis, planeq̃; ipsius definitionis expositio quædā
 est. Materia & forma in definitiones fere cadunt, ut si
 dicas hominem esse constitutum ex corpore & anima
 capace rationis: corpus ex capite, uentre, pedibus. Atq̃;
 illæ quidem partes sunt proximæ finitionem explican-
 dæ. Cum de causa quæritur, maxime de effectiua ambi-
 gatur, non quæ pars sit rei, sed à qua egreditur, ut do-
 mus sit ab architectone. Vt si de iustitia dubites, quis e-
 am in hominis animo efficiat, Sic Plato in Menone do-
 ctissime quidem uirtutis autorem quærit, eamq̃; solam
 nomine dignatur, quam uis cœlestis numinis infuderit.
 Sic de efficientibus causis non raro anxie disceptatur,
 cum unius effecti multæ sunt, cui primæ debeantur, ut
 cū sobolē procreant mas et fœmina. Finis quæstio ad ef-
 fecta pertinet seu officia, nā cuiusq̃; proprius finis, pro-
 pria functio est.

VNUM, AN MVLT A.

FX finitione facile est cernere, sit ne multiplex, et
 cū pluribus cōmune quod proponitur. Tertius
 igitur locus est diuisio, quæ cum uaria sit, nec eadem ra-
 tione omnia diuidantur, aperiā de qua potissimū no-
 stra tradantur. Aut enim nomen late patet, res ipse ua-
 riant: ut qui amorem diuidet, ut Plato in surdam natu-

Tertius lo-
 cus diuisio.

Primus lo-
 cus diuiden-
 di.

DE RHETORICA.

re propensionem, in sensuum libidinem, in ἐνθουσιασμοῦ deificum, quomodo et Plato in symposio diuisit. In primo genere amor est terræ, ut feratur deorsum: ἀέρις, ut ascendat. Sic intercedit Soli et Heliotropio amor, Magneti & ferro. Secundi generis nota sunt exempla ex fabulis. In tertio genere est consensus superni numinis cum anima furente. Ita in singulis generibus alius est amor, nomenq; unum pluribus rebus patet.

Hæc diuidendi ratio minus crebra est, tamen cum incidere rit, prudenter tractandā censeo, sic ut suis semper partibus integra constet. Non conueniunt enim re ipsa partes, sed nomine. Artificium huius diuisionis dialectica in homonymis tractat. Est itē diuidendi modus, cū in partes secamus quod proponitur: partitionem latini rhetores nuncupant, ut si corpus in caput, pedes, manus, uentrem partiatis. Sed de diuisione huiusmodi iam cum de partibus ageremus, satis: sunt enim partes thematicæ uel finitione ipsa, uel proxime finitionem explicandæ. Tertia diuidendi ratio est, et ea potissimum nostri instituti, quæ proprie diuisio dicitur, quum in formas seu species res diuiditur, quas Græci cum εἶδ' ἢ τὸ εἶδος uocant. Hæ rectissime colliguntur, cum definitionis membra conceperimus late uagari, ut iustitia est qua cuique quod suum est redditur, hoc est, qua ciuis cum ciue honeste communicat. Communicamus aut fortunis, & ijs rebus quæ commutantur, aut ciuili consuetudine: prior species commutatiuam iustitiam, posterior distributi-

Secundus
diuidendi
modus.

Tertia di-
uidendi rō.

LIBER PRIMVS.

distributiuam constituit. sic ex iustitia duæ nascuntur species, commutatiua & distributiua, & ex ijs rursum aliæ. Nam ciuili consuetudine communicamus uel priuati, uel publice. Publica distributiua, magistratuum aduersus ciues, ciuium erga magistratus uinculum. Priuata, ciuis cum ciue consensus, ut uim non inferre, & similia.

Vides hoc genere diuidendi, quod se mare dicenti aperiat? Sic erant iuuenibus nostris exercenda ingenia, sic copia bonarum rerum tractanda, & querenda supellex diuitis eloquentiæ. Iam quoque oportebit species definias: nam semper in omnium rerum cognitione primas sibi iure suo uendicat definitio. Hæc qui uolet, pluribus exerceat exemplis, studijs suis uberem facturum fructum. Ut ius forma est administrandæ ciuitatis. Regitur ciuitas & legibus, & moribus, & legum benigna ac ciuili interpretatione. Nascuntur ergo iuris species, lex, mos, & æquitas seu epieiceia: iam quid lex, quid mos, quid æquitas, prudenter defines. Interim in his explicandis nolo te eneruem adeo esse, ut non euagandum tibi libere censeam, uirtutibus elocutionis, exemplis: nam hoc maxime connitendum est, ut perspicuam reddas orationem: sordidam illam & in articulis artificij anxie pendentem, non satis probo.

Quin audendum est iuueni, & experiendum ingenium, quanta maxima licet ubertate, iuxta Fabij consilium.

OFFICIA.

Vel maxime considerandum est in quoq; quid ualeat

DE RHETORICA.

leat, quid proprium efficiat. Nam hi fines rerum sunt.
 Neq; enim quicquam in uniuersa natura conditum est,
 cui non sit insita uis propagandi sui latius: Atque id est
 profecto cum primis in naturalium studio mirandum,
 suos cuique motus, sua cuique officia dispensata esse.
 Aqua, terra, animantia nutriunt: fouent aër, ignis: tem-
 perant siderum defluuia: cœli motus, noctem die, diem
 nocte mutat, ut susuissie Homerus poëta de Horis ait:
 αὐτόμαται δ' ἐπύλαϊ μύκον οὐρανὸν ἄρ' ἔχου ὦραι
 τῆς ἐπιτέτραπται μέγας οὐρανὸς οὐλυμπὸς
 τε. Adeo nihil est, cui non sint suæ in ordine rerū uices,
 quod non uehementer ab ocio abhorreat. Facile au-
 tem cuiusq; declarabit natura, quæ ex definitione patet,
 quid possit. Iustitiæ est, suum cuique tribuere: commu-
 tatiuæ, ne quem defraudemus in contrahendo: distribu-
 tiuæ, ut ciuis obnoxius sit patriæ, magistratui: magi-
 stratus seruandis ciuibus studeat uicissim. Iuris est, gu-
 bernare ciuitatem: legum, iusta mandare: morum, ne
 abhorreant à communi hominum sensu, ne turpes, ne
 alieni à natura sint: æquitatis, ut temperet pro modo ac
 tempore legum rigorem. Officia in primis copiosam
 reddunt orationem: attigit ea Aristoteles, quum doce-
 ret de subiecto demonstrandam passionem. Nam subie-
 ctum postq̃ exactum est ad quæstiones, an sit, quid sit,
 quæ partes seu species: commodum ex definitione de-
 ducit propriam affectionem. cuius ipse quæstionem,
 quia est, secit: et definitionis comparatæ cum passione,
 pro:

LIBER PRIMVS.

Propter quid, quæstionem tradidit. Ego quidem hæc-
nus, quid sint, partes, causas, species, simpliciter conside-
rari uolo: nec dum in axiomata, in syllogismos cogo. Po-
steaꝫ absoluta fuerit notio simplex, alia cum alijs com-
parantur, affirmatione, aut negatione, quæ est syllogis-
morum officina.

COMPARATIO SPECIERVM

NAsci mihi uidetur ex officijs rerum compara-
tio, in qua uidendum est, & quid conueniant, &
quid discrepent. Igitur in comparatione, loci duo sunt,
idem ac diuersum. Maxime conueniunt, quorum defini-
tiones conueniunt: Deinde, quæ parte aliqua definitio-
num conueniunt. Ad extremum, quæ utcumq; officijs
congruunt. ut genere inter species conuenit, differen-
tijs species dissident, Atque hoc caput est complexorū,
hinc loci argumentorum nascuntur. Vtili conuenit cum
honesto in affectione boni, scilicet in appetendo. igitur
& bono conueniunt. Sic enim argumentari licet: Appe-
tendum bonum est, utile uero appetendum, est igitur
bonum. Sic rursus: Appetendum bonum est, honestum
uero appetendum, est igitur bonum. Prima, ut dixi, cō-
paratio est ex eodem & diuerso, ceu duobus summis
cōparandi locis. Genere res conueniūt, differentijs dis-
sident. Iam petuntur extrinsecus etiam comparatio-
nes rerum ex causis. Honestum, natura bonum est:
uoluntate, id quod utile uocant. Aliæ cause sunt, natu-
ra, uoluntas: alij igitur sunt effectus. Propter

Quintus la-
cus unius
cū alio com-
paratio
In cōparati-
one duo in-
sunt idem,
& diuera
sum.

DE RHETORICA.

se se appetitur honestum, utile propter aliud. Fines igitur utilis ac honesti alij sunt. consequens est, utile aliud ab honesto esse: Bruti anima rationis est expers, humanaq; capax: alia igitur bruti, alia hominis anima est. Ex his qui uolet, totam Aristotelis τῶν τοῦτοκῶν doctrinam uenietur: nam ex comparatione specierum uniuersa oritur.

Cōparatio duplex.

Loci argumentorum duplices.

Cōsequētia

Tria dialecticus facit

Comparatio duplex est: alia ab intrinsecis, alia ab extrinsecis petita. Ita loci argumentorum duplices sūt, alij intranei, alij extranei instituto themati. Sūt igitur topica inueniendi argumenti sedes.

Postulat locus, ut inuento argumento, dispositionem eius seu ductum, quem dialectici consequentiam nuncupant, ostendam. Inuenta enim res in syllogismos includenda est: sed de hoc libro secundo multa satis dicam: modo hic studiosus lector obseruet dialecticæ filum. Definatio primas tenet, hāc diuisio sequitur: specierum cōparatio in tertio ordini consistit. Definiendi ac diuidendi artem categoriæ docent: comparisonem specierum topica. Ex his quomodo propositiones et syllogismi fiunt, non ad inuentionem, sed dispositionem pertinet: quæstiones autem quas tractauimus, inuentionis loci sunt.

AFFINIA CONTRARIA.

Facile licet ex cōparatione specierum affinia et contraria percipi. Et ipsa quoq; ad topicorum disciplinam pertinent, ac ad copiam orationis exercendam plurimum ualent: Nō enim solum ipsæ inter se spec-

cies

LIBER PRIMVS.

cies comparantur, sed eis multa uel à summo aliquo genere, uel à communi officio, seu affectione *ἡ δὲ ἀρετὴ* *ἔστι* sunt affinia. Vt iustitia distributiva publica est, qua obnoxij patriæ ciues sunt. eadem pietas est. Vitam pro repub. pendere, fortitudini dant, atq; idem iustitiæ distributivæ publicæ. Est igitur affinis fortitudo iustitiæ. Egenti ciui opitulari, liberale dicunt, atq; idem iustum est: liberalitas igitur affinis iustitiæ est. In quem modum *ἔ* Cicero cum iustitia liberalitatem coniunxit in libro de officijs.

Ex his *ἔ* contraria patent. Quibus cum, iustitia conuenit, aduersatur iniustitia: quibus cum, fortitudo cōuenit aduersatur metus, temeritas: sic de alijs. Hæc quia ad copiam pertinent, *ἔ* nisi uiribus elocutionis recte nequeunt tractari: ex Erasmo de copia rerum, optimo sane autōre, discas. Ego mihi uideor meo functus officio, qui adnotauit in dialecticis, quæ sit sequenda methodus, *ἔ* ad inueniendum quomodo pertineat.

Contra
ria.

EXEMPLVM.

- I Quid iustitia? uirtus qua cuiq; suum penditur.
- II Quæ eius causa? uoluntas consentiens cum legibus moribusq;.
- III Quæ species? commutatiua *ἔ* distributiva. Dupliciter enim cum ciuibus communicamus, aut fortunis commutandis, aut humana ciuiliq; consuetudine.
- IIII Commutatiua quid? iustitia contractuum.

B S Distri-

D E R H E T O R I C A .

- V Distributiua quid? iustitia ciuilis uitæ.
- VI Distributiua quottuplex? publica alia, alia priuata. Publica, pietas est, imò est omnium uirtutum corona quædam, ciuilem hominum inter se cõsuetudinem, magistratuum cum ciuibus, uicissim ciuium cum magistratibus, conseruans. Priuata, ciuium inter honesta & tranquilla cõsuetudo.
- VII Officia, reddere ciui, magistratui, patriæ, liberis, coniugibus, amicis, quod debetur.
- VIII Comparatio specierum. Commutatiuam distributiua complectitur. Indicio sunt, quæ ab eodem argumenta trahuntur. Finis distributiue potior est, ipsa igitur quàm commutatiua melior: Locutus à causis indicio est.
- IX Affinia, fortitudo, liberalitas, temperantia.
- X Contraria, metus, auaritia, luxus &c.

Hæc est, ni fallor, in methodo dialectica, tota inueniendi ratio, quam qui uolet diligenter exercere, Cicero- nis librum de Officijs in manus accipiat, qui hoc ordine scriptus est, nempe διδοῦται ἑκόν, id quod ipse testatur, cum ait se orationis genus sequi, aptum scholis: quo genere scriptum est, quicquid in uniuersa philosophia literis mandatum legitur. Ad hæc, methodus, quam paucis adumbravi, fons quidam est, unde reliqua dicendi genera deriuantur: Eam ob causam uelim, studiosæ iuuentuti dili-

LIBER PRIMVS.

ti diligentissime commendatam. Plurimum enim in docendo ualet, & qui huius rationes ignorat, ipse recte discere nequit, nedum non recte docere. Iam hoc quoq; prudenter cauendum est, ne sic enerues orationem, ut putes tum demum artificij habitam rationem, cū desit elocutionis cultus, id quod uideo persuasum dialecticis quibusdam. Semper enim ad optima & pulcherrima enitendum est, & in hoc exercenda ingenia, ut efferat se statim fecunditas, quæ prima futuri profectus spes est, pinde atq; plena infantiū corpora, maturi roboris: ut interim taceam, qui ad huiusmodi ieiunam ac macilentam orationem assueuerunt, omnia deinde asperere, ac planè barbare, etiam si quid possint, solere. Omnino autem tractandæ methodi habes exempla longe optima, Marci Ciceronis officia, & Platonis fere omnia. Fueritq; admodum utile, adolescentem à primis statim præludijs magnorum studiorum locos communes hoc artificio tractare, uidelicet, quo naturā, uimq; illorum integram, ac penitam introspeciat: ut quomodo sit usui deinde in causis cōmumbus, quisq; recte intelligat. Locī cōmunes, uirtutes, uitia, fortuna, uita, mors, opes, ingenii, iuuentus, senectus, deniq; omnia quæ generaliter in communes causas incidunt. Hos, ut supra commonui oportebit adolescentem profecturum in promptu notatos habere.

De enarra

DE RHETORICA. DE ENARRATORIO GENERE.

Enarratio

Para-
phrasıs

QUAM LATINI dicunt enarratio-
nem, Græci *ἑρμηνεία*, fortasse licebit
subijcere generi demonstratiuo. habet
enim cū eo pleraq; cōmunia. Caterū
ipsa unius non est generis, imō in omnia promiscue ca-
dit. Etenī cū sit oratiōis expositio, eius orōis argumētū
ac genus sequitur quā enarrat, tamen & suū quoddam
habet artificii. Duplex est, Aut eandē refert senten-
tiam, uerbis paulum pluribus & lucidius redditam. Pa-
raphrasin uocant: In qua hoc unum spectatur, ut quā
propriissime ac purissime sententiam auctoris reddas, in-
terim expolitione aliqua, item confirmatione subiecta.
Habes exempla, Erasmicam in Pauli epistolam para-
phrasin. habes item Græcorum aliquot Themistij in Ari-
stotelem. Id genus exercitationis pulcherrime confert
adolescentibus, ut auctores in quibus uersantur, per pa-
raphrasin expositos recte assequantur: Nam quæ legen-
tem, audientē uel se fellerant, exponentem fallere non
possunt. Licebit in hoc genere, similibus, exemplis, colla-
tionibus, imagine, sententijs, circumstantijs, & plerisq;
amplificandi figuris uti, sed parce, ne sit ἀφαιμαγτο-
μένη oratio, neue nimium ab instituto euagetur. In
huiusmodi, cum sacram illam ad Titum epistolam
prælegissem, hortabar scholam, ut si qui studiosi essent,
hoc genere exponendi se exercerent: eam epistolam in
id ge

LIBER PRIMVS

id genus cum primis aptam esse, quod & locos commu-
nes multos contineret: & quæ breuissime complexus
est Paulus, possent subiectis rationibus, argumentis,
confirmationibus, exemplis, & similibus enarrare. Vt
si inde incipias: oportere episcopum non præfractum
esse. Non ociosum est, cur hoc primo loco admoneat: de-
inde, quàm sit pestilens uitium administrantibus rem-
pub. peruicacia, uel exemplis declaretur, ijsq; cōtrarijs:
ut si quis componat malos pontifices cum bonis: uel ra-
tione, ut si quidem principem esse nihil est aliud, quàm
publicis seruire cōmodis, nihil alienius esse debet à prin-
cipe, quàm suo sibi fastu imperium gerere, suam libidi-
nem rectis ac sanis cōsilijs anteferre. Atq; omnino sint
expositiones eiusmodi, quæ naturam uerborum umq;
orationis non adulteratam, sed uere ac proprie referāt.
nec sane quicquam prius ducat paraphrastes, propieta-
te. Disseream, si quid in studijs uideatur mihi ad erudi-
enda iudicia, usui paraphraseon anteferendum. Vt inte-
rim taceam, inde mirabilem uerborum copiam nasci, et
quasi lumen quoddam orationis: nam nihil æque postu-
lat paraphrasis, ut perspicuitatem.

DE COMMENTANDI RATIONE

Alia est exegeseos ratio. eaq; uulgatior, cum in
 tegris commentarijs autores explicamus. Græ-
 ce genus hoc ὑπομνηματικόν dixerunt: Quod quum
 uarium sit, paulo plura de eo dicenda sunt.

Oratio
 nis diuisio
 historica,

DE RHETORICA.

Orō ad
docendū
cōposita.

historica, aut suasoria, aut allegorica.

Ea quæ ad docendum composita est, puta cum est metho-
do philosophica exacte conscripta, omnino appendenda
est ad eam simplicium thematum methodon, quam præ-
scripsi. Sic & operis argumentum retextum lectori a-
peritur: & quod uniuersum semel comprehendere difficile
erat, carptim licet citra periculū assequi. Quo gene-
re cum pleraq; philosophorū scripta sunt, paucissimi ta-
men sunt interpretum, qui exigant autores ad eum mo-
dum, hoc est, qui scopos autorum recte peruideant. Fri-
gidiores sunt Aristotelis commentarij, quàm ut deceat
eorum meminisse. Etenim non solum non referunt ul-
la ex parte Aristotelem, sed omnino etiam friuola &
inutilia docent. Nisi quis tam mire φιλῶντι, aut
tam stupidus est, ut hoc mare questionum feliciter deri-
uari in alia studia putet: & ex tam obscuris opinionum
tenebris aliquid ueri, aliquid lucis expectet. Supra
commonui, M. Ciceronis disputationem de officijs me-
thodicam esse. Quam qui uelit illustratam commenta-
rio, ad quæstiones methodi animum adijciat. Primum
doceat quid sit officium, hoc enim primo loco à Cicero-
ne dicitur. Deinde quottuplex: diuissum est enim in offi-
cia, quæ ab iustitia, fortitudine, temperantia, & pruden-
tia proficiuntur. Commentarij uices erunt, explicare
cur tot modis officium pateat. Modos officij perspicuis
notionibus definiet, ac ijs orationis ornamentis auge-
bit, quæ confirmare & illustrare possunt autoris sen-
tentiam.

LIBER PRIMVS.

tentiam. Est & grammatici, uim uerborum diligenter explicare. si quæ item historie, si quæ sententiæ incidèrunt, ostendere quid possint, quàm apposite ab autoribus referantur. Hæc ideo scribo, ut quo iudicio tractandæ sint literæ, studiosos admoneam. Nam qui eo est uel usu uel ingenio, ut in autoribus uidere possit, quur hoc loco, quur sic singula transeuntur, illum ego uehementer probandum censeo. Sed ante omnia in oratione ad docendum composita, sint tibi semper in manibus quæstiones demonstratiuæ, quas supra tradidi, an sit, quid sit, quas habeat species, officia, quomodo inter se species comparentur. Vt M. Cicero de iustitia, primum eius definit officia. Deinde per contrarium, scilicet per iniustitiã clarius exponit. Tum species addit, liberalitatem, amicitiam. Vbi fuerit operosum docere, cur cum iustitia liberalitatem coniunxerit. Sed de his satis.

Historiam qui enarraturus est, prudentissime uidetur id facturum amplificationibus, ita ut circumstantiarum ac locorum cõmunium ratio diligens habeatur. Est enim talis enarratio prorsus coniuncta cū genere demonstratiuo laudum, de quo infra dicemus.

Duo igitur sunt ad historicam enarrationẽ necessaria, circumstantiæ, & loci cõmunes. Accedunt ad hæc augendi uariandiq; figuræ, quæ ex elocutionis artificio petuntur. Quam rationem exponendæ historiæ uideo in sacris potissimum obseruandam. Vt Paulus in epistola ad Hebr. pleraq; historias ad fidem ceu locum communem exigit,

Historia.

DE RHETORICA.

exigit, pulcherrime interim aliquas circumstantijs illustrans. Fortasse præstiterit sacra sic enarrare, ut sua dignitas historiæ constet, quæ in uniuersum scripta est, ut uera doceat, recte erudiat bonam mentem. Pleraq; immodicis uehuntur laudibus, idq; præter decorum, adeo, ut crimina etiam quorundam, in laudibus numerentur. Quæso quid refert, quorundam flagitia utcunq; confictis allegorijs excusare, cum in hoc scripta sint, ut nostræ sortis admoneamur? mendacium ac uanitatem hominem esse, ueritatem deum? Non ignobilis est Abraham historia, quem cuo cauit deus, ut mactaret filium, eumq; unicum, deinde τὸν ὕιόν, & de quo spem conceperat, cum fore, ex quo generis humani instaurator in terras uenturus esset. Quæ historia nimirum indicat oportere hominem, qui deum secuturus est, ab omni carnis affectu liberum esse: uniuersum ius carnis abdicandum ei, qui sui copiam deo uelit factam: Nam dubio procul, si quis affectus euincere animū senis potuit, hic ille certe gnati amor plurimum ualebat. Locus communis, carnis interitus, affectuum carnis purgatio. In hunc solebant ueteres modum sanctas historias tractare, spiritui magistro: hodie allegorijs longius à fontibus ducuntur, quā ut natiuam uim retineāt. Vere est efficax, uiuit q; & ardet uerbum domini, cum maiestate sua bonis purisq; mentibus illabitur: sed nostris argutijs dilutum, ne scio quantum uirium habeat. Certe pro libidine nostra uniuersa transformare, uereor ne non sit satis pium. Est

& sus

LIBER PRIMVS.

Et sua allegoriarum ratio, de qua infra dicemus in allegoricis: quam sic aggrediamur, ne putemus licere temere omnia. Dolet mihi ex animo, uidere tam friuola superioris seculi somnia, ut mirer fuisse unquam, quibus hæ tam audaces nugæ placuerint. In enarrandis historijs, mihi, quos equidem uiderim, inter paucos Chrysostomus placet. In allegorijs & illis quidem probandis regnat Origenes, ex nostris Taulerius: quanquam sunt, ut audio, improbi quidam sophistæ, quibus illius uere Christiana eruditio contemnitur.

Suasoria orationis enarratione, exhortationes, obsecrationes, querimonias, & quicquid his utcunque cognatum est, comprehendo: Perinde uero ut metho dicam enarrationem in genere demonstratiuo, ad quaestiones methodicas argumenti exigimus: sic oportet in suasorijs, generis deliberatiui figuras sequi. Et in his potissimum spectabitur, ac primo loco status causæ: deinde quæ ille poscat argumenta: demum, quos admittat affectus. Hæc tria qui cōpendio in suasorijs notauerit, facile assequetur autorem. Est autem singularis acrimoniæ uidere statum causæ, alioqui tam necessarium, ut nisi illum attigeris, impossibile sit argumēto satisfacere. Ad hæc accedit, quod enarranti pleraque sunt genere demonstratiuo seu dialectico tractanda, quorum nos autor, quem sequimur, obiter admonet. Ut in Pauli episto. ad Rhomanos cū hic status sit, legem non iustificare, gratiam iustificare: literam occidere, spiritum uiuificare:

Suasoria
oratio.

C suo

DE RHETORICA.

suo fungetur munere ὁ ῥητορὴς, si quid litera, quid spiritus sit, pro docentis artificio tractet. Accedit argu-
mentū, neminem esse, qui non peccato sit obnoxius. Hæc
passim affectibus & pulcherrimis rhetorū figuris ornā-
tur. Ad suasoriū genus pleriq; psalmorum pertinent, in
quibus non mediocri diligentia status, seu summa argu-
menti, quidūc ad summū statuatur, & quorsum pertine-
at, quod sic his uerbis, hoc ordine dicitur, contuendū est.
Sūmus ac optiū huius artificij magister ERASMVVS
habetur. Hac parte incredibile est, quā se multi falsos
habuerint in sacris enarrandis. Pertinet hoc genus ad
Iurifcon. etiam in fingenda factorū specie, nequid sit ἄ-
λογον. Exercebit iuuentus suasorias, quantū uideo, in
Liuianis orationibus cōmodissime, ē quibus maxime il-
lustres fuerit opæ precii in prōptu meditatāsque tenere.

Allegoria
multiplex.

Allegorica enarratio uagatur omnium latissime,
Nā in historias, fabulas, apologos, chrias, ænos,
sententias, dicteria, ænigmata cadit.

Fabule ad
res spectāt
Ad mores.

Atque ut de fabulis primum dicam. Fabule oēs pertinet,
aut ad mores, aut ad scientiā naturæ, aut ad historiam.

Ad mores, qualis est illa apud Platonem de cicadis in
Phædro, quam, cum suauis admodum sit, subiiciam.

λέγεται δ' ὡς ποτ' ἦσαν οὗτοι ἄνθρωποι τῶν
πρὶν μῦθας γεγονέναι. γενομένων δὲ μύθων ἢ
φανείσκει ὡδὴς, οὕτως ἄρα τινὲς τῶν τότε ῥη-
τοράων ὑφ' ἡδονῆς, ὥς τε ἄδοντες ἡμέλεισιν
σιτῶν τε καὶ ποτῶν, καὶ ἑλαθον τελευτήσαντες
αὐτοῦς

LIBER PRIMVS.

αὐτοὺς, ὅς ἐστι τὸ τεττάρῳ γένος μετ' ἐκείνο φύε-
 τε, γέρας τούτο παρὰ μισῶν λαβόν, μηδ' ἐν τρο-
 φῇ δ' εἰδὼς γνόν, ἀλλ' ἄσιτόν τε καὶ ἄπο-
 τομ' ἐνθὺς ἄδειν ἕως ἂν τελευτήσῃ. .i. Fertur quoddā
et hoc genus hoīes ante Musas natas fuisse: natis autē
Musis, et monstrato mortalibus cantu, quosdam uolu-
ptate eius adeo captos esse, ut canendi studio, communis
uitæ, cibi, potusq; obliuiscerentur, atq; ita perirent. Ex
quibus cicadarum genus postea exortum est, hoc à Mu-
sis accepto munere, ut uitam citra uictum canendo tran-
sigeret. Quæ fabula detorqueri potest ad studia, in qui-
bis plurimum est uoluptatis et gratiæ, utilitatis parū.
 Veluti si quis perpetuo linguam excolat, mentis rationē
 non habeat, is nihilo plus agat, quā cicada, aurium oble-
 ctamentum. Erat enim satius animum excolere, ac in cō-
 munes uitæ humanæ usus aliquid bonarum rerum con-
 ferre. Pallada item aiunt et quondam fistulis usam,
 deinde abiecisse, quum Satyris præda factæ sunt. Videli-
 cet sapientia quondā cum re musica coniuncta erat, po-
 stea musicam improbi quidam homines arripuerūt, at-
 q; ita poetica et philosophia diuulsæ sunt. Satyri nostræ
 ætatis poetæ, Pallas sapientia, fistulæ res musica.

Ad naturam pertinent, ut Promethei et Epimethei, et
 Pandoræ fabula, et ferè quicquid est Orphaicorum.

Ad naturā

Ad historiam, ut Lycaonos fabula. Artificiū enarrā-
 di fabulas nequāq; uulgare est, nec statim ad allegoria
 rationem facit, quod quisq; nugatus fuerit. Sed earum

Ad historiā

DE RHETORICA.

rerum, quæ i fabula dicuntur, perspicenda est natura:
quæ si cum eo conueniat, qui cum comparatur, apta est
expositio, id quod per omnes fabulae personas obseruan-
dum uidetur. Sæpe enim persona eadem uarijs expo-
 nitur modis, quia cum alijs subinde personis confertur;
 Vt inter mercatores si Mercurium inuenies, mendacem
 facito: si decorum nuncium leges, orator erit. Iam hoc
præceptum non modo ad unum genus fabularum, sed
planè tam ad apologos q̃ ad mythos trahatur. In apolo-
 gis, ut leo regium quiddam & tyrannicum præ se fert,
 lupo prædo est, uulpes uasra, garrula hirundo, ciconia
 pia, luscinia canora, coruus assentator, delphini φιλάν-
 θρωποι. Et in alijs alia insignia. Sic cognita natura p-
 sonarum quibus agitur fabula, recte licebit epimythion
 affingere. Non infrugiferum est consilium, fabulam
 interdū quampiam locis communibus tractare. Quod
 cum per se ipsum est utile, tum in eo aliena etiam discū-
 tur, puta, naturæ iuresq; rerum. Idem in ijs fit, quæ ad
 naturam rerum pertinent. Cur Homerus Neptunum
 γαίνοχρον nuncupet, nēpe, quod ambiatur mari terra:
 cur Martem ἄλλοτρώστον, cur Iunonem λευκώλε-
 von. Quid in fama alæ, quid uastum & immane corpus,
 quæ comites famæ, apud Nasonem. quid comæ in Alecto
 uipereæ. Quæ omnia cū enarrantur poëtæ, diligenter
explicanda sunt. Quorsum enim attinet adeo frigide le-
 gisse p̃. ēmata, ut non aliqua ex parte in reliqua studia
 uulgentur? Et hæc de fabulis.

In hi-

L I B E R P R I M V S .

In historijs allegoria periculosior est. Sed mihi tamē sic Allegoria
ī historijs.
uidetur habendam esse rationem naturæ eius, quod per
allegoriam tractatur. Nam omnino si discrepent corū
inter se naturæ quæ conscriuntur, absurda est allegoria.
Deinde, ut locorum communium formis utamur. Vt
qui exposuerit septem columnas templi sapientiæ in sa-
cris libris, de septem liberalibus (ut uocant) artibus, aut
quod alij solent de septem sacramentis, nequaquam se
probaturus est doctis. eo quod indignum sit rem sacrā
cum hoc artiū puerilium genere componi, & istum tā
anxium sacramentorum numerum ueteres non agno-
uerunt. Contra qui in Abraham historia dicat adum-
bratam homini recte uiuendi rationem, atq; illam ex to-
ta eius uita, ordine traduxerit, credo non improbabunt
docti. Nam principia itineris ad deum sunt, ut Abraha-
mi exemplo patria emigremus, cognatis relictis. Pa-
tria, est terra infecta labe originis. Cognati, carnis affe-
ctus ex peccato propagati. Fiducia sit in dominum tāta
quanta illi erat, cum filium iret immolaturus, sed filio
successit aries in uepribus, hoc est, CHRISTVS, cum
peruersis ac malignis Iudeorum phariseis, qui uepres
sunt, acerbe conflictatus. Ille sese immaculatam ac opi-
mam patri pro nobis uictimam dedit. Et reliqua simili-
ter. Quām uellem hanc in nostris scholis exercendæ iu-
uentutis consuetudinē ualere: qua & uitæ suppeditaren-
tur exempla: & lingua, cum rerum, tum uerborum co-
pia. Alioqui in tropis procliue est à scopo non aberrare,

DE RHETORICA.

Eam ob causam utile fuerit statim à pueritia allegorias imbibere.

Duo spectanda in allegorijs.

Duo sunt igitur spectanda in allegorijs. historiarum natura, & ingenium personæ quæ tractatur, & loci communes. Vt Cain historiâ allegorijs enarrâs, peccatorē faciet, Peccatū maledictio secuta est. Maledictus à facie domini profugit, ut in Hebræis est nod, id est fluctuans. Hic sciemens peccati conscientia, & perpetuæ criminum flammæ declarantur. Nec enim cōparari cū iusto poterit Cain. Ex illa uero cōparatione Cain cū peccatore, nascetur locus cōis, peccatū, cuius uis & crudele imperium amplificationibus tractandum est. Sic qui Nazareos uolet enarrare: qui fuerint cum accurate perdissect, inueniet eos cū Euangelij sacerdotibus cōferendos. atq; ut Christū, sic sacerdotes Nazareis adumbratos esse. Ex Nazareis officijs, & decora sacerdotū colliguntur, sed hæc fortasse longius. Omnino connitendū est iuuentuti ut in notis locorum communium referat & allegorias. In loco communi ecclesia, torcular: in loco cōmuni præconiū uerbi dei, tubas Iosue: in uerbo dei, manna: in patientia, tympanistras uirgines: in spiritus inuocatiōe, matutinum, adolescentiam: in peccato, uespertinū: in lege, uinū compunctionis: in gratia, myrrham primam, oleum letitiæ, montem pinguem. In quem modū in omni genere literarum hoc efficiemus, ut in quodcunq; inciderimus argumentum, facile sit iudicare, quæ themati propria, quæ item sint impropria.

Sententiæ

LIBER PRIMVS.

Sententiæ, chriæ, proueria, sic enarrētur. Primū histo-
rica narratione explicata, unde sit natum prouerbiū,
quid ualeat sentētia: deinde cū similibus uel dissimilibus
comparatur. Pulcherrimū habes exemplū Silenos Alci-
biadæ apud Erasmus, qui principio ex Platone, histori-
ca narratione exponuntur: deinde cum alio argumēto
per locum dissimiliū conferuntur, mundum esse præpo-
sterū Silenū. Sic enarraturus, τὸ πλεόν ἡμῶσι πον-
τός, dimidiū plus toto, narret, cuius sit autoris prouer-
biū, in quam sententiam dictum, uidelicet in cōmenda-
tionē mediocritatis. Hinc locus, mediocre nascitur. ibi se
campus dicturo aperiet. Hoc genus exercitationum à
ueteribus inter prima laudatum est. Amat enim nescio
quomodo peculiariter adagiorū usum uetustas Græco
rum magis, id quod in Platone potissimū uidemus. Ha-
bes ad hæc instructum uelut theatrum, Chiliadas Era-
smicas.

Sentētiæ
Chriæ.
Proueria.

DE DEMONSTRATIVO COMPLEXI Thematis, & Dialecticis probationibus.

Biter icidit, ut de enarratorio gene-
re pauca notarē: alioqui hoc caput,
cū superioribus de demonstratiuo sim-
plicis thematis cōiuncturus. Id enī i-
psa rei cōditio postulabat. Quādo ue-
ro argumentū uelut iterpollauimus, repetēda sunt quæ-
dam & explicanda latius, quàm supra uidetur.

Nihil interest inter dialecticam & rhetoricā, nisi quod

C 4 hæc libe-

DE RHETORICA.

hæc liberius euagatur dicendo, illa intra fines artificij sui anxia consistit. Quam ob rem ualebat plurimum ad recte perdiscendum dicendi artificium, cum pura adhuc esset, & sic tractaretur, ut eam tradiderunt scholæ ueterum. Nam ut à foro populari; iudicio paulum remotior est quàm rhetorica, magisq; ad themata spectatiua quàm causas ciuiles pertinet: ita id quod propositum est penitus introspicit, aperit, eruit, subinde ex alijs ducens alia. Docet argute, inestit, euoluit, uertit, reuertitq; oia. Breuiter Delphicæ macheræ fungitur officio, si infelix aliquod ingenium inciderit. Themata uero spectatiua Quintilianum secutus uoco, quæcunq; proponuntur ab soluenda ordine quodam & ratione ad docendum accõmodata: ut eorum natura, uisq; tota sciatur. Taliũ thematum causæ, demonstratiuæ dicuntur: nã ita genus causarum dialecticarum uocant. Ego malim dialecticõ nominare.

Duplicia
themata
Simplicia
Composita

Sunt autem themata demonstrationum, aut simplicia, aut cõposita. Atq; in his tota dialecticæ farrago est. Simplicia sunt, ut iustitia, iniustitia, beatitudo, prudẽtia, fortitudo, amicitia. Complexa uero, iustitia est uirtus: beatitudo est finis humanæ naturæ: amicitia est liberalis coniunctio animorum: mundus est animatus: anima hominis est immortalis, & similia.

Simplicium rationem supra absolui per quæstiones definitionis, diuisionis, officiorum, & reliquas. Nam ea est simplicis thematis ratio, ut quodcunq; inciderit, cuius na

LIBER PRIMVS.

ius naturam uimq; scrutari uolumus, primum definia-
tur. Definitionem uero suppeditant categoriæ, quas sic
oportet habeamus in numerato, ut in quem debeat or-
dinem referri, protinus quod proponitur sciamus. Ut
si de anima sit dicendum, quoniam res per se est, in nu-
merum cadere accidentium non potest: erit igitur sub-
stantia. Deinde uero contuendum est, sint ne plurium
partium aut formarum themata. Formas seu partes di-
uisio expediet. Ut animæ, cum unius non sint modi, aliæ
enim brutorum sunt, aliæ crescentium, aliæ hominis.

Formæ animæ erunt, quæ intellectus est capax, quæ sen-
 suum: quæ alendi, augendi, & gignendi uim habet.

Ad hæc sequuntur officia seu affectiones, quas uulgo
 passionem uocant. Ut animæ officia, gignere, alere, au-
 gere, sentire, intelligere, concupiscere, odisse, metueri,
 dolere, et id generis alia. Sic in omnium rerum perue-
 stigatone, simplicia themata ante omnia debent excu-
 ti, ex quibus componuntur: deinde quæ uel pronuncia-
 ta, uel prologia, uel axiomata, uel propositiones dicunt,
 Et ego sane tanti fecerim simplicium methodum, ut ad
 studia tractanda nihil tam necessarium uideatur. Nec
 erudiuntur utiliter, qui hodie in philosophia argutias
 tantum pauculas aliquot opinionum sic discunt, ut à præ-
 ceptoribus utcumq; exceperint, quas in scholis iacent: cæ-
 terum si quæras quid sit id de quo loquuntur, lapidi uer-
 ba facias. Quo fit ut nullo deinde iudicio sublimia studia
 inuadant: & in eius contenti autoritate factionis, nihil

D E R H E T O R I C A .

ultra conentur : nec tam habeatur ratio ueri, quā uulga-
ris cōsensus. Atq; ita me deus amet, aliquot milia erro-
rū docemur, ē quibus si ad ipsa rerū capita redeamus, fa-
cile expediri liceat. Omnino igitur necessariū est in oī
genere studiorum, primum de simplicibus differere. Et
cū eorū naturā p̄spexerimus, tū demū statuere de uero
ac falso eius quod p̄scriptum est. Nam sint ne ideæ re-
rum caussæ, cōstitui nō potest, nisi quid sit idea cognoue-
ris. Nec quid sit idea scies, nisi ad methodū, seu quæstiōis
quid est, titulos exigas, id est, ad categorias, substantia
ne sit an accidens : deinde quibus constet causis, parti-
bus, &c. Quod q̄a philosophi nostræ ætatis nō fecerūt,
nouas etiam Ideas ipsi confingere ausi sunt. Mire enim
Prometheos quosdā agunt ἢ κροτωλάθης ἐν λόγοις.

Vellem hoc genus exercitationis in scholis iuuenum
 ualere, ut proposita themata cū amussi artificij seu me-
 thodi componerent. & totā thematis naturam, officia,
 partēsq; congererent, futurum ex eo, ut si de re quapiam
 dicendum sit, statim quicquid ad illā utcunq; pertinet, a-
 gnoscant iuuenes. Nec, ut uidetur, contemnendum est
 quod supra cōmonui, expedire ut in locis communibus ī
 hunc exerceantur modum. Etenim cum res humanæ oēs
 colligi possint ceu in capita quædam, præstat habere ea
 capita notata: ut quicquid inciderit, quale nam sit, iudi-
 ces: deq; eo dicturus, commodum instructam habeas di-
 cendi suppellectilem. Idem in omni genere studiorum fit:
In iure civili, æquitas, summum ius, seruitus, pœnæ, ma-
 leficia &c.

LIBER PRIMVS.

lesicia &c. in theologia, fides, charitas, peccatum, & similia notari possunt. quæ sunt ueluti communes formulæ omnium thematum. Atq; hæc quidē de simplicibus supra, de complexis modo agemus.

Proloquium seu propositio ex duabus simplicibus uocibus constat: quæ ut uera sit, partium quæ coniunguntur comparatio docebit, Vt mors est uita, uera nō est oratio, quod cum uita morti nihil conueniat: contra, pietas est iustitia, uera est, conuenit enim pietati cum iustitia, quod pietate parentibus, amicis, patriæ, ius suum reddatur: iustitia uero est, qua ius cuique suum penditur. Neque uero est instituti nostri, propositionis artificium tractare, quod tam operose Aristoteles persecutus est in libro quem τῶν ἐξηκοντῶν inscripsit. Sed hoc ago, ut supra locos inueniendi uel organa simplicium thematum præscripsi, ita modo locos confirmandi confutandiuē cōpositi thematis designarem. Caterum quibus absoluitur propositio, dialectici uiderint. Hoc autem confirmandi & confutandi artificium totum petitur à disciplina Topica, id est locorum. Illi enim sunt argumentorum scædes. Et horum ratio proxime sequitur primam axiomatis compositionem, nempe per Hypotheticam propositionem. Itaq; quicquid probamus, aut argumentis ab ipsius rei de qua dicitur natura, ipsaq; ut uocant, essentia, aut ex accidente agimus. Loci argumentorum ab essentia ducendorum, sunt.

De Thematis cōpositis.

Loci qd

Loci duplices.

Locus à defi

DE RHETORICA.

Locus à definitione, locus à descriptione, locus ab etymologia. Adde his diuisionem, item concomitantes (ut uocant) substantiam, & causarum locos. Loci argumentorum quæ ab accidente ducuntur, sunt: locus oppositorum, locus similium, locus proportionum. Possunt his accenseri & coniugatorum, & casuum loci.

*Locorum
usus duplex*

De locis elegantissime Cicero, copiosissime Rodolphus Agricola scripserunt. Eorum hic est usus. Cum proponitur adolescenti propositio aliqua, uel confirmanda uel confutanda: commodum cogitet, in ea propositio-
ne esse extrema duo. Vocat enim Aristoteles ἀκρόα, quorum comparatione uera est aut falsa propositio. Ibi tū redeat ad methodum simplicium, & discat quid sit uerum uis extremorum. Postea illis inter se comparatis, ex eorum definitionibus, formis, officiis, causis argumē-
tabitur. Scio hæc dialecticis uisum iri ridicula. Sed age oportebat, ut instructiores redderentur iuuenes ad
certamina scholastica: et relictis illis tam frigidis Copu-
latorum & Eckij nugis, è re ipsa ducerent argumēta,
non è commentarijs consarcirent: atq; ut frugem sibi
quandam è congressibus suis facerent, ut aliquando af-
sueti iam olim à pueritia graues causas argumentorum
copia illustrent: demum uel hoc maxime, ut de scriptis
recte iudicent.

Iam, ut clarius intelligi possit quod dixi, sic habet. The-
ma est, animam esse immortalem. Quod probaturus,
dupliciter præscriptis locis uteris. Aut enim petuntur ar-
gumenta ab

LIBER PRIMVS

gumenta ab animæ notionibus, aut ab immortalitatis ratione: Ab utroque Plato in Phædone suas trahit probationes. Ab anima, cum sic argumentatur. Anima est uita, nō est igitur mortalis. Vt si dicas, dualitas par est, impar igitur esse non potest. Pugnant enim ut paris ac imparis, ita mortis atq; uitæ rationes inter se. A morte uero: mors est solutio contrariorum, anima igitur morti non est obnoxia, cum simplex sit, ac citra contrariorum temperamentum consistens. In hunc pleraque modum sunt apud Platonem. sunt item in theologis. Legem nō iustificare, Paulus comprobatur ex ratione legis. Lex peccati est uirtus, non iustificat igitur. Necessaria est hæc pars dialexeos ad cōparandum acre iudiciū de ueterum scriptis: & digna profecto, quam in scholis diligenter exerceat iuuentus. Fuerat huius loci docere, ut sæpe ordines illi organorum inuertantur, sic quod è posterioribus priora cognoscuntur: ut quia homo inuenit, differit, iudicat, rationis capacem definitio. Sed ego de ex acto genere dixi, et inuertere ordinem facile discet, qui hæc ut præscripsi adiutus dialecticis exercuerit. Quin & nos si dabitur, in Aristotelicis olim commentarijs hæc agemus latius. Nec enim reslorescent uera studia nisi dialecticorum impuras et indoctas nugas prorsum deponemus. Et hæc quidem de genere demonstratiuo, quod ad docendum accommodatum, proprie dialecticorum est, satis sit admonuisse. Bonis iuuenibus consulo; in eo exercendo plurimum operæ ponant, qui optimū sibi

Pollicetur
commenta-
rios in Ari-
stotelem.

DE RHETORICA.

sibi iter ad summa studia uolent munire. Præsent interim seduli, ne in exercendo artificio cultum ac splendorem oratorium relinquant.

DE GENERE DEMONSTRATIVO

laudis aut uituperij.

Secūda
pars ge-
neris de-
mōstrati-
ui quæ de
laudādo
& uitu-
perando
est.

Artem generis demōstratiui, ut supra dixi, quæ ad docendū pertinet, ad acroamata dialectica relegarūt, qui de rhetoricis scripserūt, uidelicet diuisis professionum uicibus, secuti hoc genus, qđ in ciuilibus causis uersanti, necessarium uidebatur, qđ licebit fortasse laudatorium nuncupemus. Est autem, ut hoc primum dicam, uel personarum, uel factorum, uel rerū πρὸς τὸν λόγον καὶ τὴν ἰσχυρίαν, id est, pro psonis acceptatum.

DE LAUDE PERSONAE

Partes o-
rationis
qua perso-
na lauda-
tur.
Exordiū

O Ratio qua persona laudatur has habet partes, exordium, narrattonem, & perorationem: non requirit contentionem.

Exordia saepe longius ducuntur: ut apud Isocratem in Panathenaico, Et eorum est multiplex ratio. Mihi sic uidetur, ut paucis annotem, (nō est enī animus mihi perse qui in his omnia, sed ea tantum, quæ faciunt ad exercendos iuuenes, & quæ ferè sunt uulgatissima, ut ratione quadam, uel in epistolis obseruent artificij decorū, quod ueteres tam speciosum ad posteritatem transmiserunt) Primum omnium in tota ratione exordiorum hoc cauendum est, ne nimis longum sit, atq; ut ex causa ueluti natum uideat-

LIBER PRIMVS.

tum uideatur. Deinde, si honestū uulgo ducitur, quod laudaturus es, sic facies. Habet exordium quiddam præludijs musicis simile, sic ut conciliet, excitetq; audientem. Beneuolentiam uocant, cum conciliatur. attentio et docilitas excitant, erudiūt. Principio igitur, (nam ita ferè fit) beneuolentiam captamus, aut à nostra persona, aut ab audientium persona, aut ab ipsa causa. A nostra, efficacissimum mihi uidetur, si ostendas dicendum tibi esse, ex officio, uel priuato, uel publico. Publico Demosthenes in funebri usus, non temeritate aliqua, sed auctoritate senatus se dicere. Idem in cōsilijs uidetur mihi potissime sequendum esse. Ab audientium persona, ex re ipsorum esse qui audiunt, ut de illo q̄ plurima dicantur. Ita commodò suo auditor conciliabitur. Item, satis perspectum esse tibi, neminem ciuitati uniuersæ chariorem fuisse, neminem ciuibus gratiorem publice ac priuatim. Ideo non dubitare te, quin aude sint audituri. Vehemēs est talis in capite orationis affectus. A re ipsa seu persona. Vt maiorem esse, quàm laudando quisq; queat assequi. ut i Basilio Nazianzenus. Hi fere loci plurimum ualent, & aptissimi sunt ad exercitationem, cū oratoriā tum epistolarem. Si quis plures uolet, rhetores consulat. ē quibus nemo erit utilior Trapezontio. Nos cōtenti sumus, etiam rudissime uiam quandam artis adolescentibus monstrasse. Sic est enim rhetorica aliena à scholis, ut nō liceat, nisi rudia præscribere. Attenti erunt, si de magnis, nouis, utilibus rebus, dicturum te affirmes.

Exordij
rō in cau
sa honesta.
Beneuo=
lentia un
de paran
da.

Attentio

Docilitas i

DE RHETORICA.

Docilitas Docilitas in genere laudatorio non admodum requiritur, est enim propria obscurarum causarum. Ommino autem in exordio, præsertim ea parte, ubi attentos facimus auditores, de causa ipsa, deq; argumento prælibandum est. Sic enim uidetur exordium proprie ad causam pertinere.

Exordiorum ratio in causa turpi. Quod si dubia est aut turpis causa quam acturus es, in insinuatione ad hæc principio utamur, id est, hoc remouendum est, quod maxime facere contra nos uidebatur. Est enim insinuatio, ubi clanculum irrepit in animum auditoris orator. Fit autem, cum transfertur id quod turpe est, & occupatur species quedam honesti. Vt si quis Thersiten sit laudaturus: principio admoneat, agnoscere se publicum Thersite odium: tamen boni uiri esse, non committere, ut fama, nunquam non mendax, aut poetarum fabulæ, iudicium antecuoctant. Elegantissima est in insinuatio in Miloniana oratione M. Ciceronis, ubi insue ta iudicijs præsidia armorum, spem sibi facere ait, quæ tamen metum potius facere uidebantur. Proinde cum in insinuationibus, plurimum sit artis, relego iudicium earum ad magnos rhetoras, contentus aliquam utcunq; uiam tradidisse conficiendi exordij, eamq; uulgarem.

Narratio in laudanda persona Narratio laudum personæ simillima est historiæ. Nec enim placet quod solent nonnulli principio narrationis diuidere genera bonorum, et ex ijs ueluti membris orationem ducere, ut cum primum commemorant bona animi, quæ fuerit, quæ prædicant tenax iusti, quæ pius, quæ fortis &c.

LIBER PRIMVS.

q̄ fortis, &c. Deīde quæ fortunæ sunt, quibus natalibus, quorum studio ad id fortunæ culmen euectus sit. Confusior est talis narratio, quàm auditoris ferat memoria, & olet nescio quid triuiale ac scholasticū. Illa uero, quæ personæ natales, educationem, uitæ facinora, ordine exponit, quem præscribit natura, uidetur uirile quiddam, & dignam oratore faciem præ se ferre, quin & uideo hanc narrandi rationem frequentem ueteribus. Itaq; in orationibus quibus personæ laudantur, historiæ modus concipiendus est. Imò ab ipso narrationis capite, usq; ad perorationem, non aliud est quàm historia. Sed hoc interest, quod breuius ac simplicius dicit historia: orator interim ad locos communes euagatur, comparat, alia auget, extenuat alia, addit spiritum orationi, affectus, &c. & reliqua id genus.

Sunt igitur loci inuentionis in hoc genere:

Natales,

Educatio,

Adolescentia,

Iuuentus,

Senectus,

Mors.

In natalibus commemorari possunt maiorum imagines, familiæ decora. Quæ quanq̄ nostra nō sunt, tamē habent plurimum momenti ad uitam recte instituendā. Admonemur enim uel exemplis maiorum, uel occasione quacunq; alia. Solent præiudicia quædam &

Natales.

D

omnia ui-

DE RHETORICA

omnia uitæ capi ex prodigijs, & portentis, quæ uel præcedunt natiuitatem uel sequuntur, ut aiunt de Platone, mella fecisse in ore infantis, apes. Accedunt ad singulos locos circumstantiæ, quæ augent peculiari gratia orationem, quo tempore quis sit natus, quo loco.

Educatio.

In educatione duo sunt spectanda, ingenium puerile, indoles uel, ac institutio curaq; parentū. Item præceptorum: nam in alijs uincit ingenium, in alijs institutio. Bonā institutionem Senecæ, Neronis ingenium superauit, contra plus dedit institutioni Lycurgus, ut Plutarchus scribit. Ac planè ita sunt res humanæ, rari ad frugem peruenerunt, qui malis ingenijs fuere: rariores, qui male instituti sunt. Ingenia noscuntur, ludis, consuetudine æqualiū, ac amore studioq; corū, quorū cognata est indoles. Nam ut quædā inter se brutis, surdisq; rebus, uel amicitia, uel inimicitia nota est, ut magneti cū ferro, sic pueris familiaritas cum cognatis ingenijs facile cōtrahitur, cū alienis difficulter. Ad idicia ingeniorū pudor, emulatio, admiratio accedunt. Alij grauer ferunt obiurgari, alij ad uerbera quoq; induruerunt. Adeo multa sūt, ex quibus uitæ sequētis ratio præsumenda est, quæ oīa diligenter sunt obseruanda legentibus historiis & comœdias ueterum.

Adolescentia.

In adolescentia, ubi primus uitæ fructus est, primū mores spectandi sunt, quorum sensum non capiebat pueritia. Hic plurimi sit amare & complecti uirtutem, & uirtutis studia affectare. Multū ad hæc usus & conuiuius bonorum

LIBER PRIMVS

bonorum, uel (si illi non contigant) mediocrium. Rari
 malorum contagio non sunt infecti: quanquam & hoc
 nomine Pamphilus Tercentio prædicatur. Potissima ue-
 ro significatio uirtutis hac ætate emicat. In adolescente
Cicerone ardens studiū literarū, in Catone rara seueri-
tas: in Scipione, Annibale, bellicæ gloriæ amor. Et ferē
 talis fit quisq; qualē uixit adolescentiā. Sunt enī, ut an-
 te dixi, ea demū uitæ principia. Adolescentiæ duplex ex-
 emplum Plautus fecit in Trinumo, duplici inter se uiuen-
 di ratione pulcherrime comparata. Videoq; hanc comæ-
diæ frugem esse amplissimam, ut ex ea adolescentiæ ex-
empla capiamus. Virilis enī institutio ex historijs po-
 tius capienda est. Quanquā omnium maxime uelim eru-
diri teneras mentes statim à pueris historijs Euangeli-
cis, quarum cognitio non potest nō saluberrima esse. Et
 cū morem docēdi tenuit uetustas, tot pietatis exemplis
 clara. Ita simul cum cognitione sacrorum crescit amor
 honesti fidesq; odiū scelerum seculiq; , & cœlestes illæ
dei plantæ, hoc est, sacris imbutæ mentes, fructibus spiri-
tus (quid enī dubites?) rigantur. Id aliquoties CHRI-
 STVS, sepe Paulus cōmonuit: Nicena posthac Syno-
dus decretis cauit, ne quis è numero Christianorum sa-
cris libris, quæ Biblia uocant, careret.

Iuuentus sola sibi ueram ac solidam asserit laudem, si
 quid est per uirtutem gestum. Huius duplex laus est, a-
 lij enim in repub. degunt, alij priuatim. In republica quæ
 D 2 pluribus

Iuuentus

D E R H E T O R I C A

pluribus profunt modis, meliora sunt. Vt pax quæ est a-
lumna publicorum commodorum, melior est bellis: ita
uirtutes pacatæ, bellicis præstât. In his exēpla sunt, me-
 lior Cæsare Cato, utilior Themistocle Solon. In hoc ge-
 nere uiuendi spectandum est, quid per uirtutem gestum
 sit, quid per fortunam feliciter aut infeliciter succeße-
 rit, quid prudenter, quid iuste, quid fortiter, quid mode-
 rate actum sit. Suam singula laudem merentur: ac ut an-
 te dixi, his discrepat ab historia, demonstratiua oratio, quæ
 ad locos communes, uirtutum laudem, fortunæ rationes
 digredimur. Quod genus exercendi longe utilissimum
 est, & ad ipsum usus historiarum mire confert, quæ per
 locos communes notandæ sunt, ut comparatione rerum
 nostra oratio crescat. Nam comparatione similitum, dissi-
 miliumque, clarescit argumentum quod dicitur. Vt si quis
 nostræ ætatis theologos, cum Pharisæa gente comaret,
 facile ex illis mores horum docebit, modo caueat, ut simi-
 lium ac dissimilium accurate rationes & discrimina in-
 telligat. Ad hæc affectus accedunt, exhortationes, & ob-
 iurgationes, exclamationes: ut est in exemplis cernere.
 Et passim per totam narrationem ubi exigit historia,
 incidet quod purgandum defendendumque est. Vix enim
aliquorum laudes tam sunt integræ, ut non aliqua ex
parte commune quiddam cum hominum ingenijs patian-
tur: ut Catonem laudans, purgabis quod pars belli ciui-
lis fuerit, declarans, quàm pertinaciter à principio rei
Rhomanæ uoluerit consultum, quàm iniquum semper
habuerit

habuerit Cæsarem, qui eius potentia semper obsisteret:
fato, & iniquitate temporum, in hæc tractum bella: cæ-
terum honestioribus partibus studuisse: Sic quæ laudari
 uulgo non possunt, excusanda sunt.

Senectus multa habet cum iuuenibus communia, præser- Senectus
 tim priuatorum hominum. In publicis, consilia senum
 propriæ laudes sunt. Ut & apud Poëtam senum Troia-
 norum orationem λείγιόεσσαν laudant, uinolentiam
 obiecit Catoni Cæsar. Ita sunt singulæ senum laudes,
 sunt & singula uitæ: Sene luxurioso nihil est immani-
 us: Ferè auari in Comædijs finguntur.

Sunt & mortis præconia, ut eorum qui uitam pro pa- Mors
 tria perdidērunt: Sic apud poëtam est, pulchram per uul-
 nera mortem. De morte est amplissima dicendi materies
 ijs, qui funebres, maximeq; publicas habent. Qualis est
 illa Demosthenis pro ciuibz suis, qua nihil potuit elegã-
 tius fingi. Atque ut de funebribz obiter non nihil at-
 tingam, funebres laudes, uel priuatorum hominum sunt,
 uel publicæ, ut quæ caso exercitu dicuntur. In funebri-
 bus priuatorum, persona laudatur ijs quos præscripsi lo-
 cis, natalibus, educatione, cursu, gestisq; uitæ. In fune-
 bribz multorum, laus aliunde petitur: ut à decoris, pa-
 triæ, gentis, urbis, pro qua illi mortem oppetierunt. dein-
 de à commodis quæ peperit illorum mors: quin & à ge-
 nerali mortis ratione, qua ferè in consolando, si desit ho-
 nestior occasio, utimur: Ad hanc rem multum uale-
 bunt tragœdiæ, ualebit item heroicum Virgilij aut Ho-

Orões fu-
nebres.

DE RHETORICA.

meri poëma. Vtrunq; enim cenſco pari ſtudio ſequen-
dum eſſe. Inter priuatas funebres ac publicas hoc in-
ter eſt, quod in priuatis ſerè commiſerationem mouere
uolumus, conſolari autem in luctu publico. Habes ex-
empla priuatarũ multa, publicum apud Demothe-
nẽ. Et hæc quidem de narratiõibus in laudibus perſonarũ:

Contentio
nō neceſſa-
ria in lau-
dandis per-
ſonis.

Cōtentionem dixi paſſim in laude perſonæ, narrationi
hiſtoricæ miſceri.

Peroratio.

Peroratio habet enumerationem & affectum. Enume-
ratio eſt, quum colliguntur ſummatim egregia maxi-
me decora, & quibus ille cum reipub. tum nomini ſuo
optime conſuluit. Affectus. Vt in letis mouemus ad
congratulandum. In triſtibus, uel conſolamur, uel moue-
mus commiſerationem.

Hoc igitur eſt filum orationis demonſtratiuæ, qua per-
ſona laudatur.

Vituperãdi
ratio.

Idem eſt uituperij artificium, ſi ea quæ dixi de laude in
diuerſum trahãtur: Natales obſcuri, educatio mala, ado-
leſcentia turpiter acta, iuuẽtus imbuta omni genere fla-
gitiorum, ſenectus impura, mors digna tali uita. Aſchi-
nes apud Demothe-
nem ſerè talibus locis tractatur: ſed
eius natales illuſtres ſunt, quo ſunt & conſpectiora cri-
mina. Nam in uniuerſum eſt obſeruandum de fortune
& corporis bonis, ne ipſa per ſe bona putentur: ſed ta-
lia, qualia uſu uitæ noſtræ facimus. Solam meretur ani-
mus laudẽ: fortuna & corpus, ut bonis mentibus ſubie-
cta ſunt, ita e contra captiua eſt mens mala fortune &
corporis

corporis.

Laudantur personæ sæpe in ciuilibus negocijs, in cōcio-
nibus sacris, ut uocant. Quare diligenter hoc genus ora-
tionis exercendum est. Quin ad iudicandas historias ap-
prime conducit. Et ad hoc habenda ratio propopœia-
rū in poëtis ac oratoribus, ut Vlysses ubiq; uaser est,
Annibal dubiæ fidei, cunctator Fabius.

EXEMPLVM.

Carolus Cæsarem laudaturus, hoc agat ordine.

Natales ex Pipino patre, qui primus intulit nomen
Christianissimi nomini Francorum: auo Martello prin-
cipe, bellica gloria cum nemine neq; maiorum, neq; po-
teriorum conferendo.

Carolus
magnus
quomō
laudādus.

Educatio, puer sub Petro Pisano meruit literis lati-
nis & grecis.

Adolescētiā in armis egit, tyro sub patre for-
tissimo uiro in Aquitanis, ubi & Saracenicam linguam
didicit.

Iuuenis regnum adeptus, Aquitaniam, Italiam, Suc-
uiam, Saxonas pacauit. Atq; hæc quidem bella ea felici-
tate gesta sunt, ut magis uicerit auctoritate et prudētia
quā sanguine ciuiū. Ad hæc accedunt pleraq; pietatis
exempla, potissimum quod scholam Parisiorū dicauit.
Hic digredi licet, quā honestæ sint p̄cipibus uiris lite-
ræ, atque eæ maxime quæ ad pietatem pertinent. Et
hic fiat comparatio ciuiliū & bellicarum uirtutū, Sa-
ne tale est historiæ filum, ut longe ciuilibus præstitisse

DE RHETORICA

uideatur: nihil enim prius pace habuit. Clemētia tali, ut noxijs etiā, si qua liceret, parceret: pietatis adeo amās, ut assiduo usus sit Alcuino Anglo de diuinis disserente. In plerisq; Constantini Caesaris simillimus, cuius comparatione nonnihil crescet Carolus.

Senectus pacata, hoc uno infortunata, quod non conueniebat prorsum inter filios.

Mors, Consectanea mortis ampla: reliquit enim ex se filium, optimum principem Lodouicum Pium. Inter hec sepe excursioibus de horum temporū moribus declamare licet.

DEMONSTRATIO FACTORVM.

Facta quomodo laudanda.

SECūda pars demonstrationum est, qua facta laudamus aut uituperamus, non personas: Solet enim fieri, ut unum aliquod facinus impense magnam asserat cōmoditatem aut damnum, persona interim ignobili. Nec est mediocris artificij, unius facinoris famam oratione augere. Plurimum est huius generis usus cum cōgratulamur, aut gratias agimus. Vtrunq; frequenter in epistolas incidit.

*Exordium
Narratio,
ubi factum
constat*

Exordij ratio eadem est, quam supra tradidi.
Narratio his constat. Aut constat factum, ut cum gratias agimus priuatim, aut nō constat factum, ut cū uulgo dicendū est. Si constet factum, breuiter incipe narrationē, uel à reliquæ uitæ decoris, si qua sunt: uel abunde ex gestis aliorum, quibus cum ille conferri potest, & ea uitæ reliquæ decora, uel aliorum insignia, cum hoc facinore

LIBER PRIMVS

nore compara. Vt M. Cicero in oratione pro Marcello, gratias agens Casari ob restitutum ciuem, sic narrat multa esse alia Caesaris præclara facinora bellica, hoc autem ciuile multo clarissimum. Hæc ueluti propositio fungitur narrationis uicem. Sed eam expolitione prius declarat, quæ pars item ad narrationem pertinet, deinde de argumentis comprobatur, quæ confirmatione censebuntur. Sic enim argumetur, Hoc factum, s. restitutio M. Marcelli solius animi est, ergo honestius est. Vere tuum est, clarius igitur. Spem animumque facit ciuibus, est igitur utile factum. Sic ab alienis ducuntur narrationes, si quis Mutium Scauolam laudaret, quod ausus fuisset in castra Hetrusca penetrare, cum cætera eius uita sit ignota, sic dicat: Multa sunt in repub. Romana clarissimorum ciuium egregia. Sed quæ conferri cum hoc Mutij facinore possunt, tam pauca sunt, quàm hoc Romanæ ciuitati sub hanc tempestatem necessarium fuit. Ad hoc probatio accedit, quam fere declarant circumstantiæ. Nec enim bonum est, nisi quod bene sit. Loci uero huius laudis, quibus in confirmando argumentamur, iidem sunt, qui in genus deliberatiuum cadunt, honestum, utile, facile, difficile, opportunum &c. Ego omnino tres facio, honestum, utile, facile. Reliqui his comprehendi solent. Nam fas, iustum, pium, mansuetum, & similia, honesto complector: iucundum, utili: facile, difficile, opportunum &c. Perinde enim ut facienda suademus, sic facta laudamus. Probabitur honestum esse, Scauolam

DE RHETORICA.

penetrasse in castra hostium, uel priuatim, uel publice. Priuatim, quia ingentis animi facinus fuerit, quia consulto aggressus sit. Publice, quia non potest non honestum esse, quod bonus uir conatur pro salute patriæ. Sic de reliquis. Nam in suasorijs infra ad hunc modum diuidemus locos, è quibus factorum commendationem petemus.

Narratio
ubi factum
non constat.

Sine autem factum non constet, aut uulgo dicendum est, factum ipsum historica narratione dicetur. Accedet eius laudes ueluti confirmationis uice, petita ab honesto, utili, facili, seu difficili, ut postulabit ratio. Sunt autem in factis potissimum spectandi loci communes, an per fortunam, uel nostro consilio, providentiâ ue, aut per iustitiam, æquitatem, fortitudinem gesta sunt. Vbi et suam singula merentur laudem: et unum aliquod facinus, sæpe iusticia et fortitudo commendabit, sic de alijs locis. Fortitudinis sua laus, sua item iusticia erit, in laudando Bruto, quod de Aquilijs et Vicellijs poenam ipse sumpserit. Erunt interim et defendenda quedam, ut laudanti Camillum, quod cum Gallis congressus, fidem non uiolarit. Heliam impetrasse precando pluuiam, colliges argumentum, ualere mutua hominum apud deum uota. Sic pro exercitu pugnante, orat Moyses. Dathan et Abiron exempla sunt seditiosorum. Et similia his sexcenta. Admittit hoc genus confutationem, maxime, quum dubia facta laudantur, ut de Camillo dixi. Iidem loci confutationis sunt, qui confirmationis, ut probabimus diuersa esse

LIBER PRIMVS.

uersa esse turpia, inutilia. Peroratio in hoc argumēto constabit enumeratione, ut supra, collectis aliquot insignibus commodis eius facinoris. Et affectu, ut congratulamur, si letum sit: commiseramur tristitia, odisse incipimus turpia. Quæ omnia sic dispensa, ut exiget argumenti conditio.

Peroratic.

DEMONSTRATIO RERVM

acceptarum pro personis.

Tertium genus rerū pro personis acceptarū, ubi nō tantum prosopopœias comprehendi uolo, sed quicquid est rerum, quæ solēt in ostentationis argumentū laudari. Ut iusticia, fides, pax, literæ, pietas, religio, plantæ, animantia. Quod causarum genus bifariam tractari potest, aut commendatione, quæ in natura rei posita est: aut laude alicunde extrinsecus allegata. Commendatio prior, quæ in natura rei posita est, ad methodum dialecticam propriissime pertinet, in qua sola ferè res simpliciter & secundum se comprehendi potest. Voco enim hic rem *ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου*, rem conceptam per se, non ut formam alterius. Posterior commendatio uulgatior est, ut cum de inuentione, usu & commodis rei cuiuspiam crasse disseritur. Et huiusmodi scribuntur hodie pleræque orationes in scholis, ubi de literarum inuentione & progressu disseritur. Et Politianus elegantissime de historia dixit: Habet autem hoc genus aliquid simile methodici seu dialectici, cuiusq; plane simulachrum ceu umbra quædam est.

Laus rerū
pro psonis
acceptarū.

DE RHETORICA

est. Accipit enim causas ex methodo, & officia; item affinia & contraria, breuiter omnia extranea themati, ea quæ subtilior & exacta ratio in thematis natura collocat, non agnoscit. Artificium eius hoc est.

Exordi
um

Exordia tractantur, ut supra docui, quamuis fere nulla sint in huiusmodi orationibus.

Narratio nihil aliud dicit, quàm quod breuiter hoc proponit de quo dicturi sumus. Qualis est elegantissima illa Politiani propositio, in oratione qua historiam laudauit. Inter omne scriptorū genus, quibus uel Græcæ, uel Romanæ literæ floruerunt, ij mihi haud dubie de rebus humanis egregie meriti esse uidentur, per quos, aut excellentium populorum, aut summorum principum aut omnino illustrium uirorum res gestæ fidelibus historiæ monumentis commendatæ sunt. Hæc propositio narratio est, qua per comparisonem extollit historiæ dignitatem: plurimum enim semper ualet ad laudes uel uituperia, comparatio: Sic medicina laudatur ab Erasmo. Argumenta uero laudum sunt, honestas, & usus. Honestas, antiquitate, miraculo rei, inuentoribus tractatur. Utilitas uulgatur in multa, cum circumstātijs docemus, quibus, quando, ubi, cur, res sit utilis. Pueritiam format historia, erudit adolescentiam, senectutem admonet, publicas res adumbrat, uitæ uarios instabilesque casus ob oculos ponit; priuatis solatio est. Hæc crescunt, si contraria cum themate comparemus, rerum præteritarum obliuionem cum historia, illam quid & quantum incommodi

LIBER PRIMVS

incommodi pariat declaremus. Vt si quis probet multa ex patrijs moribus, ex ecclesiæ ritibus antiquata, quod aliquandiu patriæ historiæ, item ecclesiasticæ delituerint in situ. Sed hoc in literis tractandis maxime procliu est: ut quū ambigitur in iure, de legibus, utra prior aut posterior sit: & id genus multa. Vides plerisq; hoc genus cum suasorijs conuenire. Maxime confutationem quoq; hoc genus admittit, ubi quæ contra historiam, contra medicinā, & similia, dicuntur, diluenda sunt. Iisdem locis confutamus, quibus confirmabatur. Nam declarandum est, non esse honesta, quæ contra dicuntur: nec item ad utilitatis rationem pertinere, quæ obijciuntur. Exemplum habes Erasmi declamationem de medicina. Quod si multiplex res est de qua dicitur, aut laus ipsa multiplex, præstiterit statim posita propositione, diuidere. Nam ut in methodo, à quo hoc demonstrandi genus nō longe dissidet, primum quid sit: deinde, quā multiplex, queritur: sic hoc loco, cum proposueris: nihil in terris esse, quod uirtute præstabilius duci queat: statim addas te de duplici genere uirtutū acturū, de ciuilibus & priuatis. Est & ipsa distributio in exordio, cū præmonemus dicturos primū quid sit, & quā late pateat: deinde quā necessaria communibus hominū rebus. Quod genus diuidendi plurimum confert memoriæ dicentium, & intellectui auditorum. Hoc uero genus quandoquidem est per frequens sacris concionibus, uidetur mihi non indiligenter iuuenibus exercendum esse. Vt si contra auaritiā sis dicturus,

D E R H E T O R I C A

sis dicturus, sic exordire, à personis audientium: magno
 tibi solatio esse, quod apud bonos uiros, & amantes rei=
 pub. cōtra pestilentissimū uitii, idēq; alienissimū à rei=
 pub. salute, auaritiā, dicturus sis. ecce hęc beneuolentia
 est. Cæterū id uitii ita late patere, ut uix ulla unquā fu
 erit ciuitas quā nō aliq; ex parte labefactarit: neq; ullū
 tantū igeniū, qđ semel eius incōmoda cōmemorare oīa
 queat. ecce attētio. Te aut conaturū, ut quoad liceat, plu
 rima feras in mediū: dicturūq; primū, quid sit auaritia:
 deinde, quā noxia rebus cōmunibus. ecce hoc docilitatis
 est. Deinde narra: Nihil est quod cōmuni hominū cōsen=
 su tam turpe ducatur, quā philautia: auaritiā uero cū il=
 la cōiunctissimam esse. Sic deinceps. Itaq; est duplex di
 stribuendi ratio: alia oratiōis, ut cū capita oratiōis dicū
 tur: alia cū thema diuiditur: Prior distributio narratio=
 nē precedat, ut de auaritia dicam, & qđ sit, & quā gra
 uis publicis rebus. Posterior, sequatur narrationis caput:
 ut duplex est auaritia, priuata & publica &c. Fuerit o=
 peræ precii in hoc tertio genere habuisse rationē diuisio
 nis, in supioribus duobus nō regro: nā prima ratio laudā
 di historica sit, secūda simplicis facti est: tertia latius ua
 gatur. Peroratio enumerationē cōstat, & affectu. Vt si
 horteris ad finem, ab auaritia, à sordibus: laudantur hoc
 modo herbe, animantiaq; nōnunquā, ut apud Plinium
 lusciniæ, testudo: apud Homerum moly: sic apud alios a=
 lia, quæ ad hoc potissimū genus pertinent.
 Et hęc de genere demōstratino, in quo qui se diligenter
 exercuerit

LIBER PRIMVS

exercuerit, plurimam sane frugem facit in literis, nam ad iudiciū uel primo loco confert, ad hæc diuites historiariū, locorū communū, sentētiarū ac uerborū reddit. ipsumq; nos quā potuimus, absoluimus rudissime, quoniam saltem ad rhetorica iuuentuti muniremus. Nā quæ scripsi, ad imitationem conducibilia uidentur:

Genus de
monstrati
uum du-
plex est.

Didacticum seu
dialecticum

Thematis simplicis,
ut iustitia, beatitudo.
Thematis cōplexi, ut
iustitia ē necessaria
rebus pub. administrā
dis. Anīa hoīs ē imor
talis.

Personæ, cuius ge-
sta filo ductuq; hi-
storico narrantur.
Factorū, qđ cōpara-
tiōe, et locis delibera-
tionū, honesto, utili,
facili tractatur.

Laudatoriū ui-
tuperatoriūq;

Rerū, quæ pro pso-
nis capiūtur. i. secū-
dū se ac p̄cipaliter
tractātur, ut iustitia:
Talis cōmēdatio ē ex
tranea rei, ut ubi rei
officia, usus, cōmodi-
tas, inuentio dicitur.

DE RHETORICA

Exordiū

Exordium, ut obiter repetā orationis partes, beneuolum facit auditorem, uel à causa, uel persona sua, aut auditoris. Attentum, si de magnis & arduis se dicturum affirmat. Docilem, si summā causæ exponat, & quo ordine sit dicturus, indicet, ac ueluti orationem hic diuidat. Ducuntur ab alijs exordia, aut à sententijs, prouerbis, fabulis, historijs, sed apud sophistas maxime, ut apud Aristidem in Rhomæ laudibus, item in Panathenæico. Lex est inquit, omnibus mortalibus cum Græcis tū Barbaris communis reddendam alumnis gratiam. Mihi sane uidentur id genus exordia, efficacia esse, sed eorum magister usus est.

Narratio.

Narratio, expositio rei gestæ, uel simplex eius propositio quod agitur. In tertio genere laudum uidentur narrationes commodissime posse trahi à genere, si de specie dicatur, id est, omnino à communiore aliquo. Declarant enim communia. & latenter in id inducunt, quod probandum est tibi. Vt Lucianus de calumnia dicturus, ab ignorantia incipit, quæ cōmunius quiddam calūnia est.

Cōtentiōis partes

Narrationem, si non est historica, neque facti simplicis: sequitur thematis diuissio. Ex distributione statuitur quod nobis confirmandum est. Confutatio proxime confirmationem sequitur, quæ duæ partes sunt, ceu corpus orationis. In historicam laudem rarius confutatio cadit, raro item in secundum genus, in tertium frequenter.

Peroratio.

Peroratio constat enumeratione compendiaria eorū quæ dicta

LIBER PRIMVS

quæ dicta sunt, & affectu, utrunq; amplificationibus. Amplificamus uero per comparationes, per circumstantias, locos communes, & similia, sed collationibus aptissime. Nam aliæ amplificationes cadunt in mediam orationem rectius, ut si Scipionem gloria rei militaris cum Alexandro compares: iustitia cum Aristide, prouidentia cum Themistocle, magnitudine animi cum Leonida.

Sed in genus demonstratiuum seu laudatorium, primi ac ultimi generis cadunt *prosopopœiæ*, item *prosopographiæ*, cuiusmodi sunt: Erasmi Moria, quæ natalibus suis recensitis, docet, quàm multis modis commodet humano generi. Item uirtutis ac uoluptatis apud Sillum poetam. Occasionis apud Ausonium: Iustitiæ apud Chrysippum, referente Gellio. Propiores sunt comicæ personæ, ut apud Terentium Mitio, ac Demea. Tales sunt heroicæ, ut pius apud Virgilium Aeneas, orator Drances, impotēs animi iuuenis Turnus. Item historicæ, cunctator Fabius, audens Scipio, crudelis Annibal, crudelis Sylla, Traianus mitis, simulatæ clementiæ Iulius, popularis Publicola, Appius aduersus plebi. In eum modum operæ precium fuerit, in fabulis, ac historijs, personarum ingenia diligenter obseruare. Sunt enim peculiare fere notæ singulorum hominum, singularum ciuitatum, singularum familiarum. Quæ omnia, si curæ fuerint, pulcherrime ciuiliū rerum sensum, ne dum studiâ literaria erudiunt. Vulgantur enim hæc passim in

E omnem ui

DE R H E T O R I C A

omnem uitæ humanæ usum, in omnia negocia, cum publica, tum priuata, in omne item genus literarum. Quominus sunt audiendi, qui iuuentutem adeo impure instituant, ut nullius rei minor ratio, quam historię habeatur. Mihi certe de illa sic uidetur, neminem quicquam effecturum unquam egregium, qui non multum historijs opere locarit. Oratio prorsus inefficax est, si desint historię. Theologorum literę maxime historice sunt. Manca est disciplina iuriconsul. si careat historijs, id quod sexcentis liceat exemplis comprobare: sed et ante de his, & soleo in hanc partem sepe multa dicere, quod uideantur mihi non posse reflorescere studia, nisi ad historias quoq; redeamus. De prosopopœijs uero & prosopographijs est elegans & eruditum caput apud ERASMV M in Copia rerum, ex quo intelliges, quo iudicio poëtę & historię legendi sint. Iam uero obiter de circūstantijs, locis communibus, & affectibus dicemus.

DE C I R C V N S T A N T I I S

Circūstantiæ

Circūstātijs Græci περιστασιας dicunt. Eæ partim sunt rerum, ut causa, locus, occasio, instrumentum, tempus, modus, atq; id genus alię. Partim personarum, ut natio, patria, sexus, etas, educatio, disciplina, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, studium, antea facta, commotio, consilium, nomē. Cōducit ad multa circūstantiarum aptus ac tempestiuus usus, primum ad amplificandum atq; extenuandum, ut
pecu-

LIBER PRIMVS

pecuniam è sacro furatum esse, plus est, quàm si dicas furatũ. Deinde ad euidentiã, quæ nõ tam dicere uide-
tur, quàm ostendere. Præterea ad confirmationem & probabilitatem, facit enim ut tota oratio densis ac crebris argumētis undiq; differta sit & communita. Quæ tametsi non explices, quasiq; in aciẽ educas, tamen pugnant per sese, causamq; non mediocriter adiuvant, ut quemadmodum licet aliud agentem, tamen agnoscere liceat, palestricæ aut musicæ peritum: ita ubiuis ex huiusmodi circumstantijs commode suo loco admixtis, rhetorem intelligere possis. Circumstantiarum in Milonia na pulchra est ratio. Quidam communes uersiculo cõplexus est. Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando, Qualisq; et quãus, cuiusue, peristasis esto.

DE LOCIS COMMVNIBVS.

Philosophi digesserũt res humanas oēs, ceu in formas quasdam uiuendi: ut alia sint naturæ, ut uita, mors, forma: alia fortuna, ut opes, nataliũ splendor, honores: alia sunt in nostra potestate, ut uitia ac uirtutes. Sic & in singulis studiorũ generibus sunt quædam capita, in quæ referri solent, quæ tractantur illic, ut in Theologia, fides, ceremonia, peccatũ. In iure, æquitas, seruitus, pœna, maleficiũ, iudex, aduocatus, & his similia. Qui uolet igitur de rebus humanis recte iudicare, illũ oportet, q̃cqd incidit forte fortuna, ad has ceu formas rerũ exigere: Pariter cui cordi est recte de studijs

Loci communes.

DE R E T H O R I C A

Loci cōmu-
nes qui sūt

iudicare, illum oportet tales locos in numero habere. Nam præter id quod sunt formæ rerum & regulæ, minime etiam memoriam adiuuant. Voco igitur locos communes, formas rerum, quæ ferè in usum rerum humanarum & literarum cadunt, ut fortunam, opes, honores, uitam, mortem, uirtutem, prudentiam, iustitiam, liberalitatem, temperantiam. & his contraria, paupertas, ignominiam, exilium, temeritatem, iniustitiam, sordes, intemperantiam, seu luxum. De usu locorum communium optime scripserunt, Rodolphus Agricola in epistola de ratione studij, & Erasmus in Copia, in hanc fere sententiam. Qui destinauit per omne genus autorum lectione grassari, prius sibi quàm plurimos paret locos.

Vsus communium locorum

Eos sumat, partim à generibus ac partibus uitiorum uirtutumq; partim ab alijs, quæ, ut ante dixi, sunt in rebus mortalium præcipua, ut natura, fortuna, fatum: digeratq; iuxta rationem affinitatis & pugnantie. Nā & quæ inter se cognata sunt, ultro admonent quid consequatur, & contrariorum est eadem memoria. Puta sit exempli causa primus locus, pietas & impietas. Huic subiicientur species inter se cognatæ. Prima est pietas in deum: secunda in patriam: tertia in parentes, aut in liberos, aut etiam in eos, quos oportet parentum loco colere, ueluti præceptores, & quorum beneficio seruati sumus. Accedit ad hæc superstitio, adijcienda est igitur. Atq; hic aperit se latissimus campus, de prodigiosis deorum cultibus, ac de diuersarum gentium diuersis ceremonijs

Est ad hæc

LIBER PRIMVS

Est ad hæc accersenda etiam fides in amicos, in hostes, totidemq; de perfidia. Item sit titulus, beneficentia. Huic cum suas species subieceris, restat gratitudo, non illa quidem huic subiecta, neq; rursus contraria, sed adherens, eaq; ea ueluti consequens. Virtutum ac uitiorum ordinem sibi quisque suo fingat arbitrio, aut ex philosophis petat. Vtile consilium est, quod supra dedi, exercendos in locis communibus genere didactico iuuenes, ut singulorum naturam uimq; proprie perspicerent.

Plurimum ex eo studio iudicij comparari, si quando in sublimibus agendum sit, ut in Theologis quid affectus, quid uirtus, quid uitium. In iure civili, quid iustitia, quid ἀρετή, ποδὶ ἰσότητος, quid ἐπιεικεία. In singulos autem locos pertinent finitiones, descriptiones, sententiæ, & exempla, fabulosa seu historica. Ut si iustitia titulus sit, erit eius finitio: iustitia est, qua cuique quod suum est redditur. Descriptio, qualis est apud Gellium, ex Chrysippo, aut apud Hesiodū, uirginē esse, apparere ad Iouis tribunal, Subijcienda interim & ratio fabulorum, seu mythologia, nō illa quidem imperito aut temere conficta, sed ex illustri aliquo autore petita, ut si iustitiæ Hesiodi am descriptionē ex Platone de legibus enarres. Iustitiæ comes est Nemesis, temeritatis & arrogantiae mortaliū uindex, eius item descriptio addenda, gerit enim frena & amussim. Notandum ad hæc, si quid uspiam de iustitia in signe dixerint Poëtæ, sicubi epitheto illustri notauerint, ut quomodo eam dixit Orpheus ἄλγεος τὸν τὸν

Iustitiæ descriptio.

DE RHETORICA

ſuueid'ōe. Iam ſententiæ diligenter coaceruandæ ſunt;
 nōnunquam ad deſcribendum, quo modo ſit uſus autor
 ſentētia, ē qua petitur. neq; enim procliuē eſt cuius, ſen
 tentias, prouerbiaq; ſic uſurpare, ut ſuam referant faci
 em. Qualis eſt illa Theognidis poētæ: iuſtitia in ſeſe uir
tutem cōplectitur omnem, qua ſic uti liceat, ut eſt uſus
in moralibus Ariſtoteles. Exēpla, ut eſt Camilli de Fa
 liſcorum proditore, Bruti de Aquilijs, Manlij de filio,
 quod contra imperium pugnaſſet. His qui inſtruxe
 rit ſeſe, habebit quod ſuppeditet ad copiam, ſemper in
 promptu ſi qualecunq; inciderit argumentum, in ali
 quem locorum communium, plurēs uē referat, ut Ci
 cero reſtitutionem Marcelli, in clementiam: in qua præ
 dicanda, dici non poteſt, quā elegāter uerſetur. cauſā
 Archiæ fecit laudem humanitatis ſeu *τὸ ἀνθρώπινον*. Hæc
 de locis communibus ſatis. Neq; uero putes eos temere
 cōfingi, ex intimis naturæ ſedibus eruti, formæ ſunt ſeu
regulæ omnium rerum.

DE AFFECTIBVS.

Affectuū
ratio

Ariſtoteles in rhetoricis ſuis rationem affectuū
 prudenter tractauit, eaq; pars uel præcipue di
 gna eſt aſſiduo uſu, quippe in qua ſit omnis eloquentiæ
 fructus. Nam is proſecto perſuadet, qui optime affece
 rit animum audientis.

Affectus
duplices

Duplices autem omnino ſunt affectus, læti, & trifies.
 Læti qui gaudium conciliant audientis animo: quomo
 do ad gratulandum hortamur. Trifies, quomodo iram,
 ſeu indigna

LIBER PRIMVS

seu indignationem, seu misericordiam mouemus.
Præter alias elegantissima est & plenissima affectuum
oratio M. Ciceronis de re ditu suo.

Est autem affectus nihil aliud quàm circumstantiæ em-
phasis & enargia. Vt cum dico patriam mihi deserent-
dam esse, circumstantijs hoc uelut expolio, & sic dico, re-
linquendum esse mihi patrem senem, cui unicus sim fili-
us, adolescentulam coniugem, liberos obsequētissimos,
fratrem quo in terris nihil mihi contigerit amabilius,
denique lares, penatēsque patrios ac familiares. De
inde proficiscendum aliquo ad Barbaros &c. Sic igitur
dico, affectum esse enargiam circumstantiarum. Itaque
monentur affectus à circumstantijs, cum gratū aliquid,
ridiculum, blandum, execrabile, miserandum, indignan-
dūmue in mediam causam incidit. Plurimum ualet in
affectibus uis proprietāsque & splendor uerborum,
& illa quā uocat δεινότης Quintilianus, qua uirtute
præcipue Demosthenem ualuisse indicat pars oratio-
nis pro Ctesiphonte, qua in mores Aeschinis inuehitur,
ubi Tragicam simiam illum nominat, deinde in descri-
benda eius adolescentia operose uersatus affectuū gra-
tia. Est & apud Ciceronem in Pisonem, in Verrem ple-
na affectuum oratio.

Mirus est in his Virgilius
poëta, cuius aliquot exempla adducemus, quo uideatis
affectum esse uim circumstantiæ. Vt ab ætate, Infelix pu-
er atq; impar congressus Achilli. Item, Dauni misere-
re senectæ. A fortuna seu conditiōe, Tot quon-

Affectus
quid

DE RHETORICA

dam populis, terrisq; superbum, Regnatorem Asiae.
 Item, Exulibus ne datur ducenda Launna Teucris?
 A loco: Dulces moriens reminiscitur Argos. Item, Nos
 patriam fugimus. A causa, ut Aeneas adhortans se-
 peliri occisos, causam addit, Qui sanguine nobis, Hanc
patriam peperere suo. Item à modo: Altaria ad ipsa tre-
mentem Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati.
Solent & quod extrinsecus moueri à simili, ab exem-
plo historico seu fabuloso, ut
Si potuit manes arcescere coniugis Orpheus,
Threicia fretus cithara fidibusq; canoris,
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.
Vehementer conferunt repetitiones & conuersiones ad
mouendos affectus. Exclamatio est ipse affectus. Qui
inspirare orationem exclamationibus uolet, accipiat à
circumstantijs. Reliqua qui uolet de affectibus, à Quin-
tiliano petat. Quicquid enim est affectuum, à circumstā-
tijis, uel similibus, exemplis, minore, maiore, petitur.
 Hinc & ridicula, & ironica, & alia trahuntur huius ge-
 neris. Mihi satis est notasse breuib; locos affectuum,
 quos nescio an ex rhetoribus multi attigerint. Valet
 cognitio circumstantiarum, locorum communium, affe-
 ctuum, ad suasorias maxime, alias in reliqua quoq; gene-
 ra uolgatur.

DE GENERE DELI- BERATIVO.

Genus

GENVS deliberatiuum est,
quo de futuris deliberamus, Genus
hortamur, aut dehortamur, delibe=
precamur, aut deprecamur. ratiuū
Huius generis quæstiōes sūt.
Est ne suscipiendum bellum in
Turcas? Est ne delenda Car-

thago? Sunt ne pueri tradendi literis? Atq; hoc genus
diligenter exercendum est, eo quod ad ciuiliū rerū
administrationem maxime pertineat. Eius autem ra-
tio quantum ad artificium attinet, simplicior est, quā
demonstratiui generis filum. Minus hic euagamur, et
modestius agimus, quā in demonstratiuis, quæ ad ostē=
tationem maxime scribuntur. Artificium uero tracta=
turi, de statu prius dicemus.

DE STATV.

IN nomine status mire uariant scriptores rhetoricæ. De sta=
 Quod si appelles statum id simpliciter, de quo potis= tu.
 simum agitur, omnium causarum status erunt, cuius=
 eunq; generis, siue demonstratiui, siue deliberatiui, siue
 iudicialis: siue thema sit simplex, ut iustitia: siue comple=
 xum, ut iustitia est uirtus. Sed statum appellant, id quod
 principaliter in controuersiam uenit. Vt Milo occidit
 Clodium iure: non agitur, occiderit ne Milo Clodium,
 an non: sed hoc, iure occidit. Non erit igitur status, nisi
 dubij thematis. Quapropter in demonstratiuo genere
 nihil dixi de statu, ubi laudantur, quæ consensu populari

DE RHETORICA.

certa sunt. Quam̃ & i illo fieri potest, ut incidant quædam, de quibus ambigitur, perinde ut in deliberationibus, ubi ratio statuum ex his generibus cognoscetur.

Status quid Est igitur status, ut paucis dicam, nihil aliud quam principale ac summum thema, in quo consistit controuersia & ad quod referri debent argumenta oratiõis omnia. Ideoque de statu quæritur in capite orationum, ut sciri possit, quorsum sint argumenta referenda. Multos fefellit in literis neglectus status, ita ut nonnunquã dilaniata sint argumentorum membra, quæ natura cohercebant: aut commissa inter se uiolenter, quæ dissidebant: ob id solum quod uera status ratio exciderat. Periculũ faciat qui uolet, uel in exegesi quarundam Ciceronis orationum, uel in sacris.

Status triplex. Est autem status omnino triplex: cõiecturalis, finitiuus & qualitatis, id est, triplex est ratio omnium, de quibus dubitari aut disceptari solet, quæstiones uero talium sunt: An sit, quid sit, quale sit. Tota oratio statuum nascitur ex quæstiõibus methodicis seu dialecticis, de quibus paulo ante in genere demonstratiuo seu dialectico dixi. Omnis autem disceptatio, uel hoc agit, sit ne factum aut faciendum, uel quid sit factum aut faciendum, uel quomodo sit factum aut faciendum.

Coniecturam an sit facit: ut, parauit ne insidias Cæsari Deiotarus, an non? Item, reperto apud peremptũ Aiacem Vlyssẽ, cũ cruento gladio, queritur, occidit ne Aiacem Vlysses an non? Finitionem uero constituit quid sit: ut,

LIBER PRIMVS

fit: ut, sustulit quispiam ex sacro pecuniam priuatam, quæstio est, quid sit, aut quo nomine sit appellandum delictum, furtum an sacrilegium. Qualitatem cõstitu- it, quale sit quod factum est. iure ne occiderit Clodium. Milo, an iniuria. Iure an iniuria Camillus Gallos post- iclum foedus aggressus sit.

Ex his quidam alij nascuntur status, qui in controuer-
sias ciuiles fere cadunt. Legales dicuntur: nec est insti-
tuti nostri longius prosequi. Vt ex superioribus his
status nascantur, prudens per se lector agnoscet. Sunt
autem contrariarum legum, scripti, & sententiæ am-
bigui, & ratiocinationis controuersie. Contraria-
rum legum, ut cum contrariæ sententiæ scripturarum
proferuntur: ut, si quæsieris dominum, inuenietur
tibi ait scriptura, & alias contra. Nemo potest uenire
ad me nisi quæ traxerit pater. Contrariæ sententiæ sunt,
prior nostris operibus emereri gratiam confirmat, pos-
terior negat. Sunt igitur coniecturis tractandæ,
aut statu qualitatibus, sic enim censet Quintilianus, con-
trarias leges coniecturis & qualitate contineri, ut pri-
mum, quod uerum est statuatur, postea coniecturis do-
ceatur quomodo ad propositionem tuam pertineat, &
quatenus sententia quæ obijcitur. Vt si statuas: Nostris
operibus nõ meremur gratiam, quæ sententiam confir-
mabis alijs scripturæ locis, postea diluens quæ opponi-
tur, doce quatenus quod dictum est: Si quæsieris dominum
inuenietur tibi, pertineat ad sententiã tuam. Coniectu-
re à præce

DE RHETORICA.

re à præcedentibus & sequentibus, item à causæ circūstantijs trahuntur. Faciunt hæ non raro, ut qualitate tales status tractentur. Idem fit in scripti & sententiæ controuersia, idem fere in ambiguo. Sunt igitur summam hæ controuersiarum quæstiones: An sit, quid sit, quale sit. Cognitio statuum necessaria est disputationibus, sicut paucis & summam statu comprehendatur, quid in uniuersum autor quem legimus differat. Et hæc quidem de statibus.

DE STATV IN GENERE DE LIBERATIVO.

Omnium primum in omni disceptatione habenda est ratio statuum, quapropter & hic primo loco de constitutionibus generis deliberatiui dicam. Duo frequentissime cadunt in deliberationes, status quæstionis an sit, & quæstionis quale sit, quid sit raro incidit. Deliberamus enim de incerta re, faciendū ne sit an nō: aut ubi certo constat esse faciendum, de circumstantia ambigitur, ut est ne ducenda uxor, coniecturalis quæstio est. Deinde si constet esse ducendam uxorem, deliberatur, quæ nam, aut quo tempore, ducenda sit: opulenta, an mediocris: uenusta, an quæ sit stata, ut dicūt, forma. Hæc subtilius omnia Trapezontius, quem fuerat consiliū ubique sequi, sed non patiebatur breuitas operis nostri, qui rudibus prorsum ista scribimus.

DE EXORDIO GENERIS DE LIBERATIVI.

Status ueluti

LIBER PRIMVS

Status ueluti argumentum est ἡ ὁρὴ ἔλεγχος & summa compendiariorum orationis, seu potius causae, ideo concepto argumento, oratio componitur. Exordij uis est eadem, quam supra in demonstratio notauimus, bene uolos enim, attentos, & dociles facimus. In consilijs publicis docilitas est necessaria. Beneuolentiam maxime à persona nostra capimus, quum declaramus nos nulla cupiditate, non metu, non odio consulturos. Tales sunt apud Salustium Caesaris, & Liuium Fabij. Nam oportet in consilijs animum maxime liberum esse: Aptissimum est, si dicas te ex officio agere. Reliqua de exordijs, ut supra.

De exordio ī genere de libera-
tuo

NARRATIO.

Saepe incidit, ut nulla sit omnino narratio, ut in priuatis maxime deliberationibus, sed pro narratione est propositio, saltem hanc nostram, quam prebaturis sumus sententiam statuens: ut, uxorem esse ducendam tibi, cum plerumque admonent, tum autem hoc maxime &c. Fit & quum diuisione à principio utemur in causa multiplici, ut duo sunt de quibus consultitur senatus, in altero publicus honor, in altero nostra commodatrahuntur, de utroque igitur ordine dicam. Solemus autem narrare, cum gestum aliquid est, è quo deliberatio nostra nascitur, ut M. Cicero in oratione pro Pompeio narrat: Bellum geri cum potentissimis regibus Mithridate & Tigraue, nascebatur enim deliberatio, de deligendo Pompeio ex illa belli occasione. Vt si quis de bello
in Turcas

DE RHETORICA

in Turcas suscipiendo agat, narrare poterit. Turc. arma in Europam mouisse, Dalmatas uictos esse, Hungaros cum hoste bis congressos, maioribus animis quā iuribus: breuiter, esse immanissimum hostem in foribus. Ex hac narratione diuisio sequetur, primum, ut dicas de necessitate belli gerendi: deinde, quæ res plurimum in hoc tanto periculo habeat momenti, quæ uel una quæ at consuli reipub. At quando raræ incidunt narratiões præcipue in priuatis deliberatiōibus, simpliciter proponendum est, & propositio argumentis confirmanda. Quod genus dicendi in epistolas frequenter cadit, cum aut petimus aliquid aut hortamur aut dehortamur.

CONFIRMATIO.

Cōfirmatio.

Sententia nostra quoad fieri potest, locis expetēdo **S**rum confirmanda est. Nec est eadem ratio argumentorum in hoc genere causarū, quæ est in didactico. Nam in didactico ex propositione capiuntur argumenta in hunc modum: Veritas proloquij ex partium comparatione nascitur. Partium igitur definitiones, partes affectiones & officia comparanda sunt, quæ comparatione, uel confirmant, uel destruunt. Vt si dubites, uera ne sit an falsa. Mors est uita, de fini mortem, item uitam & inter se definitiones compara, quæ si conueniant, & definita conuenire necesse est: ut dissolutio partium animantis, non est id quo consistunt animantia, igitur mors non est uita. Iuris ciuilis cognitio, prudentia est, ueram esse sic probabis: Cognitio administrandæ ciuilis uita, est con-

LIBER PRIMVS

uita, est cōsiliū agendorum, igitur iuris ciuilis cognitio prudentia est. Fluunt igitur argumenta, eaq; innumera ex ipsa propositi axiomatis natura. In hoc quoq; genere deliberationum, ut si aliquid simile cum didacticis, tamen argumenta credo omnia extrinsecus petuntur, lociq; expetibilium hanc ducunt probandi seriem: qui quanq̃ referri possint & in didacticos locos, definitionum scilicet, causarum, similium, contrariorum &c. tamen hoc à rhetorum scholis paulo est remotius. Spero autem nos in hac re conitemur quoad licet rē planissime absolvere, uel hoc etiam, quo usus Topicorum Aristotelis discatur,

Locī igitur argumetorum generis deliberatiui sunt tres: Honestum, utile, facile: Honestas uere boni rationem habet, eaque est in ijs quæ ipsi nos consilio & uirtute facimus, in moribus, in patrijs institutis, in religione, in legibus. Inhonestas sunt contra, quæ per turpitudinem fiunt. Utilitatis ratio latius patet.

Neque enim solum est in his, quæ ipsi nos facimus: sed in omnibus, quorum usum monstrauit aliquem natura.

Facilitas in occasione, & circumstantijs causæ maxime consistit.

Singuli duplices sunt, ut honestas ex parte nostra, ex parte eius de quo deliberatur. Item utilitas ex parte nostra, & eius de quo deliberatur. Iam in his quod quæ est habenda ratio locorum inter se. Nonnunquam utilitatis ratio potior est honesto, nonnunquam honestū præstat uti

Locī argu=
mentorū
generis de=
liberatiui.
Honestum

Vtile.

Facile.

DE RHETORICA

præstat utili, imo inter se alia honesti ratio præstat aliam. Ex his tribus locis, & tali eorum comparatione, necesse est totam orationem ducere: Sunt autem passim argumenta exemplis comprobanda, quæ non alio loco plus ualent, quam in deliberationibus: nam alienæ fortunæ successu, uel crescunt animi, uel deterrentur. Semperque ea plurimum habent momenti ad persuadendum, quæ maximam rei de qua consulitur assequende spem faciunt. Et in exemplis illa plurimum possunt, quæ ad nostram causam proxime accedunt. Ut si de Turca oppugnando deliberes, efficacius erit Sygemundi exemplum, quo imperatore, nostris temporibus aliquot cæse sunt legiones, quam quæ à ueterum temporibus, ab Alexandro, Iulio, aut similibus petuntur. Hec rursum affectibus uariis uelut animanda sunt, quos circumstantiæ suppeditabunt. Confutatio contrarij locis constat.

Peroratio enumeratione constat & affectu. Enumeramus enim primum paucis, & ueluti per epilogum colligimus, quod est in causa uehementissimum, deinde hortamur amplificationibus, exemplis uel maxime ad causam pertinentibus.

Exemplū
primum
ex
Liuio

Hæc ego primum exemplis aliquot oratorum declarabo, postea latius persecuturus, si qua uidebuntur. Magnifica est oratio Liuij contra Bacchanalia & obiurgatoria, seu dehortatoria, ut & alias ille ditissimus est exemplorum generis deliberatiui, sed huius est hoc artificium. Exordium, à causa ipsa ducitur, ad attentionem

LIBER PRIMVS

tionem totum pertinet. Insinuatio est, cū casu à præfatione criminis incipit sic: Nulli unquam concioni quidē tam nō solū apta, sed etiā necessaria hæc solennis deorū cōprecatio fuit, quæ uos admoneret hos esse deos, quos colere, uenerari, precariq; maiores nostri institussēt: nō illos, qui prauis & externis religionibus captas mentes uelut furialibus stimulis, ad omne scelus, & ad oēm libidinē agerent. Ecce hæc est insinuatio, qua causā dubiam, grauēq; orditur. Deinde dubitatiōe attollit, pinde ac poëta, Eloquar an silēā? & hac dubitatione attentio nem mouet: nam illa in hac causā maxime necessaria erat. sic enim ait: Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar inuenio. Si aliquid ignorabitis, ne locum negligentia dem: si omnia nudauero, ne nimium terroris offundam uobis, uereor. Quod sequitur, uehementissimum est: Quicquid dixero, minus quā pro atrocitate & magnitudine rei dictum scitote esse. ut ad cauendum satis sit, dabitur opera à nobis. Atque hoc quidem est exordium.

Narratio breuis est, quæ exponit paucis qui sint Bacchanalibus initiati. Primum igitur mulierum magna pars est, & is fons mali huiusce fuit &c.

Argumenta dehortationis & obiurgationis ab honesto petuntur. Honestum uero multiplex est, igitur et multis honesti argumētis agitur. Primū à uetusto more arguit, non licere conuenticula, sic maiores nostri, ne uos quidem, nisi cū aut uexillo in arce posito comitiorū

F   causa, exer

DE RHETORICA

*causa, exercitus edictus esset, aut plebi concilium tribu-
ni edixissent, aut aliqui ex magistratibus ad concione
uocassent forte, temere coire noluerunt, &c.* Deinde à
priuata honestate, in his conuenticulis priuatim queng;
deturpari, & hic afficit, à sexu ad etatem. Hec sequitur
argumentum utilitatis, insidiari ea conueticula reipub.
sic nunquam tantum malum in repub. fuit, nec ad plu-
res, nec ad plura pertinens. *Quicquid scelere peccati
est, ex illo uno sacrario scitote ortum esse, nec omnia, in
que cõiurauerunt, edita facinora habent, &c.* Hec rur-
sum sequitur amplificatio, cum ostēdit quā multi sint
qui obnoxij sunt tali sacro. Hec ad finem uelut exem-
plis maiorum & legibus confirmantur.

Peroratio habet affectum, breuis enim oratio non
indiget enumeratione.

ALIUD EXEMPLVM.

*Exēplum
secundum*

*Disuasurus bellum, quod in Turcas alij suadent su-
scipiendum, ordire ab attentione, nunquam de maiore
negocio principes disceptasse, ubi semel uniuerforum sa-
lus, fortunæ, honos, agerentur. Quo magis multos con-
sulendos, ne per temeritatem, quam fere mortales con-
silio anteuortūt, aliter cadat res, quā patiatur condi-
tio nostra &c.* Forsan & insinuationibus utetur, qui
rem non satis gratam auribus eorum qui deliberant,
ingerit.

Narratione, proponas tantum, uideri tibi magis te-
merarium, susceptū iri bellum, quā pium, q̃ gloriosum.

Corr.

LIBER PRIMVS

Cōfirmatio, primum argumentum ab honesto erit, Christiani hominis esse, ut quàm maxime uelit CHRISTO simillimus, hoc est, pacis amantiſſimus esse. Item non licere Christiano homini pro augenda ditione, augendo imperio, arma sumere, cuius cœlestis sit ditio, nō terrena: nunq̃ CHRISTI ecclesiam, CHRISTVM propius retulisse, quàm cum expers adhuc esset fascium: nunq̃ peiore loco fuisse, quàm cum opulentiſſima esset, hic tempora totius religionis conferenda sunt. Obiter: et illi perstringendi, qui Christianos admonēt falsæ gloriæ, conseruandam esse maiestatem imperij, decus religionis, sacra, sana &c. cum tamen hoc quod dicunt imperium iam plus annus quadringentis nihil fuerit, præter inane titulum. Et religionis decus eē, non ut opulentiſſima sana, sed ut afflictissimi sint & abiectissimi spiritus, hoc est, ab omni cupiditate mundi alieni. Non esse Christianā plebē suis armis, sed CHRISTI præsidio tutam. quin uerendū, ne ob id immixtus sit in ouilia Christiana Barbarus ac ferox Turca, quod cupidi nimium tyrānidos fuerint maiores nostri. Hic declara, quando, quibus temporibus, qua occasione, uires Turcarum aut etæ sint. Vides quantum in uno honesti loco argumento rum colligi potuit. Accedent huc exempla cum nostra, tum Iudaica, ut in libris Regum, & apud Hieremiam prophetam, qui saluam fore Iudeam prædixit, si Assyrijs se ipsa dederet.

Primus est utilitatis locus, in illo partire tēpora, qd

D E R H E T O R I C A

in apparatu belli, in expeditione, post bellum, etiam si uincatur, incommodorum passuri simus. Ad extremum quibus incommodis dimicarint in Asia, Friderici, Chunradi, &c. Facultas, quo loco sit hostis iuuandus, stultum esse in regionem ignotam, insuetamq; nostris hominibus tãto periculo proficisci, ubi hostis se facile terra, mari, arcium præsidio munerit. Nihil minus accessũ esse, quàm Thraciam, intra uiscera nostra minus conuenire, quàm ut hoc bellum queat suscipi.

Confutatio, ab honesto facilis est, quia falsam & in anem iactant gloriam, & cupiditatem tyrannidis, quorum utrunq; longe alienissimum ab eo oportebit esse, qui ex manibus dei uictoriam speret. Necesseitas arguebatur, hostem in armis esse, et in foribus nostra occupare, pugnandum esse iam non pro gloria, sed pro salute, pro liberis, pro coniugibus. Ibi uero hostium artibus utendum est, ut ipsi inualida manu, & quasi prædam agētes, quædã fortasse uastarūt, sic nos illa muniamus, non totis uiribus eo bellum transferentes, ne ipsi nobis malũ pariamus. Experiatur in eo suas quæq; regio uires, Germaniæ non esse tutum stipēdia in Italia facere, quæ magis quàm hostis ipse, sit metuenda, &c. Reliqua quomodo cōfutāda sunt, facile spectabis ex cuiusq; cause circumstantijs. Iam ut maxime diuersa sentētia sit honesta, utilis &c. conferatur cum nostra, utra præstet.

Peroratione enumerabis argumenta, hortaberis ad pacem, ad poenitētiā, exemplis Euangelicis, Iudaicis, &c. ut

LIBER PRIMVS

Et c. ut meminerint principes se Christianos esse, & Christianis imperare, quod est οἰκονομεῖν. Nō abutendum misera plebe ad quamvis cupiditatem, hoc tyrānis iam ante per prophetam dictum esse: uae fortes Israel. In hunc modum liceat exercere iuuentutem, dici nō potest quā utiliter. Simul enim & usus rerum & cōmunis sensus, & iudicium rei literariae hac consuetudine promouet. Ex omnibus uel hoc maxie praestiterit, quod historiae discuntur, atq; id quidem cum iudicio.

Nunc autem ut ueluti postliminio redeam ad id quod est in hoc genere summum, hoc est, ad rationem locorum, unde argumenta in suasorijs trahuntur. Rerum omniū inter se duplex comparatio est, alia à substantijs ducitur, alia à διαθέσει seu accidentibus. Prior est quam praedicationem essentiae dialectici uocāt. posterior praedictio accidentium uulgo dicitur. Prior modo res illae tantum inter se conferuntur, quae eiusdem sunt naturae. Conferuntur autem uel simplicissime, si nitionibus. ut quum declaratur sic alterū cum altero cōuenire, ut uel prorsus eadem sint, uel altero posito nō possit alterū non sequi. Inde loci sunt definitionis, ac passionū, & cōsectanei. Homo est, est igitur animal. Homo est est igitur anima rationis capax. Pietas est, est igitur uirtus. Concupiscentia est, est igitur peccatū. Bonum est expetendum, malū est uitandū. Quam comparationem simplicem uoco. Non enim duo inter se subiecta comparatur, sed unū subiectum cū uno praedicto. Accidētaria

Loci in suasorijs.

DE RHETORICA

rerum comparatio est, aut simplex, ut Cicero defendi rempub. Rhomanam: aut coniuncta, ut Ciceronis oratio plus profuit reipub. Rhomanæ, quàm militaris Marij uirtus. Omnium usus est in argumentando, simplicis coniunctæ, necessariæ, & extraneæ comparationis. Sed aliarum alius modus est. Nam in omni probatione constituendus est finis cõsiliij, quale sit quod probaturi sumus. Fines autem consiliorum duo sunt, expetere, & uitare

Probatio i
suasorijs

Probatio docet, quare id quod statuimus expetendum sit, aut fugiendum. Semper igitur prima in probando proposito constituetur ex uerbo expetendi aut uitandi, & ex causa docete quare quod subijcitur expetendum sit aut fugiendum, ut si statuas bellum esse suscipiendum cum Turcis, sic oportet probes: iustum bellum suscipiendum est: ut cū Turcis gerantur bella, causæ iustæ sunt: est igitur suscipiendum. Sic de utilitate, sic de facultate argumentaberis. In prima ergo propositione est cõsiliij nostri finis, suscipere bellum: & causa suscipiendi belli, iustū. Hæc probandi ratio artificiosa, ad omnem usum probandi accommodatur. Sic in Miloniana Cicero, licet insidiatorem iure occidere, Miloni Clodius insidiatus est, iure igitur Clodius occisus est: prima propositio habet finem orationis, scilicet, iure occidere: & causam. s. insidiatorem.

Hanc diale
ctici propo
sitiõem uo
cant.

Hæc igitur perpetua erit regula: Incepturus probationem artificialem à communi aliqua sententia ordire, quæ complectatur causā eius quod tu defensusus es.

Nam ut

LIBER PRIMVS

Nam ut in alijs cum causam rei agnoscimus, facile rem ipsam est cernere; sic in artificio dicendi uincit. Efficax est ad persuadendum negocij causa, declarat enim uim ipsam negocij ac naturam, docetq; quid in illo ex omni parte positum sit: et quum fere in locos aliquos communes referatur, non potest non urgere auditorem, quo fidei dicenti habeat. Nam ea est ratio locorum communium, ut cum persuasi uulgo sint, qui illis nititur, facile quoque persuasurus uideatur. Vt nemini faciendum esse iniuriam, nemini uim inferendam esse, qui ratum habet, permouebitur, ut uindicando modum faciat, non omnia etiam hosti in hostem permissa esse. Ita sunt in suasorijs & in iudicialibus loci communes, regulæ quædam uiuendi generales, natura hominibus persuasæ quas non temere leges naturæ uocauerim, id est, sententias quasdam adeo necessarias, ut uulgo conceptæ nihil sonent quod possit auditor negare: Vt, beneficium beneficio repêndum est, Parentes colendi sunt, Nemini est uis inferenda, Soboles, coniunx, ciues, tuendi sunt. In repub. administranda mala exempla tollenda sunt, & similia horum alia. Quorum hodie magnus usus est cum iurisconsultis, tum theologis. Nec felicem ullam fecerit frugē iurisconsultus, nisi tales communes rerū humanarum formulas semper in promptu habeat. Atq; hæc quidem de prima propositione, eaque ueluti fundamento totius probationis.

D E R H E T O R I C A

Hec dialecticis assumptio est.

Secunda pars probationis coniungit consilij tui summam seu finem cum causa, quam in priore parte confirmationis posuisti. Sic quod propositio secunda sit ex consilio tuo, et causa consilij constituta. Ut perinde ac prima propositio in probando fuit. iustum bellum est suscipiendum. Ita secunda sit, sed belli gerendi cum Turcis causae iustae sunt. Sic in Miloniana M. Cicero, posita prima propositione, insidiatorem licet occidere, subsequitur altera insidiatus est Miloni Clodius, ubi cum ratione qua ad defendendum utitur Cicero, coniunctum est negotium.

Complexio
siue conclusio.

Tertium ex his sequitur quod statuisti, comprobatum propositionibus duabus superioribus.

Illud est scilicet artificium probandi, et in hunc modum omnia negotij argumenta tractabis, ac semper oblato themate cogita causas thematis, et ex causis duc argumenta, aut alijs quae utcumque causarum uice fungantur. Est autem haec ratio probandi ex causis ad effecta, syllogistica: fueritque utile consilium propositis orationibus in scholis iubere, ut argumenta in syllogismi uincula cogerentur, quo breuibus tantum et compendarijs axiomatis totius orationis summam sub oculis exponerent. Futurum hinc, ut acri iudicio iuuentus contempleretur, quid in quoque negotio summum ac potissimum esset, quo omnino uniuersa oratio niteretur. Item hoc consilio non minus utile fuerit et illud, adumbrare argumentum dicendi magistrum discipulis, et argumenta in capita quaedam, et breues syllogismos parti, quos discipuli

dein=

LIBER PRIMVS

deinde uiribus orationis augerent. Vt Cicero hanc auxit, insidiatorem licere occidi, exemplis uidelicet, & ratione ueluti comprobata, sed de hoc fortasse rursum dicemus infra.

Nunc restat, ut cum scias in probando, quid primo debeas loco spectare, quid secundo, doceam unde sint petenda argumenta. Primo quidem loco causa negotij seu institui finis, secundo loco thema, cū causa seu ratione sua cōparatum, spectatur. Argumenta in demonstratiuis historicis, ut dixi, citra artificium sunt, ut à natalibus, in dolo, etatibus &c. Sæpe in iudicialibus, testes, sententiæ &c. Sed in deliberatiuis, & dialecticis, eorumq; similibus, sunt artificiosæ probationes. In didacticis omnis probatio sumi solet à locis quos supra recensui, definitionis causarum, totius, similium &c. ut cū proposita est questio, An iustitia sit scientia, à definitionibus argue, nam cum utriusq; extremi sint diuersæ definitiones, non possunt non ipsa quoq; extrema diuersa esse. Sic à causis, iustitiæ uoluntas causa est: scientiæ, intellectus: diuersæ igitur sunt iustitia et scientia. In deliberationibus autem sunt quoq; duplices probationes, aliæ artificiales, quibus fere honestatem ac utilitatē probamus. aliæ inartificiales, quæ à negotij circumstantijs capiuntur, atq; ob id in artē non cadunt, sed cuiusq; consulentis iudicio relinquantur. Honestas autem probatur dupliciter, uel intrinsecus, uel extrinsecus. Intrinsecus, ut cum definitionibus agitur: ut si probem bellum honestum esse, quia sit

Argumentū
unde petenda.

DE RHETORICA.

iustitiæ functio, qua cōiugibus, liberis, ciuitati debemus
 ut hostem propellamus. Extrinssecus ab effectis rei, ut à
 gloria, comite, pace, tranquillitate, negociandi, mercan-
 di, contrahendi facultate, qui fere sunt uictoriæ fines.
 Itaque honestas in deliberatiuis modum probandi acce-
 pit ex methodicis, id est, ex locis dialecticis, supra scri-
 ptis. In causa est, quod non tam honestatem probātes
suademus, quam causā ipsam docemus. Et postea cum
docuimus causam, cohortamur ut amplectatur quod cō-
sulimus. Nam honesti ea uis est, ut per se illicit an-
 mos hominum ad amorem sui. Utilitas tota trahitur
 ab extraneis, ut ab officijs maxime. iustitiæ officium est
 reddere suum cuique: pax, et tranquillitas reipub. comes
 est iustitiæ: belli finis, omnia commoda pacis. Nam bella
 geruntur, ut pace liceat integre & libere frui. Ergo in
 argumentis utilitatis congerenda, & coaceruanda
 sunt eius rei, de qua dicimus, officia, ut sic effecta usum
 necessitatēque declarent eorum, quæ proposita sunt.
 Vides igitur ut in didacticis tantum sunt argumenta,
 locorum præscriptorum, definitionis, causarum, simi-
 lium, oppositorum &c. In deliberatiuis quædam sunt
 inartificialia, quæ ex causæ circumstantijs nascuntur:
 quædam artificialia, & illa sumuntur quoque à supra
 scriptis locis definitionum, causarum, similium, opposi-
 torum &c. sed sic ut oīa argumenta in hæc trahantur
 Honestum, utile, facile, nam ista in deliberationem ca-
 dunt. Iam te rursus admoneo, id quod supra aliquoties,
 didactici

LIBER PRIMVS

didactici generis rationem habeas, sine quo tantum ab est, ut in ullo genere studiorum aliquid promoueas, ut magna ex parte satius fuerit nihil didicisse, quàm neglecto didactico genere didicisse. Et hæc de genere deliberatio

Exordio, suspicionē inuidētiae, metus &c. purgamus.

Narratio proponit statuitq; id de quo deliberatur.

Confirmatio probat quod statuimus ab honesto, utili, facili. Honestum fere naturam eius explicat, de quo dicimus, ideo honesti argumenta à definitionibus trahuntur. Utile ab officijs, ideo eius argumenta à causis & effectis sumuntur. Facile tractatur argumentis inartificialibus. Fac memineris hic comparandorum locorum ut honestatis cum utilitate, honestorum inter se &c.

Confutatio, est diuersæ sententiæ improbatio, quum ostēdimus diuersum cōsiliū, inhonestū, inutile, difficile

Conclusio enumerat & afficit. Sic est autem temperanda oratio, ut ubique per omnia multis nitamur exemplis, mire enim sunt in suasorijs efficacia exempla.

DE GENERE IUDICIALI.

Ertiū genus causariū est, qđ ad forū litesq; ptinet, ac ob id iudiciale solet uocari, de quo mihi pauciora, sed tamē aliqua dicēda sunt, uel hoc maxie, quod tā operose tota rhetorum schola hoc genus tractauit, propemodum relictis in situ reliquis duobus, cum tamen didacticon ad omnia plurimum habeat mo-

menti

Iudiciale
genus.

DE RHETORICA.

menti. Laudatorium frequētissimum in deliberationes (ut in oratione pro Pompeio) Item in iudicia, ut in Cælio, uel Archia, cadat. Sed alius fuit olim iudiciorū mos quā hodie sit. Tamen quæ à rhetoribus scripta sunt, magno sunt adminiculo pragmaticis illis, qui in foro iudicijsq; uersantur. Nam cum oratoris officium poscat, ut exacte de singulis causis dicat, neq; id solum, sed ad hoc accedit, ut splendidissime & popularissime dicat, plurimum nostris aduocatis commodabunt rhetores, admo-
nent enim eorum quæ popularē perspicuamq; uulgo causam faciunt. Redditur causa pspicua, si in locū ali-
quem communem, ut testium, legis naturæ, pacti ue tra-
hatur.

DE STATV.

Status. IN oī negotio contuendū est, id in quo potissime uerti
tur negocij cardo, unde uniuersa oratio nascitur,
quo omnia argumenta pertrahi debent. Id autem status
est, hoc est, id plane quod ad summū intendit actor. Et
(si mihi dialectice loqui permittitur) cum omne negoci-
um in syllogismū colligi possit, coniuncta. s. probatione
cū negotio, eius quidem syllogismi, q negociū complecti-
tur, conclusio, status est. Vt in oratione pro Archia po-
tissimū agitur, ciuem esse Archiam, quare oportet, ut il-
le sit status & scopus totius orationis, & hoc diligentissi-
me probetur, Archiā ciuem esse. sequiturq; ut in probā-
do eo sit conclusio, nam probatio hæc est: Ciues sunt as-
scripti ciuitatibus cōfœderatis. Archias est ascriptus cō-
fœde

LIBER PRIMVS

foederatis ciuitatibus, igitur Archias ciuis est. Proinde ut in omni genere scriptorum in uestibulo ipso statim cogitandum est, qui sit scopus autoris, quid conetur, quid doceat, quid probet, quid refutet, in quē usum uitæ aut studiorum conducat, nam ille demū lectiōis fructus est: ita in hoc genere principale quiddam cōtemplamur, in quo tota cōsistit caussa. Alioqui non uideo quid in ullo genere studiorū sit effecturus lector. In quo quia uniuersus discentiū fructus, commonitos uolo eos quod docent, ut diligēter admoneant in commentando, prælegendo, seu docendo, de statu. Status autem tres sunt, ut paulo ante tradidi: coniecturalis, finitiuus, qualitatis. Quæstiones statuum: an sit, quid sit, quale sit. Hæ quæstiones omnium rerum sunt, de quibus ambigitur in quocunq; dicendi genere. In διδακτικῷ, ut an sit mortalis anima, cur sit mortalis anima, quid sit anima. In deliberatiuo, ut est ne suscipiendum cū Turcis bellū? quo genere belli sunt inuadendi Turcæ? In iudiciali, ut, occidit ne Aiacem Uliyses? prodidit ne Troiam Acneas? Struxit ne insidias Deiotarus Cæsari? Quid sacrilegium, quid furtū, quid homicidium, quid latrocinium. Iurē ne cæsus est Clodius? Iurē ne occidit matrē Orestes? Sic omnia genera dubiorum thematū uulgantur status, uel si libet, sic dixeris, omnium generum dicēdi ἐλεγχοι absoluuntur quæstionibus quibusdam. Didacticon, quid sit uirtus, quæ uirtutis caussa, quotuplex, quæ item officia, quæ af finia, quæ contraria. Item quid sit fides, quæ fidei caussa,

quor-

Status triplex

DE RHETORICA

quotuplex sit, quæ item officia, quæ affinia, quæ contraria. Laudatorium, qui natales, quæ uitæ uniuersæ cōditio, quàm honestum, quàm utile facinus. Deliberatiuum, est ne Pompeius bello Mythridatico dandus imperator? est ne Cesari prorogandū imperium? quatenus est prorogandum imperium Cesari? Ex talibus questionibus quæ proprie statuuntur probanda, status sunt (paulo ante commonui ex his tribus & alios nasci quos uulgo legales uocant) contrariarum legum, scripti, & sententia, αμφοβολία, ratiocinationis, qui status in cōiecturis aut qualitate uersatur, sicut in singulorum statuum argumentis apparebit. Nunc quod attinet, dicendū est quomodo sit cōponenda iudicialis generis oratio.

EXORDIVM.

Exordium
in iudicialibus.

Idem est exordij artificium, quod in genere laudatorio supra tractaui. Nā aut caussa honesta est aut dubia. Honestā contenta est beneuolentia, attentione et docilitate. Beneuolētia efficax est, si ab officio tuo ductatur, item ab inuidia aduersarij, item à caussa. Attētio magnitudinem causse cōmemorat. Docilitas argumentū exponit, de qua re sis dicturus, quid effecturus, quo ordine dicturus. Et in docilitate uel hoc primum spectatur, ut distribuas seu partiari orationem, ut de accusatorum spe primum dicam, deinde de caussa ipsa. in De iotaro. Item, anteaquam pro L. Murena dicere incipio, pro me ipso pauca dicam. Item, anteaquam ad eam orationem ueniam, quæ est propria nostræ questionis,

LIBER PRIMVS

nis, uidentur ea esse refutanda, quæ in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis, sæpe iactata sunt, & in concione, & paulo ante ab accusatoribus, ut rem planè quæ uenit in iudicium uidere possitis. In hūc uidelicet modum præparandus est auditor, ut sciat quid expectare debeat, et quorsum sit adijciendus animus. Plurima per sese lector obseruabit exempla. Mihiq; uidetur non alia in exordijs pars magis necessaria docilitate, cum causse obscuræ dicuntur, in historicis non admodum desidero, et eam Græci diligentissime quantum uideo, ubiq; custodierunt. Et de exordio tantū, reliqua suppedabit usus.

NARRATIO.

Est gestæ rei expositio, atque ut cum iurisconsultis dicam, est ipsa facti species, casum uocant. Cōsiliū est, eam inde ducere, unde causam nostrā maxime fecit uerisimilem, cuius rei artifex est M. Cicero, & eo ducatur usq; , ubi id incidit, quod in controuersia ponitur, nisi alia necesse cohæreant: Ergo ē narratio seu casu elicitur quæstio, ex quæstione status, ex statu propositio, ad propositionem ducuntur argumenta, ut in Miloniana, post narrationem. Illud iam in iudicium uenit, non, occisus ne sit, quod fatemur, sed iure an iniuria, unde status, Clodius iure cæsus est, eademq; propositio est probanda. Nam alioqui omnis probationis initium est propositio generalis. Ingenij est in narrando seruare τὴν οἰκονομίαν personarum & decorum. Potissimum commendat narratio-

Narratio

nem

DE RHETORICA

nem perspicuitas, nec probo aut nimia breuitate ieiunas aut nimio luxu diffuentes, omnino spiret uirile qd dam narratio, nā historia est, quā si Apuleianis figuris circūducas, iā historię faciē exuit, et i Milesias abit nugas.

CONFIRMATIO.

Cōfirmatio.

Status aut propositio caput est cōfirmandi. Hic uero cōfirmatio in statuum formas dispartienda est. Nam ut ante admonui, ideo de statu queritur in iudicādo quocunq; genere scripti, ut sciatur, quidnam ueniat in controuersiam, et qualibus argumentis tractandum sit. Singuli enim status suos habent argumentorum locos, adeoq; in singulis prope generibus. In didactico oīs quæstio probatur locis, quos tradidi, aut diffinitionibus, aut causis, aut genere, aut specie, aut contrarijs, aut similibus &c. In laudatorio factorum, sepe est aliquid simile iudicialibus. ideo eius cōfirmationes hīc petēs. in deliberatiuo, quia omnis quæstio est expetendorū aut fugiendorum, loci probandi generales sunt: Honestū, utile, facile, difficile. &c. In honesto argumēta à diffinitionibus, & causis, breuiter ut in didacticis trahuntur, utilitatem declarant argumenta ab effectis ducta, ut iustitiæ effectus pax est, uoco effecta, fines, officia, & quicquid ad ea ullo modo pertinet. Facultas est in argumentis ἀτέχνοις, similibus, exemplis &c. In iudicali nō est eadem arguendi ratio per oēs status. Primū igitur uidendum est, quibus locis coniecturæ probentur, et ille tractantur ἀτέχνοις aliunde accersitis.

Confir=

LIBER PRIMVS
CONFIRMATIO CONIECTVRALI-
VM ACCVSATORIS.

Locus primus est uoluntas. Is diuiditur in qualita-
tem personarū, et causam. Qualitas Personarum
efficax est ad faciendā suspicionē, ut si declaretur sic à
puero uixisse Catilina, ut facile sit cernere cū reipub.
malo natū esse. Causa est duplex, impulsio, & rōcinatio.
Impulsio est temerarius impetus animi, ad faciendū ali-
qd temere, ut cupiditas nimia, uimolentia, iracūdia, me-
tus, & omnino oīs pturbatio animi, quæ consiliū non ad-
mittit. Ratiocinatio, quæ impellit hominem spe com-
modorū, uel incōmodorū euitatione. Vt Cicero pro Mi-
lone, satis est quidē in illa tā audaci, tā nefaria belua,
docere magnam ei causā, magnā spem in Milonis mor-
te propositā, magnas utilitates fuisse. Probat enim con-
iecturā Clodij insidiarū, uerisimilē. Tā impulsione quā
ratiocinationē faciemus, qualitate psonarū diligēter ī-
specta. Hinc enim cōparatio nascitur, eius rei quæ cōti-
git, & suspectæ personæ collatio, ut casus est M. Cice-
ro, Catilina Ciceroni infensus fuit, igitur suspicio, est à
Catilina casum. fingat in his sibi quisq; exempla, an ē
causis ducat, nō refert: sic Cicero: Atqui Milone iterse-
cto, Clodius hoc a sequebatur, nō modo ut prator esset,
nō eo cōsule, quo sceleris nihil facere posset, sed etiā his
cōsulibus prator esset, qbus si nō adiuuātibz, at cōiue-
tibus certe sperasset se posse rēpub. eludere. Proximus lo-
cus est cōprehensio, signū circūstantijs implicitū, p qd

Loci in cō-
iecturali-
bus

G res argui=

D E R H E T O R I C A

res arguitur certioribus argumentis, et quasi firma suspicione. Hic locus coniecturalem causā maxime consistere facit, adeoq; circumstantias omnes complectitur, ut apud Cic. Triduo anteaquā in Appia uia insidiæ factæ sunt, Milonē periturū dixit Clodius. Huc tēpus & occasio pertinent, uel antecedēs uel sequens factū. huc signa pertinent, caso Aiace profugisse Ulißem, atq; hi quidem loci sunt accusatoris.

L O C I D E F E N S O R I S I N C O N I E C T V R A L I B V S

Loci qui =
bus utitur
defensor.

IN coniecturalibus ijdem quoq; defensoris loci sunt, qui accusatoris sunt, sed ad eos alij adduntur. Absolutio est, per quam signum unde oritur suspicio, diluitur, ut cadauer occisi in sylua sepelij, accusor cædis, doceo id humaniter & misericordia commotum fecisse.

Inuersio, locus est quo comprehensionē inuertimus, ut si occidissem, in sepeliendo non fuisset occupatus. Ex his & alij ducuntur, maximeq; transpositio, sed hæc rudibus satis erūt. Cōmunes loci sunt contra testes, à testibus, contra rumores, argumenta à rumoribus, ab argumentis. In hæc qui uolet colligat, quæ iurisconsul. de suspicionibus disserunt, quatenus fidem caussis faciant, nā hodie res ista legibus definita est, Et iurisconsulto in hoc proderunt rhetorica, ut discat apposite uti legibus, ac ordinem consulendo & dicendo conseruare.

Cōfutatatio eosdem habet locos. Peroratio enumerat & afficit, omnino accersit in mouendis affectibus, qui coniecturalem tractat. Et de coniecturalibus tantum.

Loci con=

LIBER PRIMVS

Loci coniecturarum .

Qualitas personarum.

Impulsio .

Ratiocinatio .

Comparatio .

Comprehensio .

Ad hos addet defensor abso-
lutionem, inuersionem.

ARGVMENTA STATUS FINITIVI.

VT paucis finitiuū statum exequar , uidetur eius uniuersum artificiiū pendere ex didactico ge- Status fini-
nere, sic ut cum definitionibus definitionem compare- tiuus .
mus. Sunt qui eius locos faciāt: expositionem, ratiocina-
tionē, intentionē legislatoris seu auctoris, ampliacionē,
cōparationē. Ego in eo sum, ut in finitiua putem statuen-
dum generali propositione, quid uelimus, eamq; senten-
tiam confirmare uel coniecturis, uel ratiocinationē, dein
de cum nostra sententia comparare definitionē de qua
ambigitur: id quod & in contrarijs legibus, & in am-
phibolo docuimus antea. Quid enim aliud est de finitio-
num controuersia, quā legum controuersia, aut scri-
pti & sententiæ? &c.

ARGVMENTA QUALITATIS

seu negotialis status .

Negotialis status est, quo factum conuenit, sed iu-
re an iniuria factum sit, quaeritur.

Estq; duplex, absolutus, & assumptiuus.

Absolutus status, cum simpliciter quod factum est, defen-
ditur . Loci sunt probandi: Natura, lex, consuetudo,

D E R H E T O R I C A

æquum, & bonū, iudicatū, pactum. Naturā uoco, quæ cunq; iuris naturæ sunt, ut parentē, liberos, cuiem tue ri, & si quid est his simile. Ex natura nascuntur & reliqui loci. Præstat formulas cōmunes agendi, quæ ad ius naturæ pertinet, iuriscōsultū in numero habere, nā cum illæ consensu hominū pari probentur, facile est per ipsas quod contendis efficere. Discuntur illæ cum ex philosophis omnibus, tū maxime Platonis legibus, ac Ciceronis officijs, ualentq; non parū ad p̄noscendas eas poetæ. Leges, cognitio iuris, consuetudinē, & bonum, iudicatum, pactum, usus fori docebit.

Assumptiua cōstitutio est, cū per se defensio īfirma est, sed assumpta re extranea cōprobatur. Partes assumptiuæ quatuor sunt, concessio, remotio criminis, translatio criminis. Concessio est cum reus postulat sibi ignosci, ea diuiditur in purgationem, et deprecationem. Purgatio, cum non consulto, sed per fortunā aut imprudentiā, fatemur nos peccasse. Deprecatio, cum peccasse & consulto fatemur, tamen imploramus misericordiā, id qđ fit per laudes iudicis, aliorum illius benefactorum cōmemorationem &c. Translatio criminis, cum & culpā & crimen fatemur, sed coactos aliorum peccatis, ut Orestes cum matrem occidit, ueniā meretur, coactus scelere matris. Remotio criminis, cum culpā in alios conferimus, quorum iussu fatemur factum.

Peroratione enumera & affice.

Et hæc de inuentione, quæ ut prima est in negotio rhetorico,

LIBER PRIMVS

rico, ita tota ex dialectica methodo, quam præscripsi supra, nascitur, quã studiosis potissimũ uolo commẽdatã quoniã ad causas literatas apprime necessaria est, ut scias, quid sit, quã multiplex, unde fiat, quid efficiat. Reliqua genera rhetores magna diligentia psecuti sunt: hoc quod facile primum erat, indoctis scholis sophistarum relictum miror.

DE SACRIS CONCIONIBVS.

VEL maxime artificium dicendi sacris concionatoribus curæ sit, quos enim tam refert bene dicere, quã eos, quibus uitæ nostræ formandæ negocium datum est? At hodie nulli magis abhorrent ab eloquentiæ studio, quã isti, nam fere ad ecclesiasticum munus uocantur ex Aristotelico grege, nihil minus eruditi, quã quæ sunt ecclesiastici concionatoris. Quid enim ex Aristotele pietatis, quid eruditionis, ut uulgo docetur, peti potest. Totus Aristoteles, quantumcunq; fecerunt Angli, Galli, & Germani, frigidis commentationibus nugatur. Quædam in ipso tamen probarim, nisi deprauata essent inscitia nostrorum hominum. Nunc quod attinet, conciones sacræ omnes aut sunt demonstratiuæ, aut suasoriæ. Nam aut docent mysteria scripturarum, aut historiam tractant, aut suadent, uel dissuadent. Proinde concionaturus præuideat, cuius generis futura sit oratio, deinde orationem ad eius generis artificium exigat. Nam si docturus est, didactici seu methodici generis filium sequatur. Docemus dupliciter, aut simplex thema, ut cum de iustitia, lege, si

De concioni
bus sacris.

DE RHETORICA

de peccato dicimus. aut complexū thema, ut: Omnia hominum opera peccata sunt. Liberum arbitrium sua natura in bonum ferri, est impossibile. Lex non iustificat, gratia iustificat. Simplex thema tractari debet per questionēs quid sit, quotuplex sit, unde fiat, quid efficiat, id est quatenus auditorum fert captus, agatur, nā ut quā clarissime dicatur & copiosissime, suppeditant vires elocutionis, quas postea trademus. Nā fere singuli loci, definitionis, causā, effectum, suas habent uirtutes, quibus augeri debet. Pesime apud uulgus dicit, qui rudes animos mole rerum adobruit, ac nō potius paucis imbuat, ijsque speciosissime & amplissime expositis. Id quod libro tertio per exemplū latius agemus, modo breuiter tene locos inuentiōis, ut de fide dicturus, Primum cogita, simplex est thema, & docturus es, sunt igitur uiscendi loci generis didactici.

- I Quid sit fides, iustitia hominis, per quā deo uiuit.
- II Quotuplex, una, nam in species partiri non est necesse.
- III Unde fiat, infundit eam animis hominum deus, nullo nostro merito.
- III Quid efficiat, iustum hominem euocat ē mundo ad deum, concupiscentiam uincit. Nam nisi per ipsam homo placere deo non potest: peccator est, nisi per ipsam inuicta est concupiscentia. breuiter sola efficit, quicquid in homine boni est, credit, sperat, diligit, confidit, casta, fortis, pia est &c.

Pugnans

LIBER PRIMVS

V Pugnans cum fide, peccatum, quo subinde gentilitius hominis morbus augeſcit. Falſum eſt enim quod dicitur, ratio deprecatur ad optima.

Hæc interim ſuis confirmanda ſunt rationibus, & exēplis illustranda, & augenda uirtutibus elocutionis.

Complexum thema docentis, ſimile quiddam iudicialibus cauſis habet, quapropter & huc cōtrarias ſcripturæ ſententias, ſcriptum & ſententiam, et ambiguum reſero, ut ſi ſit hæc propoſita ſententia: Omnia hominum opera peccata ſunt: eam confirmaturus, pete locos præſcriptos, definitionum, cauſarum, effectuum &c. Sunt enim in themate duæ partes, ſeu ut philoſophi uocant ἀντιφα. Ex utriuſq; ratione argumēta trahūtur. Vt opus hominis eſt, quod ſuis uiribus facit. Peccatum quod fit cōtra legē dei. Quæ deſcriptiones, quia cauſas explicāt ſic enim fere ſit, argumenta à cauſis trahentur, ſic: opa reſerunt uim naturamq; cauſarū, uires hominis labefactatæ & corruptæ ſunt, non igitur boni quicquam pariunt. A ſimili, ut arbor mala, malos tātum fructus fert, ita homo infectus contagio originis ſuæ, ad bonū non aſſurgit. Et reliqua, ut ſupra in didaſtico. In probationibus ſemper, quod dixi, ſequendū eſt, ut primum ſtatuamus noſtræ ſententiæ, ceu cauſam, ſeu rationem, ſeu fontem, unde noſtra ſequitur, deinde cum ſententia noſtra rationem illam quam poſueris compara, ita redduntur firmæ ſolidæq; probationes. Eſt id genus probādi petitum ex Analyticis, e prima figura ſyllogiſmorum:

D E R H E T O R I C A

rum: Hoc tamē interim serues, ut spatioſo et amplo, nō
ieiuno ac exoſſi ſyllogiſmo agas. Habet pleraq; thema=
ta cōplexa Chryſoſtomus, quæ ſi quis uolet ſui exercē
di gratia, imitetur, pulchre adoleſcentē in talibus Pla=
to exercet. Contrariæ ſententiæ quomodo tractētur an
te admonui. quam poſueris, expone, confirma. diuerſam
uero cōiecturis, aut ratiocinatione in tuas partes trahi
to. Cōiecturæ, ut, quis dixit, quare, quibus &c. Sic Au=
guſtinus tractat cōtrarias ſententias, quarū altera pro
bat merita noſtra, altera refellit: ut ſunt: Projicite à uo
bis oēs impietates ueſtras: cōtraria huic, Conuertā cōuer
ſionē Iſraël, quas ſic ille cōfert: meminimus deū dice
re: projicite à uobis impietates ueſtras, cū ipſe iuſtificet
impiū, circūſtantia, uidelicet deū dicere, declara deū in
cordibus noſtris hoc efficere, ut cōuertamur. Sic de alijs

Demonſtratiuæ laudum hiftoricæ fere ſunt, de qui=
bus ſupra abunde multa, maxime in enarratiuo gene=
re. In hiftoria habeatur ratio locorū communium. De=
libera tātum, ubi hortamur ad pietatem, à uitijs dehor
tamur, declaranda honeſtas, turpitudōq; & in his fe
re ſacræ cohortationes cōſiſtunt, utilitas, ubi ſpes regni
cœleſtis augetur, & qua quadrant alia, facultas, diffi=
cultasquē, facile deo uiuet is, qui illi ſe pmittit, difficul=
ter qui ſuis conſilijs fidit &c. Hæc paucis annotaui, ut
& ſciant adoleſcentes, quid ē ſacris concionibus expe=
ctent, quo ordine excipiant. Magnum enim memorie
adminiculum eſt cognitio artificiij, & ſi qui legēt ex or
dine

LIBER PRIMVS

dine concionatorum non satis politī, habeant tamen quo
ut cunq; iuuentur, usq; meliorum sese erudiant.

PHILIPPI MELANCHTHONIS

De Rhetorica, Libri Pri

mi Finis.

PHILIP

PI MELANCHTHONIS DE
RHETORICA LIBER SE-
CVNDVS, QVI EST
DE DISPOSITI-
ONE.

QVAE pars in dicendo pluri-
mum habet momenti, & ad
docendum mire ac ferme pro-
prie accommodata est, eam,
qui maxime debebant, omni-
no non agnoscunt hodie, philo-
sophi scilicet, quos uocant. Exu-
lat enim à scholis prorsus totum dispositionis artificium,
quo sit ut pauci qui hoc seculo profitentur philosophiā
recte doceant: pauciores, qui cum ad tam friuolam &
incompositam discendi rationē assueuerint pueri, senes

Disponēdi
ratio

G S in subli

D E R H E T O R I C A .

in sublimiore literarū gradu aliquid feliciter queāt. Ac nisi Tartareticum aut Ecſianū in diſcerdo tucaris ordinem, iam illi ſenſu labascūt, et fluctuant animis, neſcij quorſum miſeri auehantur, hoc eſt, niſi quatuor notabilia, & tria dubia comminiſcaris, nihil intelligūt. Quid in cauſa eſt, ut à ueteribus ſcriptoribus adhuc noſtri homines tā abhorreant. In cōcionibus illis ſacris, niſi tres propoſitiones & exemplū, ut uocant, frigidas quasdam ex Vincentio nugas protuleris, inepte functus es officio, nec ſatis magiſtraliter te dedisti: cū lōge præſtet neruoſa et integra oratio, ad ueterū exemplū cōpoſita, ut ta ceā quanto hæc ſit illa uaga & rhapsodica efficacior. In acie nō tam reſert, quantis copijs dimices, quā, quo cōſilio inſtructis ac diſpoſitis, ita in oratiōe ſummū eſt, nō quā optimis niti argumētis, ſed quā aptiſſime diſpoſitis proinde nō contemnendū eſt artiſcium diſpoſitionis.

Diſpoſitio
quid.

Eſt autem diſpoſitio apta eorū quæ dicuntur collocatio. Exordium primo loco ponitur, ſecundo narratio, tertio confirmatio, quarto confutatio, quinto peroratio. Hæc ita uolgata ſunt, ut neminem putē neſcire, quare alia nobis tractanda ſunt.

Exordij diſpoſitio.

Exordium primo loco beneuolentiā habet, quam ut augeas adde cauſā beneuolentiæ. Scio enī difficile iuuenibus eſſe inuenire, quod res ipſa non ſuppeditat. Narrationes & argumenta facilius tractamus ex ipſo rerū modo quas continent. Exordia difficiliora ſunt paratu. Primum cape beneuolentiā, ſi uideatur, aut attentos fac, ut

LIBER SECVNDVS

fac, ut res postulabit. & deinde adde causam beneuolentiae, uel attentionis, ut si quid est in me ingenij, dandum est Archiae, inquit Cicero, captata beneuolentia ob officio suo, addit causam: nam Archiae studijs ingenium meum est excultum. Sic omnis oratio fit coherens, ut posito aliquo, comprobatio eius sequatur. Ex illis uero sequitur & aliud quasi ab ipsis partum. defendendus est igitur mihi Archias. Deinde quae contra hanc possent dici, confestim demolimur, ut ne cui sit mirum, me oratorem cum poeta Archia coniunctum esse, sequitur ratio, quia et discipline sunt coniunctae. Hæc tu uide quam copiose, quam ornate dixerit pro Archia Cicero. Nunc enim paucis tantum admoneo, ut ordinis curam habeas, & scias quo consilio crescat & cohereat oratio. Huius rei exercitium præstât epistola, quæ confictis argumentis scribuntur, hoc est, quæ non sunt factorum expositiones seu narrationes.

Narratio tum mihi maxime probatur, si ordinem rei, ut gesta est, ipsumque naturæ ductum sequitur. Proxime narrationem succedit propositio in qua uertitur causa, quam sequuntur argumenta. Et de his quidem pluribus dicendum est.

Iam ante comonui, dialectica nihil esse nisi acre & subtile rhetoricorum iudiciū, & ueluti censuram. Nam cum omnino duplex rerum sit consideratio, altera qua singula concipiuntur, altera qua cum alijs aliæ conferuntur, duplex est apud dialecticos, simplex et complexa rerum notio.

Simæ

Dispositio
narrationis

D E R H E T O R I C A.

Simplex in definitione ac diuisione consistit. itaq; simplici themata declarantur categorijs, è quibus definitiones trahuntur. Ad hæc officijs, partibus &c. quæ ex Topicis petuntur, neq; enī Topica tantum ad complexa ualent.

Causalis
propositio

Complexa themata, propositiones seu prologia sunt ubi simpliciter cum uno unum confertur, ut uoluntas est bona. E simplicibus propositionibus nascitur, quæ hypotheticæ uocant. Huic subiicitur causalis seu conditionalis quæ uere habet rationē hypotheseos: eaq; argumentū est, nempe ἐνθυμησις. Nam in ea prior pars enūciat causā, quare posterior uera sit: ut quia sol oritur, dies est, ex hac deinde syllogismi fiunt. Syllogismorum cognitio uere disponendi ratio est: & illa apud Aristotelem uarietas figurarum non tractat aliud, quàm disponendi & collocandi rationem. Itaq; proposito themate, & constituto de quo dicendū est, sequuntur argumenta: partim in artem cadentia, ut bellum gerere licet, quia licet nobis nostra tueri: honesta est iustitia, honestū igitur bellū quod iuste geritur: partim in re posita, quæ arte cōprehendi nō possunt, ut bellū in desertis regionibus geritur, igitur commeatu opus est aliunde.

Artificiali
ū argumē-
torū dispō.

Iam docebo quomodo digerās artificialia argumenta, quorū modū plane & ἁπλῶς imitantur. Statim post propositionem, quæ est orationis summa (nā una principalis propositio qua consistit causā probatur) ut post hāc propositionē, iure occisus est Clodius: argumentū duc ab eo qđ probat sententiā tuā. è quo ueluti fonte nascitur

LIBER SECVNDVS

scitur id quod confirmas, quod sit ceu communis formula quæ multis conueniat, non ad hanc proprie causâ parata: eaq; quo fuerit communior, eo certior erit, talisq; propositio dialecticis maiorem in collocatione syllogismorum primæ figuræ constituit. Rhetoribus, ut uocant κρινόμενον. Id quo in speciem perspicuum appareat, augendū est orationis ornamentis, & comprobandum. quare & mox posito κρινόμενῳ, uel posito maiore prologo, in quo nostri negocij causâ comprehenditur, statim succedat eius expositio, expositionē cōprobatio sequatur, tã expositio quã cōprobatio interī integris argumentis, interī exēplis cōstant. Post hæc, κρινόμενον repetendū est, & coniungendū cū negocio nostro. Coniuncta inter se κρινόμενον & negocium, minorem (ut dialectici uocant) constituunt: ut rhetores ἀντίῳ, et hoc expositiōe & comprobatione aperiendū est. Subsequitur post κρινόμενον & ἀντίῳ conclusio, siue nostre causæ status. Hic igitur sit ordo in omnibus argumentis, nec eo est alius euidentior.

Fieri nonnunq̃ solet, ut interpollētur hæc argumentorū capita, sic ut non cōtinuo cohercāt, sed uel excursu, uel hyperbātis, uel alia ratione distrahātur, quod referre nō multū puto: modo & illa quæ interseruntur causâ ornent. In similibus, contrarijs, non est necesse, nisi simile ponere, & cum posito comparare nostrum thema, neque enim similia aut contraria tam ad probandum faciunt, quàm ad declarandum.

Maiores propositio in syllogismo

Minor propositio

Sed ut

DE R H E T O R I C A

Sed ut hæc clarius intelligantur, simul ut sciant iuuenes in quem usum Aristoteles docuerit artificium syllogismorum, & illud esse disponendi rationem, aliquot exemplis quæ dicta sunt explicabo.

Status Milonianæ causæ, iure cæsum esse Clodium, argumentum quo potissimum causæ nititur est hoc, insidiatorem licet iure occidere. Clodius fuit insidiator, ergo licuit Clodium occidere. quæ sic tractantur à Cicerone, ut mire ualeat ad euidentiam causæ ordo. Nam ante narrationem copiose docetur, licere insidiatorem occidere. narratio in secunda parte consistit, Clodium fuisse insidiatorem. hinc status consequitur: unde intelligis, quâ ob causam narratio Milonianæ sit in mediâ dilata orationem, eo quod et ante constabat factum, & secunda pars probationis facto nitebatur.

I Insidiatorem ius permittit occidere, κρινόμενον.

II Clodius insidiatus est Miloni, ἄιτιον

III Igitur Clodium fas fuit occidere, Status causæ:

In hunc modum collocari debent omnia argumenta, Vt in deliberatiuis, ab honesto ducturus argumentum, in eum colloca modum.

I Quicquid contra Euangelica decreta fit, inhoneste fit, κρινόμενον

II Bellum inferre ulli mortaliū, cum Euāgelicis decretis pugnat, ἄιτιον,

III Igitur bellū inferre Turcis inhonestū est.

Vtilitatem exemplis declaro. Ibi unum est proloquiū, qui

LIBER SECVNDVS

um, qui cum nostræ causse summa comparatur.

I   Nostra etate magno malo reipub. nostræ. Sigie
smundus dimicauit cum Turca, idq; erit uice
to ætatis.

II   Ergo & nos dimicabimus infelicer cū Turca.

In summa censeo in omnibus maxime sequendum na-
turæ ordinē, ut in didactico primo loco sit finitio, secū-
do diuissio, deinde membrorum quæ in diuisionem uene-
runt definitio, quarto de finitorum officia, quinto corū
inter se comparatio: quæ quia antea uideor satis attigis-
se, nunc superfluum est longius ducere. Et hæc satis e-
runt ijs, qui ad ipsa, cum usum, tum ueterum scriptorū
commentarios adhibebunt. Multum ad hæc dialectica
ualent, si in hos usus comparentur. Et nos si quando ad
ea fuerit ocium, sic tractabimus, ut comparata cum rhe-
toricis, sint usu futura studiosis. Nihil enim ex his pro-
bo, quæ nostra etate in scholis leguntur. In laudatorio
personarum suggerēt etatis discrimina, ordinem, &
quum sit historicum filum, facilis erit dispositio. Proso-
popœiæ personarum modum habent. Vt Moria apud
ERASMV M primum natales suos recenset, deinde
quid singulis mortalibus cōmodi afferat, & ordine per-
agrat hominum etates & conditiones. In factis, quoni-
am laudantur honesto, utili & difficili, primo loco erit
honestas, secundo utilitas, tertio difficultas, si uidebitur.
Fieri enim potest, ut difficultas primo loco sit, inq; nar-
rationem historicam misceatur. In deliberatiuo, pri-
mo fere

DE RHETORICA

mo fere loco honestas, secundo utilitas dicitur, tertio facultas. Quanquam ferè deliberationes distribuimus statim in principio in docilitate, ut primo loco dicamus nos probaturos bellum esse suscipiendum: secundo, quod genus belli sit futurum, quomodo sit suscipiendum. Et in eum distribui modum deliberationes præstiterit. Iudiciale disponas, ut communissima primo loco dicas (id generale præceptum ad omnia uideatur pertinere, nam in omnibus debet præferri generalia). Quæ minimum ualent argumenta in medio collocant quidam, efficacissima partim primo, partim ultimo loco. Et hæc de dispositione, in qua sentio potissimum hoc spectandum esse, quod dixi de dispositione argumentorum, generalia prologia, *ἡγινώμενα*, præferenda esse, subiicienda *ἑστία*. ex his concludendum statum. Ea quæ qui uolet quam subtilissime tractata, Aristotelis libros (quos inscripsit Priorum resolutionum) cum his conferat. Alioqui neque in ipso Aristotele multam frugem factururus. Paulo ante admonui, utile iuuenibus esse ut in hunc modum magnas et integras orationes expediant soluantque; in syllogismos: et contra, argumenta quedam syllogismis tantum breuibus, et arctis uincta explicant, ducantque; in orationem liberiores et ampliores.

Laurētius
parum re =
ferre pu =
tat, utra
propō præ
cedat.

PHILIPPI MELANCHTHONIS
DE RHETORICA LIBRI SE-
CVNDI FINIS.

Philippi

PHILIP

PI MELANCHTHONIS DE
RHETORICA LIBER
TERTIVS, QVI
EST DE ELO
CVTIONE.

TERTIA pars rhetorica, ea-
q; tam necessaria oratori, ut si
desit, parum dispositio, parū
item inuentio sit ualitura, elo
cutio est: quæ sententijs, uerbis,
et compositione, adornatur.

Elocutio tribus figuris uariat.

Sublimi, in qua oratio habet sublimes sententias, gran
dia uerba, & compositionem plenissimam, eaq; est he
roici carminis, aliquot orationum Ciceronis, ac Demo
sthenis, epistola ad Rhomanos Pauli. Mediocri, in qua
mediocres sententiæ, uerba propria & decentia, & com
positio plana, sic ut tam uerba, quàm compositio pau
lum ultra quotidianam sermonis usum assurgant :

Humili, quæ quotidiano sermoni simillima est, qua scri
buntur epistolæ familiares. Midiocrem caracterem
sequuntur, q̄ fere de philosophia à Cicerōe scripta sunt.
Tres characteres orationis facile internoſces, si œcono
miā in quouis genere scripti obserues, ut quædā mino

H ra sunt,

Elocutio.

Elocutio
triplex.
Sublimis
Mediocris

Humilis.

DE RHETORICA

ra sunt, quàm ut in heroico cōueniant, at eadem recte
 quadrant Bucolicis, ut: Dic quibus in terris, & eris mi
 hi magnus Apollo, Tres pateat cœli spaciū non am
 plius ulnas. Hæc conueniebant Bucolico, Heroicis non
 quadrant. Item si locos communes Marci Ciceronis
 conferas. Vt in officijs dicit alicubi parce ac paucis uer
bis, uim ui propulsare natura permittit. at idem in Mi
loniana, uide q̄ splendide, q̄ copiose dicat, ut exemplis,
ut sententiā ac uerborū figuris adornet. Ac nescio an
aptius uspiā exemplū duplicis characteris habeas, q̄ epi
istolā ad Rhomanos, graui characterē scriptā: et episto
lā ad Galatas mediocri: cū sit idem prorsus utriusq̄; sco
pus, pleraq; argumenta eadē: tamen in ea quā ad Rho
manos scripsit, assurgit crebris figuris uerborū & sen
tentiārum, uarijs item allegorijs noui ac uetusti Adā,
literæ & spiritus, passim ab historijs petita miscet exē
pla, atq; hic est orator ille, si fas est cum uerbis huma
nis prædicare, κατὰ τὸς ἀνθρώπων λέγειν, & reli
qua quæ sunt in uetere comœdia de Pericle. Ad iudici
um ptinet, filium orationis & characterē non ignora
re. Ac ut nisi cognita œconomia argumētī, non potest
absolute cognosci argumētū: sic nisi habita ratioē cha
racteris, difficile erit assequi capita, ductumq; argumē
torū, Omnino aut̄ ex œconomia nascitur character.
 Nunc reliquum est, ut de uerbis, compositione, ac sentē
 tijs dicam. His enī absoluitur elocutio. Verba sunt pro
 pria, pura, non remota ab usu loquendi, non dura, non
 sordi

LIBER TERTIVS

fordida, et reliqua quæ de his præcepit M. Cicero in ora-
 tore. Cōpositiōis prima ac summa uirtus est, ut æqua-
bilis, gratioſa, facilis, minimeq; aspera sit. Pluribus
hæc rhetores præceptis tradunt, ne sit huius oratio cō-
cursu uocaliū, ne obtusa literæ in frequentia, ne sibilās
ubi s ingeminatur, ne dura cū r immodice utimur, &c.
Ad hæc pedes accedunt: ut principia orationum, graci-
les pedes, ut anapæstos, iambos, aut etiam interpellatos
brevibus lōgos habent. Finiat oratio fortiori pede. Me-
dia clausula pæanas et omnes (ubi alternæ concurrūt
syllabæ) patitur. Et de his consule oratorē Ciceronis.
 Hæc autem ad orationis mundiciem pertinent, Quæ se
 quantur autem figuræ cum uerborum tum sententiā,
 non modo ad gratiam, sed ad robur quoq; uimq; ora-
 tionis pertinent, & omnino ad copiam. Quare consili-
 um fuerit Erasmi libellos de copia semper in manibus
 habere, e quo simul discrimen uerborum, & dignitas
 eorum quæ dicendo plurimum possunt, hauriuntur. An
 te omnia de amplificatione dicemus, quanquam eiusmo-
 di in reliqua schemata incidant, tamen cum nullius tam
 creber usus sit, quàm est figurarum amplificandi, uel
 minuendi, pauca de ipsis attingam.

DE AMPLIFICATIONE.

Amplificatio est, cū uerbis aut sententijs plus di-
 cimus, q̄ res ipsa uideatur postulare. Verbis ampliamus,
 cū grauior significantia & minor emphasis deligitur,
 ut plus est raptor quàm fur, Verba incremēto, interpre-

Amplifica-
tio

H 2 tatione,

DE RHETORICA

tatione, correctione, denotatione, circuitione, definitione, translatione augemus. Minuimus iisdem formulis, ut Paulus transferri dicit Galatas, ab eo q uocari &c. deinde alio ait loco: Quis uos fascinauit nō obedire ueritati? In priore uerbo minor est emphasis, quā in posteriore, ceterum res est eadem.

Sententia=
rū amplifi
catio.

Per incre=
mentum.

Sententias amplificamus (ut docet Fabius) modis quatuor: incremento, comparatione, ratiocinatione, congerie. Incremento, quum ueluti gradibus peruenitur non modo ad summum, sed interim quodāmodo supra summū. Vt apud Ciceronem: Facinus est uincire ciuem Rhomanum, scelus uerberare, parricidium necare. Incrementum est in uerbis, quæ subinde augent significatiam suam, facinus, scelus, parricidium. In hoc etiam circumstantijs augemus: ut Cicero de uomitu in Antonium: Si iter coenā, in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu uero populi Rhomani negocium publicum gerens, magister equitū, cui ruſtare turpe eſſet, is frustis eſculentis, uinum redo lentibus, gremium suum, & totum tribunal iſpleuit. Augent hanc orationem circumſtantiæ, Inter coenam domi tue minus est, in cœtu populi maius, gremium suum minus est, maius totum tribunal. Secundus locus est cōparatio, ubi minore maius crescit. Vt an uero uir amplissimus Scipio Tib. Gracchū mediocriter labefactātē rempub. priuatus interfecit, Catilinam orbem terræ cæde atq; incendijs uastare cupientem, nos consules perferemus?

Per compa
rationem

LIBER TERTIVS.

remus? Item turpe est iurisconsul. sine tēxtu loq: qui hu-
mana causatur, quanto igitur magis turpe est Theolo-
gum, qui diuina tractat, textu non uti? Hic locus argu-
 menta habet, minus, similia, exempla &c. Tertius lo-
 cus, est rationatio, quum ueluti syllogismo colligitur
maius quiddā re ipsa. Cicero, Tu igitur istis facibus,
 istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmita-
 te, tantū uini in Hippiae nuptijs exhauseras, ut tibi ne-
 cesse esset in cōspectu po. Rho. uomere postridie. Colligi-
 tur enī quantū uini biberit Antonius, quod illa totius
 corporis gladiatoria firmitas nō quiuert ferre, & cō-
 coquere.

Per ratioci-
nationem

Quartus modus est, congeries, Graecae uo-
cāt συναθροισμὸν: cū ceu distributione quadā partes
congerimus, ut inde emphasis orationis crescat. Ut os,
 oculos, uultum, manus, uentrem, totum denique corpus
 inspicere. Hi quatuor augēdi modi, latius patēt per sche-
 mata, ut intelligēt, qui rei periculū ipsi usu dicēdi factū
 DE TROPIS AC SCHEMATIBVS (ri sunt.

Per conge-
riem

Tropus est mutatio uerbi aut sermōis à propria
 significantia in aliam. Tropi sunt metaphora.
 id est, translatio, ut fons mali, id est, origo mali. cum ali-
 qua significatiōis similitudine, ducti transferimus no-
 men ut apud poētā, remigium alarum. Plerique tro-
 pi ē similis ratione nascuntur,

Tropi.

Synecdoche, pars pro toto, ut mucro pro gladio.

Metonymia transnominatio, ut sine Cerere & Bac-
 cho friget Venus.

D E R H E T O R I C A

Antonomasia, princeps eloquentiæ, id est, Cicero.

Abusio, ut parricidium, cædes matris aut fratris.

Transumptio, ut pro poëta, Vergilius.

Periphrasis seu circuitio, ut Scipionis providentia.

Allegoria, aliud uerbis, aliud sensu ostēdit. Hæc maximam habet in oratione uī, estq; iuxta proprietatē rerū exponenda quas cōplectitur. Vt si *Musas studia literarū* dicas, gratias habere comites, iungendā esse bonis literis philanthropiā, et comitatem quandā coīs uitæ. *Aenigma*, ut: Dic quibus in terris &c. ad oratorem nō pertinet.

Ironia, illusio, cum aliud dicitur, & aliud re ipsa apparet. Vt in Clodium: Integritas tua te purgauit: Augēde orationi plurimum ualeat, adeo, ut sæpe ironia fiat argumento cuiuspiam aut loco, caput: ut, nouum crimen detulit ad te &c. pro Ligario Cicero. Nascitur ironia ex loco dialiectico à contrarijs:

Hyperbaton uerbi transgressio, ut septem subiecta trioni, pube tenus, & similia. Alias hyperbata sunt sententiarum excursus.

Hyperbole, It cœlo clamor. Hæc orationem comparatione auget, ut in Verrem, uersabatur in Sicilia lōgo interuallo, non Dyonisius ille, nec Phalaris (tulit enim illa quondam insula multos & crudeles tyrannos) sed nouum quoddam monstrum &c.

Similitudo, cū simili simile declaramus & perspicuum facimus, siue εἰκόνα, siue paradigma, q̄s uocet: ubi comparat

LIBERTERTIVS

comparamus personam personæ, factum facto, ut quæ fructum ex eloquentia fecit Demosthenes, eum coniectura est & Ciceronem facturum. Ad hæc & parabole & apologi pertinent, pulchra orationis ornamenta, ad confirmandum, illustrandum, agendumque mire utiles: si subinde misceantur argumentis & locis orationum, parabole & apologi hi maxime probantur, qui notissimi, & maximorum sunt autorum.

SCHEMATA.

Schemata est in sensu uel sermone, à uulgari et simpliciori specie, cū ratione mutatio. atque ut corpus est significationis mutatio: ita schemate dispositio, inflexio ductusque; mutatur, significatio manet.

Schemata duplicia sunt, uerborum et sententiarum. Verba figuris uariant, aut singula, ut iduperator pro imperator: aut cōstructione, ut, hic illius arma, hic currus fuit, Quas figuras quādo diligēter ac crudite ueluti sub oculos posuit, in tabula quadā notatas, Petrus Mosellanus minime uulgaris ingenij iuuenis, et usu cū Græcæ tum Latinae linguae prope incredibili, satius est ex illo ipso autore discere. Et ego non aliud institui scribere, quàm quibus cum dialectica rhetoribus conueniret, omninoque; magis admonere quàm docere, uiam scilicet ijs muniens, qui dialectica emendaturi sunt. Idque nobis obiter tantum facere uisum est, ut studiosi ad ueteres quàm primum, nostris utcunque admoniti contenderent. Minore cultu scribo, nempe rudibus ijsque; maxime quos

DE RHETORICA

ipse doceo, periculum facturus, si quo modo reuiuiscere queat rhetorica, & usus ille declamandi ac iudicandi uerum reuocari possit in scholas nostras. Sic olim dialectica docebatur, ut esset eius aliquis in omni genere literarum usus. Hodie sic discuntur, idque perpetuis uigilijs, ut ne possint quidem ulla ratione reliqua studia iuuare. imò si traducas in alia studia, fieri nequit ut sua illis puritas, sua uis constet. Id quod uidemus in Theologia lymphatis quibusdam questionarijs accidisse. Sed redeo ad schemata.

FIGURAE SENTENTIARVM.

Verborum figuræ lumina orationis uocari solent & ad delectandum certe nonnihil ualent, ad permouendum autem efficaces sunt figuræ sententiarum, suntque ceu spiritus & animus quidam orationis, quibus Demosthenem mire ualuisse, Cicero autor est, & ipsi agnoscimus: adeoque in his uniuersum decus oratoris situm est, ut ne dicere quidem sine ipsis quispiam posse uideatur. Ex figuris autem aliæ uim argumentorum augent, aliæ adiuuant ordinem. Itaque in inuentione ac dispositione sunt elocutionis semina, ut reperto argumento, si mul ratio expoliendi reperta est, ut infra commonebimus. Quare figuras necesse est ut putes esse notas quasdam, quibus discitur quid singulas partes deceat, quid dedeceat, quomodo tollantur in speciem, quomodo augeantur, quæ recte sunt inuenta. Quare & nos illas breuiter, & quâ potest fieri apertissime tractabimus. Interi obseruabis

LIBER TERTIVS

obseruabis, prope omnia sententiarum schemata ex locis dialecticis emanare.

Interrogatio, hac fere argumenta ordimur, uel concludimus maxime quum enumeramus, ut quid igitur faciamus? instat, urget, & sepe iacentem auditoris excitat animum, ideoq; ad capita argumentorum ubi attētos uolumus auditores, & ad fines, ubi admonendus et permouendus est auditor, apta est, maximeq; ubi suspēsus animus auditoris habet quod obijci queat, quod uelut anteuortens orator, interpellat orationem, auditori satisfacturus, ad eam interpellandi rationem ualet interrogatio. Sic Paulus ad Romanos apte interpellat ipse sese, cum dixisset: ubi abundauit delictum, superabundauit & gratia, statim subiicit: Quid igitur dicemus? Manebimus in peccato? Vide igitur interrogatio quomodo dispositionē adiuuet, & caput sit alijs figuris, ut hoc apud Paulum loco, presumptioni.

Subiectio qua respondemus ipsi nobis, ut eodem loco Paulus respondet obiectioni, manebimus in peccato? dicens: Absit &c. hanc opinor rationem Cicerodixit.

Dubitatio, cum quærimus quid ex multis dicamus, ut siue stultitiam meam, siue fortunā causari licet, Paulus in circuncisione, an in preputio? et hæc affinis est interrogationi, ualetq; ad augendam orationem.

Exclamatio, significatio est cuiuscunque affectus. O tempora, o mores, compellationem huic schemati dant,

H S ut te nunc

DE RHETORICA.

ut te nunc Scipio alloquor &c. huc item pertinent inuocationes &c.

Præsumptio, cum id quod obijci potest occupamus, siue cum tacitæ quæstioni respondemus, eaque pluribus fit modis, cum aduersa diluere uolumus, uel aperte, uel clanculum. In Miloniana uidebantur arma periculo sam facere causam Milonis, id inuertit Cicero, docetq; non modo non esse ex his periculum, sed magnum per ea quoque animum sibi addi. Sic est præsumptio. Non eni omnes qui sunt ex circuncisione Israel, hi sunt Israelitæ.

Communicatio, cum aduersarios consulimus, ut cedo si tu eo loco fuisses, nonne seni fuisses auxilio? atque hic locus multum ualet in coniecturis.

παρόλογον, ad suspendendum animum audientis ualet, ut nunquā credidi fore, ut talium scelerū uel nomen Germaniæ innotesceret. Sic est: miror quod tā cito transferimini: ad Galatas, et ualet ad exordia multum.

Permissio communicationi affinis est, cum auditori bus, uel aduersarijs aliquid in causa pmittimus, ut uos me quo pacto libet utimini, hoc schema ualet ad clausulas conclusionum.

Licentia, cum aliquid liberius dicemus contra eos, quos maxime placatos oportebat, aut etiam contra nos quæ confessio criminis sepe adulationem præ se fert, ut Cicero pro Ligario. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla ui coactus, consilio ac uoluntate mea ad

LIBER TERTIVS

mea ad ea arma profectus sum, quæ erant cōtra te sumpta.

Prosopopœia, personæ confictio, familiarior poëtis ut famæ apud Vergiliū. Huc pertinet sermocinatio, ubi sermonem nostrū alteri tribuimus, ut si interueniat pater, nōne dicet? fili non fungeris officio: Huc et cōfirmatio pertinet, ubi in res inanimatas transfertur oratio, ut literatæ Athenæ, perfida Carthago.

Auersio fit, cum interrupta oratione sermonem ad aliam personam conuertimus, ut cum iudici dico, & relicto iudice inuado aduersarium, ut, quid enim tuus ille Tubero gladius &c. pro Ligario.

Subiectio sub oculos, seu hypotyposis, seu demonstratio, cum res non modo geri, sed ut gesta sit ante oculos poni uideatur, ualet ad historicas narrationes maxime, ac ob id Liuius, & poëtis familiare schema est. Emphasi habet in affectibus mouendis, ut apud Ciceronem Ipse inflammatus scelere ac furore in forum uenit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Huic confines sunt effectio, & notatio.

Occupatio, cum dicimus nos præterire, quod tū maxime dicimus, hoc modo, non dico Catilina quā turpiter adolescentiam egeris, quam omnibus probris contaminasti.

Transitio breuiter ostendit quid dictum sit, & proponit quid sequatur, ut modo in patriā qualis extiterit habetis, nunc cognoscite cuiusmodi fuerit in parentes.

Hoc sche

DE RHETORICA.

Hoc schema in disponendo utile est, & conducet ad orationis perspicuitatem.

Correctio, quæ tollit quod dictum est, & magis idoneum supponit: fur, imo prædo. emphasin auget.

Interpretatio, cum eadem res alijs uerbis dicitur, ut rempublicam funditus euertisti, ciuitatem radicitus deiecisti, huc definitio pertinet.

Commutatio, est correctio rationis: ut, non ut uolumus uiuimus, sed ut possumus.

Expositio, ratiocinationis speciem habet, nam unū aliquid è multis syllogismis ostendit, ut fundus iste meus erat, tu usu tuum fecisti, emptio nulla profertur, hæreditas ad te me uiuo peruenire mea non potuit, non do nari, relinquitur ergo quod ui me de meo exturbaris. In hunc modum & conclusio serè se habet, quæ circunductione quadam colligit, ut quod si Danaïs datum erat oraculo Troiam capi nō posse, nisi Philoctete sagittis, hæ autem nihil fecerunt aliud, nisi Alexandrum perculerunt, hunc extinguere, id nimirum Troiam capi fuit. Circunductio est, cum particulis causalibus oratio contextitur, siquidem ita fato constitutum erat &c.

Distributio, copię artifex est, cum genus per species, corpus per mēbra declaramus, et maxime ad artia dilucidanda pertinet, ut honestum est bellum, quod contra Turcā suscipitur, nam honestum est quo patria seruatur, quo religio uindicatur, quo lares, liberi, cōiunx defendūtur. Nascitur hoc schema ex loco generū et specierum,

LIBER TERTIVS

cierum, aut totius & partium.

Extenuatio, utandæ arrogantie gratia, ut si quid est in me ingenij &c.

Frequentatio, cū res in tota causā coguntur in unum locum, quo acrior sit oratio, & conducit epilogis, ut à quo tādē abest iste uitio? suæ proditor prudentiæ, insidiator alienæ uitæ &c.

Expolitio, cum idē sed alijs subinde uerbis auctum dicimus, & cōsimilis est, ut uidetur, interpretationi, ut Nullum periculum sapiens pro republica detrectabit, si qua patriæ necessitas inciderit, quæ uiri sapientis uirtutem desyderet. inhumanus ille fuerit, nisi patriam summis uiribus iuuēt. Vagatur expolitio per omnia serē schemata, quæ augere orationem possunt, uide Erasmi Copiam.

Cōmoratio, quum in eo commoramur, quod est fortissimum in causā, ut Cicero in Miloniana in exponendis insidijs commoratur, & in alijs alijs.

Cōtentio, qua contraria referuntur, prudentia carnis mors est, prudentia autem spiritus, uita & pax: nascitur autem ex loco contrariorum.

Sententia, oratio ad mores pertinens, præcipuum orationis ornamentum, quo licet inchoamus, finiamus, comprobemus, quod dictum est. Multa horum sunt in omni genere scripti exempla, ut Plautus à sententia oritur, nā amicum castigare ob malam noxiam, immane est facinus, locus in Trinumo, aliorum qui uolet exempla facile

DE RHETORICA

pla facile quisque reperit.

Sententiarum appellatione complector γνῶμας, quæ ad mores pertinent, paræmiæ gnomis uicinas, item apophthegmata, & quicquid est huius generis.

Sententie subiicitur Epiphonema, quod ad Copiam multum uirium affert, & est summa rei acclamatio, ut: Tantæ molis erat Rhomanam condere gentem.

Item, Facere enim probus adolescens periculose, quam peti turpiter maluit. Item noëma, cum quæ non dicimus, intelligi tamen uolumus, ut dignus erat Socrates, ut Periclis eloquentiam haberet, scilicet intelligitur, ut sese defenderet innocens.

Item Clausula, quæ finis est orationis, habens sententiæ speciem, ut prius amicitia iura pessum ibunt, quam in hac tam graui causa desyderes opem meam. Sunt item aposiopeses in affectibus, ut ego ne illam? quæ me? quæ non? Hec hactenus. Consilium enim fuit perstringere ea, quæ maxime necessaria erant adolescentibus scripturis, iisquæ potissimum, qui in scholis dialecticorum uersantur. Studioforum erit æqui bonique facere operam meam, per quam si qui promouerint nonnihil, abunde mihi magna relata est gratia. Equidem per hec spero lucem dialecticis acceduram.

PHILIPPI MELANCHTHONIS

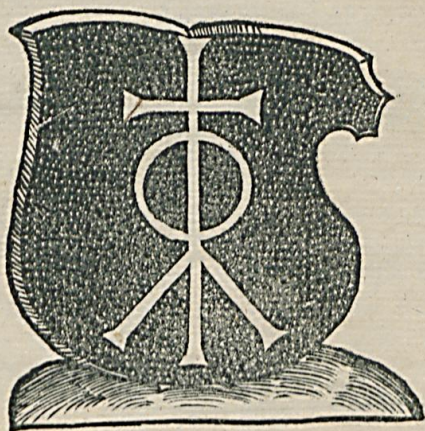
DE RHETORICA LIBRI

TERTII, QVI EST DE

ELOCUTIONE.

FINIS.

Coloniæ Anno M. D. XXIII.
Mense Octobri.

San Caspar todos Coyul

INDICE DE MANUSCRITOS
DE LA BIBLIOTECA
NACIONAL DE MEXICO

petitis una facere & conficere. in fignum

